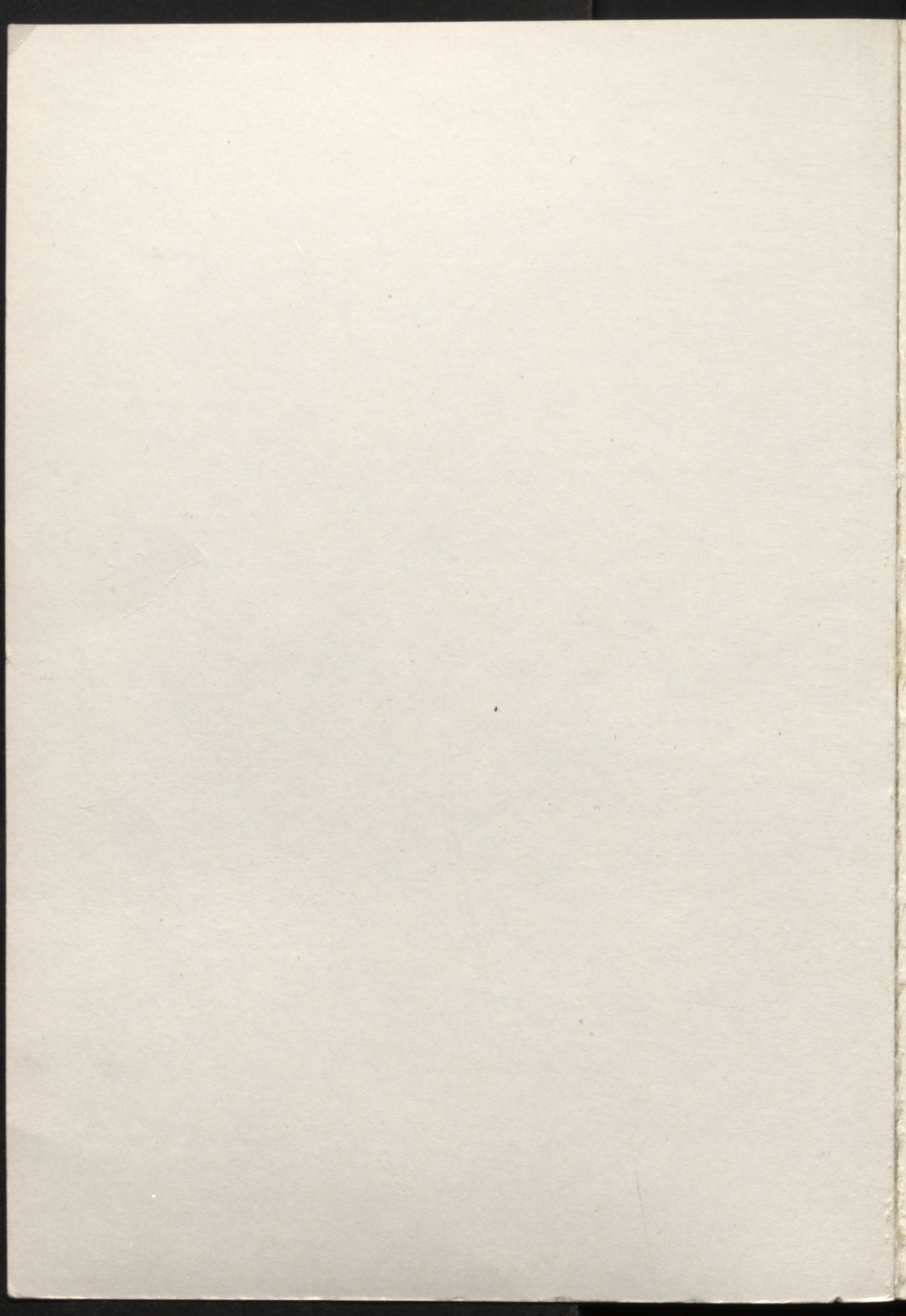

Eriks Melks

MŪŽAM NĒRĪMS VARŌNU GARS

93-3
L 593

Eriks Melks

MŪZAM NERIMS VARŅŅU GARS

MŪZAM NERIMS VARŅŅU GARS

8 1 0 4 1 0 0 3

Etika Melks

WILIAM MELKINS VAPORUO EARS

UDK-p 947.43
Me 410

Latvijas Nacionālā

BIBLIOTEKA

~~83-18.415~~

0305057732

Eriks Melks

Eriks Melks,
medicīnas zinātņu doktors

MŪŽAM NERIMS VAROŅU GARS

Mākslinieks
Vilnis Didrihsons

© E. Melks, 1993
V. Didrihsona
vāks un tituls,
1993

IEVADS

MEMORIA IMMORTALIS ET SEMPITERNA*

Pirmā pasaules kara beigās Eiropas ģeogrāfiskā karte ieguva jaunas kontūras, jo bija izveidojušās jaunas valstis, kuras tika atzītas gan „*de facto*“, gan „*de jure*“. Šo jauno valstu zeme bija uzsūkusi savu tautu izlietās asinis, taču nāciju sensenais sapnis bija realizējies. Brīvības atgūšanas process bija neiedomājami grūts, un cīņas gaitā tika veikti daudzi varoņdarbi, kurus neviens nedrīkst aizmirst, šo varoņdarbu veicējus atcerēsies nākamās paaudzes.

Tautai bija jāizcieš smagas cīņas, tās prasīja daudz upuru un asiņu. Taču Latvijas brīvības vārdā izlietās asinis spožās uzvaras atalgoja. Piepildījās tēvutēvu sapnis, un Latvija tapa brīva un neatkarīga. Latviešu tauta ieguva patstāvību, un latvieši kļuva saimnieki savā dzimtajā zemē.

Nodibinājās suverēna Latvijas valsts. Līdz ar karadarbības izbeigšanos un miera līguma parakstīšanu suverēna Latvijas saeima ar valsts pirmo prezidentu Jāni Čaksti priekšgalā jau 1923. gada 26. jūnijā pieņēma likumu par vēsturisko kauju vietu saglabāšanu nākošajām paaudzēm (1. att.).

Šis lēmums-likums tika pieņemts vienbalsīgi, ņemot vērā visu Latvijā dzīvojošo tautu augsto morāli, patriotismu, kā arī dziļo pietāti pret dzīviem un mirušiem.

Nekas nav mūžīgs, arī atmiņas, notikumi un cilvēki. Tāpēc daudz kas pārklājas ar atmiņu rūsū, cilvēki aiziet tur, kur atrodas vairums. Viss ir jāfiksē, jāfiksē gan radītais, gan arī radītāju nopostītais.

Patiesības izziņāšana ir latviskās identitātes un latviešu tautas drāmas pēdējais cēliens. Tas sākās 1940. gada 17. jūnijā, bet drāmas ģenerālmēģinājums sākās jau 1939. gada augustā—septembrī, pēc Maskavā izstrādāta scenārija viltus dramaturgu — Staļina un Hitlera vadībā. Šis scenārijs fiksēts Molotova—Ribentropa līgumā un tā slepenajos dokumentos. Drāmas kulminācija parasti norisinās izrādes beigās, bet Latvijas drāma

* Lat. Nemirstīgās atmiņas visos laikos.

№. 133.

**SABĪMA ir pieņēmusi
un VALSTS PREZIDENTS izsludina
šādu likumu:**

L I K U M S

P A R

V Ē S T U R I S K O K A U J U V I E T Ā M.

1. Kauju vietas Latvijā, kur Latvijas aizstāvēšanas cīņās latvju tauta nesusi upurus, kā arī kaujās kritušo karavīru kapu vietas uzskatāmas par vēsturiskām.
2. Vēsturiskās kauju un kapu vietas, ja tās atrodas privāto īpašnieku robežās, kura ministrija ar Ministru kabineta piekrišanu var atsaukt piespiedu kārtā pieminekļu uzcelšanai vajadzīgos laukumus, ieskaitot tos valsts īpašumā.
3. Vēsturiskās kauju un kapu vietas celtie pieminekļi un citi apzīmējumi pāriet Pieminekļu valdes pārziņā, kura rūpējas par viņu uzturēšanu.

VALSTS PREZIDENTS

Rīgā, 1923. g. 26. jūnijā

1. att. Likuma kopija par vēsturisko kaujas vietu saglabāšanu. Likumu parakstījis pirmais Latvijas valsts prezidents J. Čakste.

ilgst jau 50 gadus. Cik ilgi šī antihumānā izrāde vēl turpināsies, zina vienīgi augstākā vara — Dievs!

Šī Latvijā dzīvojošo tautu drāma turpinās, jo vienu viltus režisoru turpina nomainīt cits!

Ar atkārtotu lielinieku iebrukumu Latvijā (pirmais — 1918. gada beigās pēc nacionālās Latvijas proklamēšanas, otrs — 1940. gadā) sākās gan visa latviskā, gan arī pārējo Latvijā dzīvojošo tautu sasniegumu iznīcināšana. Tā pēc 1944. gada, t. s. Rīgas atbrīvošanas sākās masveidīga kultūras pieminekļu fiziska postīšana, kuras rezultātā mūsu mazajā dzimtenē tika iznīcināti vairāk nekā 200 pieminekļi un piemiņas vietas. Netika taupītas pat visvērtīgākās vietas, kuras normāli domājoši cilvēki tur cieņā visā pasaulē — kapi. Tika nopostītas vai nolīdzinātas ar zemi pat tādas kapu vietas, kuru vecums mērojams daudzu gadsimtu garumā. Tika iznīcināts Latvijas genofonds un apspiesta brīvas domas izpausme. Apzināti organizētas migrācijas no austrumiem rezultātā izzuda izglītības un kultūras iestādes un sākās atkārtots „sarkanais terors“, kuru jau 1919. gadā bija uzsācis un piecu mēnešu laikā izvērsis Pēteris Stučka. Šis terors, kā arī pārējie vandālisma akti notika „vecākā Maskavas brāļa“ vadībā. To visu organizēja un atbalstīja „nākotnes cilvēki“ — PSKP radītais — *homo sovieticus*.

ERIKS MELKS,

hb medicīnas zinātņu doktors

RĪGAS ATBRĪVOŠANAS EPIZODES 1919. GADA MAIJĀ UN ĪSI DATI PAR KAUKAS NORISI NO SLOKAS LĪDZ RĪGAI

Lai izsekotu Rīgas atbrīvošanas vēsturei, jāielūkojas tās senākajā pagātnē. Līdz ar Livonijas ordeņa nodibināšanu un Rīgas pilsētas aizmetņu izveidošanos faktiski arī sākās latviskā cīņa pret bīskapijas varu. Slavenā Saules kauja 1236. gadā vainagojās ar krustnešu bojāeju. Tā bija viena no pirmajām uzvarām pār Rīgas iebrucējiem. Sekoja lielais Ziemeļu karš un citi kari. Rīgas pilsētas izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis vilināja un provocēja daudzus marodieru iebrukumus ar nolūku pakļaut Rīgu svešai varai.

Pirmais pasaules karš norisinājās pilnā sparā. Bija jāizmanto visi notikumi un situācijas, lai Latviju pasludinātu par suverēnu valsti. 1918. gada 16. novembrī lielinieku karaspēks uzsāka karadarbību Latvijas teritorijā. Vēsturiskie apstākļi piespieda izšķirties — būt vai nebūt neatkarīgai Latvijas valstij. Tāpēc divas dienas pēc krievu uzbrukuma sākuma — 1918. gada 18. novembrī — Latvija tika proklamēta kā neatkarīga valsts.

16. novembra karadarbību pret savu dzimteni vadīja toreizējais Krievijas bruņoto spēku virspavēlnieks J. Vācietis (bijušais 5. Zemgales latviešu strēlnieku pulka komandieris)*.

Drīzumā latvietim — „talantīgam karavadonim komunistam“ vajadzēja ierasties Rīgas pievārtē.

1919. gada 23. maijā jaundibinātā Latvijas valsts pierādīja savu neatkarības spēku, apliecināja armijas kaujas spēju, neraugoties uz to, ka politiskie apstākļi latviešu tautas neatkarības centieni atraisīšanai nebija labvēlīgi.

Domāju, tieši tādēļ (tāpat kā 1990. gadā) Latvijas vīrus vienkop pulcēja

* E. Andersons „Latvijas vēsturē“ (1967., 393. lpp.) atzīmē: „Pulkvedis J. Vācietis bija patriots, bet arī karjerists un oportūnists. Pēc kara viņš nosūtīja savu sievu un dēlu uz Latviju, bet Trocka vajāšanas laikā arī pats lūdza Latvijas valdībai atļauju atgriezties dzimtenē, ko iekš- un ārpolitisko iemeslu dēļ neļāva. Viņš palika Kara akadēmijā kā mācību spēks līdz savai bojāejai Staļina terora laikā (sk. M. Valtera konfidenciālo vēstuli E. Andersonam (1962.30.06.).“

2. att. Valsts prezidents K. Ulmanis runā pieminekļa atklāšanas ceremonijā.

vienas domas, viens karogs un viens sengaidīts sapnis. Ciešā pirmo cīnītāju vienība un viņu personīgais paraugs kaujas laukā, kā arī pirmie upuri tēvzemes brīvības vārdā — tas viss cēla tautu kājās, un pirmo cīnītāju pulkam pievienojās aizvien jauni tēvzemes atbrīvotāji.

1919. gada 3. janvārī plkst. 6.00 saskaņā ar pulkveža Kalpaka pavēli Latvijas nacionālais karaspēks (rotas!) sāka virzīties cauri Iekšrigai, Dzelzstila virzienā. Kad rotas bija pārgājušas tiltu, Kalpaks tās apturēja, lai

pārliecinātos, cik sekotāju ir viņa pavēlei. Kopsummā Kalpaka pavēlei bija sekojuši vairāk nekā 200 karavīri. Studentu rota, kuras sastāvā bija 190 vīru, atstāja Rīgu 2. janvārī. Tātad Latvijas nacionālais karaspēks, kas bija palicis uzticams pagaidu valdībai un savu dzīvi — likteni pakļāva hamletiskajam jautājumam „to be or not to be“, sastāvēja no 400 karavīriem, gandrīz vienīgi no gados jauniem inteliģences pārstāvjiem. Šiem karavīriem nebija izvēles — viņi varēja atgriezties savā galvaspilsētā vai nu kā uzvarētie, vai kā uzvarētāji.

Karavīri atgriezās kā uzvarētāji, jo viņus vadīja augsta morāle, kaujas disciplīna un nacionālā pašapziņa.

3. janvāra rītā (plkst. 10.00) Rīgā ieradās pirmie boļševiku armijas spēki.

1919. gada 3. janvārī Rīgu ieņēma lielinieki. Rīgas atgūšanas cerības sāka piepildīties piecus mēnešus vēlāk, pēc daudzām kaujām Ventas krastos un visā Kurzemē, pēc ilgām cīņām Lielupes baseinā. 1919. gada 21. maijā pienāca sengaiditā pavēle — sākt uzbrukumu Rīgai; tam vajadzēja notikt 22. maijā.

18. maijā lielinieki sāka plašu uzbrukumu Bauskas apkaimē — Mūsas krastos. Neguvuši panākumus, viņi tomēr neatmeta nodomu atspiest pretlielinieciskos spēkus no Lielupes.

Rodas jautājums, kāpēc Rīgas atbrīvošana tika saistīta ar 22. maiju? Tas izskaidrojams ar to, ka lielinieki bija nodomājuši pāriet plašā pretuzbrukumā 22. maijā. Taču viņu nodomu atklāja neatkarīgās Latvijas spēki.

Maijā ģenerālis Golcs griezās pie Vācijas valdības, lai dabūtu atļauju ieņemt Rīgu. Oficiālu atļauju viņš nesaņēma. Golcs saprata, ka tas iespējams, landesvēram sadarbojoties ar latviešu spēkiem. Tāpēc ģenerālis Golcs pavēlēja vācu zemessargu komandierim majoram A. Fletčeram nezaudēt sakarus ar latviešiem un kopā ar Dzelzs divīziju doties uz priekšu. Līdz ar to tika panākts, ka visi spēki, kas atradās Lielupes frontē, piedalījās Rīgas atgūšanas operācijā. Šis apstāklis garantēja uzbrukuma izdošanos. Uzbrukumā piedalījās pulkveža Baloža brigāde — 1830 karavīri, vācu zemessargi (Mālmendes un Eilenburga bataljoni) — 4000 karavīri, krievu nodaļa, kņaza Livena bataljons — 400 karavīri, tātad kopskaitā — 6200 karavīru. Turpretī lielinieku armija sastāvēja apmēram no 14 000 vīriem.

Iepazīstoties ar landesvēra karaspēka formācijām 1919. gada maijā, pēc literatūrā publicētiem datiem, Rīgas atgūšanas kaujās boļševiku pusē cīnījās no 6200 līdz 6468 vīriem.

Interesanti ir izpētīt šo 6200—6468 lielo karotāju sastāvu.

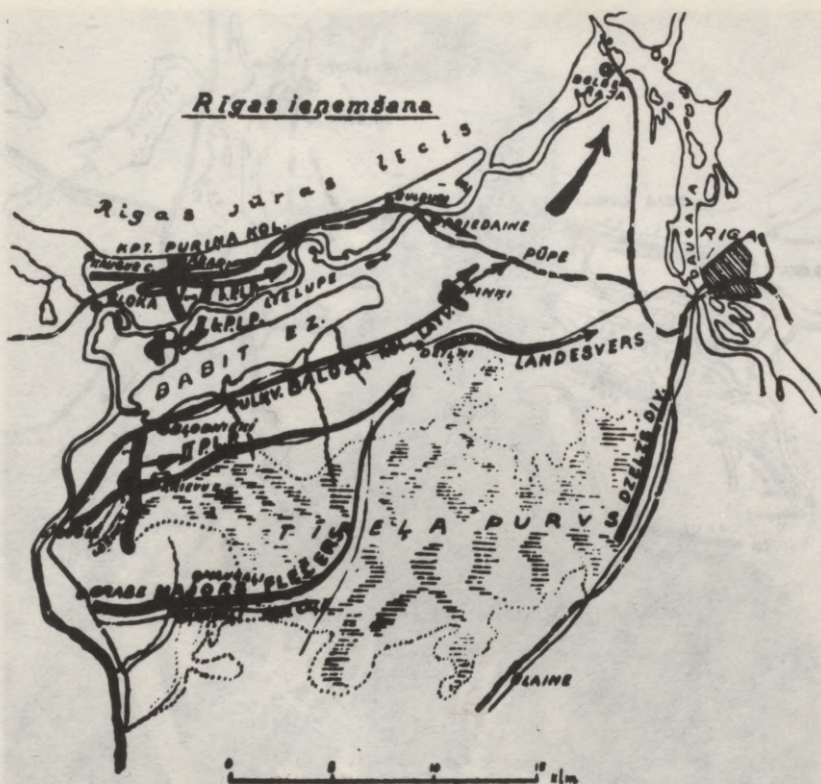
Šajās Rīgas atbrīvošanas cīņās karaspēks bija pakļauts Baltijas landesvēram — majoram A. Fletčeram.

Tā kā galvenajai uzbrukuma frontei bija jāiet cauri purviem un mežiem (4., 5. att.), šo karaspēka daļu nosauca par centrālo, un to komandēja pulkvedis J. Balodis.

Pēc traģiskās O. Kalpaka nāves 1919. gada 6. martā bataljona komandieris

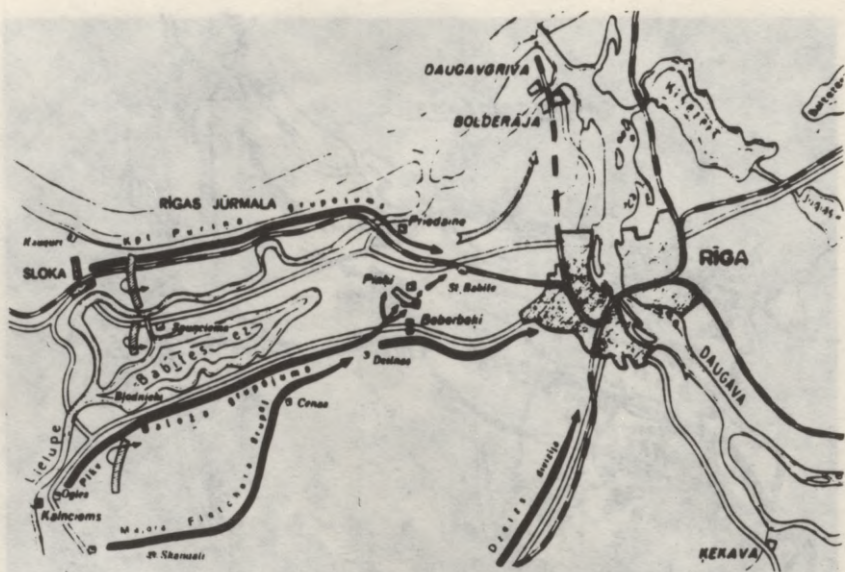
3. att. Pirmais atsevišķā strēlnieku bataljona komandieris (no 1919. g. 5. janvāra līdz 6. martam).

4. att. Rīgas atbrīvošanas karaspēka virzišanās maršruti.

J. Balodis turpināja Kalpaka iesāktu darbu. Sakarā ar zemessargu (*Landeswehr*) puču un A. Niedras valdības nodibināšanos (1919. gada 16. aprīli) pulkvedim J. Balodim radās nelabvēlīga situācija. Nedrīkstēdams runāt par atklātu sacelšanos, viņš paziņoja, ka t. s. Baloža brigāde — Latvijas armija — atzīst likumīgo Tautas padomes iecelto valdību.

Baloža brigādē inkorporēja kopskaitā 1830 karavīrus. Tā sastāvēja no Neatkarības bataljona 515 vīriem (O. Kalpaka bataljons), Cēsu bataljona 373 vīriem kapteiņa Puriņa vadībā (8. att.), Studentu bataljona 340 vīriem, sapieru rotas, sakaru u. c. daļām.

5. att. Rīgas atbrīvošanas karaspēka virzišanās maršruti.

Diemžēl saglabājies maz personālo ziņu un fiksētu datu, kas raksturotu Studentu bataljona karavīru dzīvi.

Jāatzīmē, ka pirms Pirmā pasaules kara latviešu jaunatne izglītības alkas remdēja galvenokārt Tērbatas, Pēterburgas un Maskavas augstskolās. Tani laikā latviešu studenti apvienojās studentu korporācijās.

„Selonija“ – latviešu korporācija, kura nodibinājās pie Rīgas Politehniskā institūta 1880. gada 24. novembrī, tās devīze: *Virtutae et fidei*. Ši konventa ģenerālsapulce 1918. gada 9. decembrī nolēma, ka visiem aktīvajiem komiltoniem jāorganizējas cīņai pret ienaidnieku un jābūt Latvijas pagaidu valdības rīcībā. Tāpēc ar „Selonijas“ vārdu cieši saistīta Studentu bataljona izveide.

Ari korporācija „Latvia“, kuru nodibināja Tērbatas veterinārmedicīnas institūtā 1917. gada 17. februārī, atsaucās aicinājumam „Tēvzeme briesmās!“. Tās devīze: „*Virtutes bonos dies viventi facinūm*“.

Pēc Latvijas proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī gandrīz visi „Latvia“ korporācijas locekļi piedalījās brīvības cīņās.

Latviešu korporāciju „Lettonia“ nodibināja 1870. gada 19. februārī Tērbatā,

kopš 1882. gada 20. februāra tās devīze bija: *Vitam, Salutem, Veritatem et acti labores jucundi.*

Studentu rotā bija 132 letoņi, no kuriem 15 krita un 18 apbalvoti ar Lāčplēša kara ordeņiem.

Vēl jāpiemin 1899. gada 8. februārī Tērbatā dibinātā studentu korporācija „*Lattgallia*“ ar devīzi *Per aspera ad astra et labor et fidelitas*, kura Latvijas neatkarības cīņu vēsturē tika ierakstīta ar zelta burtiem.

Studentu rotas izveidošanā tikpat liela loma bija korporācijām „*Talavia*“ un „*Fr. Lettica*“.

Studentu rotas dibināšana saistās ar 1918. gada 20. decembri, kad par rotas komandieri iecēla kapteini Nikolaju Grundmani, kurš krita 1919. g. 6. martā (7. att.). Tātad t. s. Baloža brigāde, kura piedalījās Rīgas atbrīvošanas kaujās, kopskaitā sastāvēja no 1830 karavīriem.

Rīgas atgūšanas plāna realizēšanā piedalījās 6200, precīzāk — 6468 vīru liels karaspēks.

Karavīru kopējā skaitā ietilpa arī krievu kņaza A. Līvena bataljons — 400 vīri, kurā bija divas kājnieku rotas un viena ložmetējnieku rota, apbruņota ar 7 smagajiem ložmetējiem.

No landesvēra spēkiem ciņās piedalījās vēl 4000 vīru, t. i. Malmedes un Eulenburgas bataljoni (1. tab.). Landesvēra karaspēka sastāvā ietilpa arī t. s. trieciengrupa 355 vīru sastāvā, kuras komandieris bija Latvijā dzimušais vācu barons *Hans Manteufels-Sooege*.

Runājot par landesvēra komandieri A. Fletčeru, E. Andersons aizrāda, ka Latropam (*Lathrop*) 1919. gada maijā izdevies pierunāt Fletčeru pārņemt zemessargu galveno štābu, tādējādi kļūstot par visu landesvēra vīru galveno komandieri (9., 10. att.).

Pirmajā tabulā redzams karaspēks, kurš piedalījās Rīgas atbrīvošanas cīņās pret komunistiem un kurš sadalījās trijos grupējumos. Katram grupējumam bija savs noteikts uzdevums. Uzbrukuma plāns tika izstrādāts landesvēra štābā kopīgi. Visās trijās grupās bija dažādu tautību karavīri. Šis kaujinieku sajaukums fiksēts dokumentos, aprakstīts periodikā un to var izskaidrot dažādi. Neatkarīgi no tā, kurš no grupējumiem pirmais ieietu Rīgā, pilsētas atbrīvošanā būtu piedalījušās dažādu tautību vienības. Doma laba! Tomēr...

Lai nonāktu Rīgā, bija jāpārvar divas lielas ūdensšķirtnes — Lielupe un Daugava. Tāpēc izveidoja t. s. Lielupes flotili, kuru komandēja leitnants Difings un kura sastāvēja no tvaikoņiem „Kondors“ un „Sekunda“, velkoņiem „Cēzars“ un „Folmus“, kā arī no diviem prāmjiem. Flotilei bija jāatbalsta kapteiņa Puriņa grupējums (Slokas grupējums, skat. tab.).

Pēc plāna pirmajai uzbrukumam vajadzēja sākt majora A. Fletčera kolonnai tūlīt pēc pusnakts (22.05.19., plkst. 1.30). Majora A. Fletčera grupējums (apmēram 2300 vīri) un 280 jātnieki ar 28 lielgabaliem un citu kaujas tehniku gar un pa Jelgavas — Rīgas lielceļu, pārraujot lielnieku fronti, sāka virzīties Rīgas virzienā.

7. att. Studentu rotas pirmais komandieris kapteinis N. Grundmanis (kritis pie Airītēm
1919. g. 6. martā).

8. att. Baloža brigādes bataljona komandieri. No kreisās: kapteinis Lapsa, pulkvežleitnants Puriņš, kapteinis Galindons, pulkvežleitnants Skujiņš.

Jāuzsver, ka kaujas laikā naktī no 21. uz 22. maiju vācu valdība pārkārtoja karavīru grupējumus. Tā rezultātā gandrīz visas latviešu vienības iesaistījās Tīrelpurva operācijā. Balodis saņēma latviešu vienības, savukārt Fletčers no Baloža — vācu formējumu (Eulenburga grupu), kā arī firsta Līvena krievu tautības karavīru grupas. Tikai neliela latviešu rotas daļa vienlaicīgi ar landesvēra daļām 22. maijā ieradās Rīgā. Tēvzemes sargiem — landesvēram ienākot mūsu galvaspilsētā, sarkano teroru nomainīja baltais terors.

Karavīru pārgrupējums bija negaidīts (Balodim), jo gan notiekošo, gan nākamo kauju intereses to neprasīja. Tātad pārgrupēšanas iemesli bija jāmeklē un tos atrada politisko problēmu samezģlojumos. Iespējams, ka to vēlējās pats A. Fletčers vai arī vietējā vācu muižniecība, kaut gan Rīgas atbrīvošanas slavu visu karaspēku grupējumi dalīja savā starpā vienādi.

Šis vāciešu iegribas rezultātā — karaspēka pārgrupēšanas dēļ — sekmiņās lielieku vajāšanas temps samazinājās, un tie savu haotisko atkāpšanos paguva nedaudz izlidzināt.

Domājot par karaspēja pārgrupējumu, tomēr pilnīgi nedrīkst izslēgt subjektīvos motīvus, kā arī vēlēšanos būt pirmajiem.

Pārlapojot Rīgas grāmatkrātuvēs atrodamo literatūru, gribot negribot nācās salīdzināt majora A. Fletčera rīcībā esošo karavīru skaitu ar J. Baloža brigādes karavīru skaitu. Salīdzinot šos lielumus, jāsecina, ka majora A. Fletčera dzīvais spēks bija divas reizes lielāks nekā pulkvedim J. Balodim. Ir zināms J. Baloža rūpīgais un mērķtiecīgais rīcības izvērtējums — pirms svarīga uzbrukuma uzsākšanas ir jāapsver iespējamā dzīvā spēka zaudējumu bilance.

Piekritu viedoklim, ka Baloža brigādei ceļš cauri purviem un mežiem bija grūtāks nekā Fletčeram. Neskatoties uz iespēju vieglāk sasniegt Daugavas kreiso krastu, Fletčers, uzsākot Rīgas atbrīvošanu, sturmēšanas rezultātā jau 22. maijā bija zaudējis 11 landesvēristus*.

Kad otrā pasaules kara beigās korespondents jautāja ģenerālim D. Eizenhaueram, vai Apvienotie spēki nevarēja ieiet Berlīnē pirmie, viņš nevilcinoties atbildēja, ka varēja, bet viņš to neplānoja: „Nav šīnī gadījumā svarīgi, kurš Berlīnē iegāja pirmais. Apvienotajam karaspēkam Berlīnē ieejot kā otrajam,“ viņš atbildēja, „mēs saglabājām divi simti tūkstoš vai pat vēl vairāk karavīru dzīvības.“

Vai tāda pat doma nevadīja ģenerāli J. Balodi Rīgas atgūšanas cīņās?

1. tabula. Rīgas atbrīvošanas karaspēka grupējumi**

Komandieri	Karaspēka sastāvs (grupējumi)	Kaujas oper. laiks un vieta	Kaujas virziens
Majors A. Fletčers	Trieciendaļa ar 0,5 bater. <i>Emke Mēdema</i> nod., Engelharda nod., 1. latviešu rota, ložmetēju nod., 1. latviešu rota, 1. latviešu eskadrons. Mālmenda batalj.	22.05. plkst. 1.30 no ceļa (krustojums pie Kalnciema)	Gravas mājas, Skangāji, Dzilnas
Pulkvedis J. Balodis (centrālā grupa)	Eulenburga bat., 0,5 bater. <i>Emke Drachenfelsa</i> kav. nod. Telegrāfa stacija, Baloža brigāde, Loves baterija, Līvena nod.	22.05. plkst. 4.30 no Ogļu mājām	Pietiņi, Bļodnieki, Dzilnas
Kapteinis Puriņš	Baloža brig. 2 rotas un 1 eskadrons, sapieru rota. Lielupes flotile (4 kuģiši, 2 prāmji) (Cēsu bat.)	Sloka — Kauguri	Pa visiem ceļiem starp jūru un Babītes ezeru

* Rīgische Rundschau, 1939.22.05. 3. lpp.

** No grāmatas „Mūsu Armija“, 1929., 74. lpp.

PIEZĪMES PAR RĪGAS ATBRĪVOŠANAS PLĀNU UN RĪGAS JŪRMALAS KAUGURCIEMA KAUIJĀM

Rīgas atbrīvošana nav uzskatāma kā atsevišķa akcija, tā jāaplūko kontekstā ar Rīgas Jūrmalas atbrīvošanu, kura sevī ietver kapteiņa P. Zolta vadīto kauju Rīgas Jūrmalas Kaugurciema kāpās.

Rīgas atbrīvošanas plāns tika izstrādāts Baltijas landesvēra ģenerālštābā. Te tika izstrādāta pavēle Nr. 30, kurā bija norādīts, ka 1919.15.05. paredzēts ieņemt Rīgu, t. i., atbrīvot Latvijas galvaspilsētu no lieliniekiem.

Pavēlē bija doti detalizēti norādījumi visām armijas daļām (latviešu, vācu, krievu) — ar kādu kaujas tehniku uzbrukt, minēts apbruņojuma lielums un karaspēka uzbrukuma pārvietošanās virzieni.

Pavēles beigās bija aizrādīts, ka tās saturs jātur stingrā slepenībā. Pavēle drikstēja atrasties tikai daļu komandieru un adjutantū rokās. Tās satura izpaušanu bija aizliedzis majors A. Fletčers.

Neskatoties uz minēto aizliegumu — izziņot pavēles saturu, pēc neilga laika pavēli par uzbrukumu Rīgai atcēla. Pastāv uzskats, ka šeit iejaucās vācu barvedis ģenerālis Golcs ar nolūku piespiest Niedras valdību (kura bija izveidojusies Liepājā) pieņemt visas baltvācu un valsts vāciešu prasības. Sakarā ar uzbrukuma atcelšanu, tika izdarītas izmaiņas Niedras kabinetā. Tas notika 1919. g. 11. maijā. Šīs kabineta izmaiņas latviešiem neko jaunu nedevis, un Niedras kabineta pastāvēšanas divi mēneši bija drūms laika posms Latvijas vēsturē. Lai izietu no nepatīkamās situācijas, 12. maijā Liepājā notika Tautas padomes sēde, kurā piedalījās visu legālo partiju pārstāvji. Tika pieņemta rezolūcija, par kuras saturu informēja Vācijas valdību un sabiedrotos.

Tautas padome pieprasīja nekavējoties atdot latviešu kareivjiem nelikumīgi atņemtus ieročus un izteica atzīnību Latvijas armijai par uzticību valdībai. To apliecināja visi Baloža brigādes vīri un arī pats ģenerālis.

Lielinieki, uzzinājuši par aprīļa puču, uzsāka frontē rosību. Tās rezultātā komunisti jau 1919.10.05. plkst. 23.00 uzsāka uzbrukumu 4. Cēsu bataljonam un tā nocietinājumiem Slokas rajonā. Cēsu bataljons uzbrukumu atsita un ienaidnieku izklidināja. Lieliniekiem pāriet Lielupi pie Odiņu mājām neizdevās.

16. maijā 4. Cēsu bataljona izlūku nodaļa sastapās ar pretinieka izlūkiem. Arī šī sastapšanās lieliniekiem beidzās nesekmīgi.

Lai tiktu pāri Lielupei, laika periodā no 13. līdz 17. maijam lielinieki apšaudīja upes labajā krastā esošās Odiņu mājas, bet pāriet Lielupi tiem neizdevās.

18. maijā plkst. 3.00 atsākās jauns lielinieku uzbrukums iecirknī starp jūru un Lielupi. Uzbrucēju karapulki bija saņēmuši pavēli uzbrukt 4. Cēsu bataljonam pie Jaunkēmeriem un, virzoties gar dzelzceļa malu, ieņemt Sloku, bet ejot gar Lielupes kreiso krastu, — Kaugurciemu.

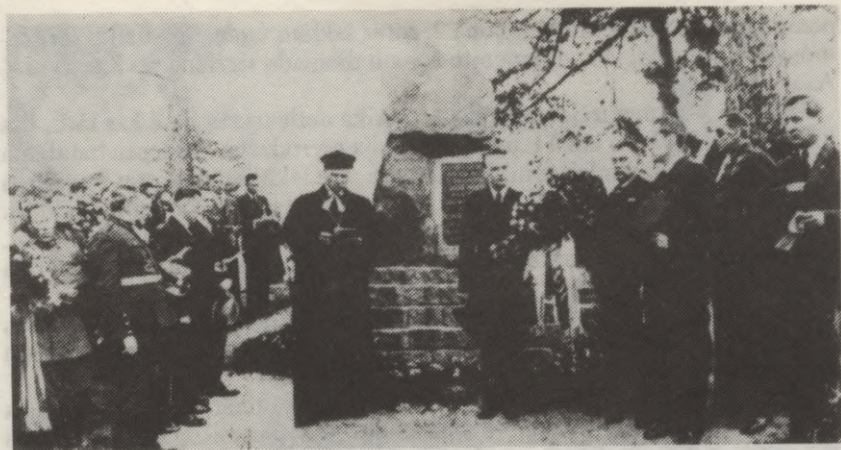
Šini Kauguru sektorā lieliniekiem izdevās pārraut dzeloņdrašu žogus un,

9. att. Zemessargu (*Landeswehr*) komandieris A. Fletčers.

10. att. A. Fletčers.

11. att. Aizlūgums par dzīvajiem un kritušajiem karavīriem pie Kaugurciema pieminekļa 1939. g. 23. maijā.

12. att. Pie Slokas 1939. g. 23. maijā. Valsts prezidenta adjutants pulkvedis M. Lūkins un pils komandants R. Bebris godina kapteini Zoltu un viņa cīņu biedrus. (Kaugurciema kaujai bija liela nozīme Rīgas atbrīvošanā no lieliniekiem. Pēc otrā pasaules kara ciema padomes priekšsēdētāja G. lika pieminekli nojaukt.)

neskatoties uz Studentu bataljona 2. rotas atklāto uguni, ielauzties ierakumos, līdz ar to paplašinot ieņemto rajonu dienvidu virzienā no Kauguru — Asaru ielceļa.

Jūrmalā — Kaugurciema kāpās — notika neticamais, kaut kas tāds, kas Pirmā pasaules kara laikā Latvijā vēl nebija pieredzēts: Studentu bataljona 2. rotas komandieris kapteinis P. Zolts savāca izklidinātos rotas karavīrus un devās prettriecienā. Sākās durkļu cīņa, ko ienaidnieks nebija gaidījis. Labi apbruņotais pretinīks bēga, pametot 30 kritušos un smagi ievainotos. Durkļu cīņā krita arī kapteinis P. Zolts, virsleitnants Grīntāls, smagi tika ievainots virsleitnants Ķincis — viņam bija izšautas abas acis.

Atklājot stipru šauteni un ložmetēju uguni, situāciju glāba Neatkarības bataljona 1. rota. Pēc divarpus stundu ilgās cīņas ienaidnieks neizturēja un atkāpās.

Neaprauktišu šīs kaujas detaļas, gribu tikai atgādināt, kas jau ir zināms un kā tikusi novērtēta šī Kaugurciema kauja, kurai bija milzīga nozīme Rīgas atgūšanā.

Militār vēsturnieki šo kauju uzskata par dramatiskāko visā Latvijas atbrīvošanas cīņu dienu vēsturē. Pārlapojot pasaules kara hronikas, grūti nācās atrast kaut ko līdzīgu. Ar lielu piepūli vēsturnieki saskatīja paralēles starp Kaugurciema kauju un kauju pie Verdenas Francijā. Zolta rotas varonību varētu salīdzināt ar franču kājnieku rotu cīņām pie Verdenas, kad vācu artilērijas viesuļuguns apbēra kājnieku vienību ar zemi, izveidojot t. s. „durkļu tranšeju“. Tajā vietā no zemes rēgojās sarūsējuši durkļu gali. Ar to franču karavīri visai pasaulei demonstēja, ka labāk tikt apraktiem dzīviem, nekā atkāpties ienaidnieka priekšā. Šī franču kauja bija pasīva, jo karavīri nepārgāja uzbrukumā. Zolta rota turpretim turpināja aktīvu kaujas darbību. Karavīrus, kuri savā pirmajā kaujā zaudēja ierakumus un bruņojumu (ložmetējus), faktiski varēja uzskatīt par sakautiem, tomēr viņi cēlās kājās un durkļu tuvciņā uzvarēja, atguva savus ieročus, ieguva vēl bagātīgākas trofejas no bēgošajiem lieliniekiem. Ar šo kauju sākās Jūrmalas atbrīvošana, un kapteinis Puriņš, atvirzīdams ienaidnieku, tuvojās Piņķu muižai.

Kaugurciema Studentu bataljona kaujas uzvaru viennozīmīgi var nosaukt arī par Pirra (*Pyrrhus*) uzvaru, jo par šo uzvaru tika samaksāts pārāk dārgi. Nepieciešamību uzņemties t. s. durkļu cīņu noteica šādi faktori.

Pirmais: meteoroloģiskie apstākļi. Nakts no 17. uz 18. maiju bija vētrains. Plosījās stiprs vējš. Vēja brāzmas ar kāpu smiltīm pieputināja Studentu bataljona 2. rotas ložmetējus, un, kaujai sākoties, tie atteicās strādāt vai arī darbojās neritmiski.

Otrais: neapstrīdams ir fakts, ka municijas lielums (daudzums) nosaka arī kaujas gaitu un iznākumu. Studentu kaujas vienība bija apgādāta ar krievu šautenēm. Tā kā kauja ieilga, un patronu krājums izbeidzās, atvēra tikko piegādātās municijas kastes, taču izrādījās, ka krievu patronu kastēs atradās vācu šautenēm domātas patronas. Šo traģisko situāciju glāba kapteiņa

13. att. Kapteiņa Zolta un viņa cīņu biedru piemineklis Kaugurciemā atjaunots
1989. g. 18. maijā.

14. att. Pēdējā pavēle pirms Rīgas tilta ieņemšanas. Centrā — Manteifels, pa kreisi — grāfs Dona, Fletčers, pa labi — Belovs.

P. Zolta varonīgā rīcība, uzsākot t. s. aktīvo durkļu cīņu, kurā pats krita, bet ar savu piemēru viņš glāba traģisko situāciju.

Kā izskaidrot šo kļūmi munīcijas apgādē — vācu patronu atrašanos krievu munīcijas kastēs? Vai tas uzskatāms par gadījuma raksturu vai sazvērestību? Literatūrā uz šo jautājumu atbildes nav, tāpat kā nekur nav sastopama šī pārpratuma analīze. Varbūt tas bija jau iepriekš izdomāts manevrs, tāpat kā karaspēka pārgrupējums vēlāk — naktī no 21. uz 22. maiju? Domāju, ka uz šo jautājumu neviens vairs neatbildēs, jo Latvijā starp dzīvajiem nav vairs neviens šo kauju dalībnieka.

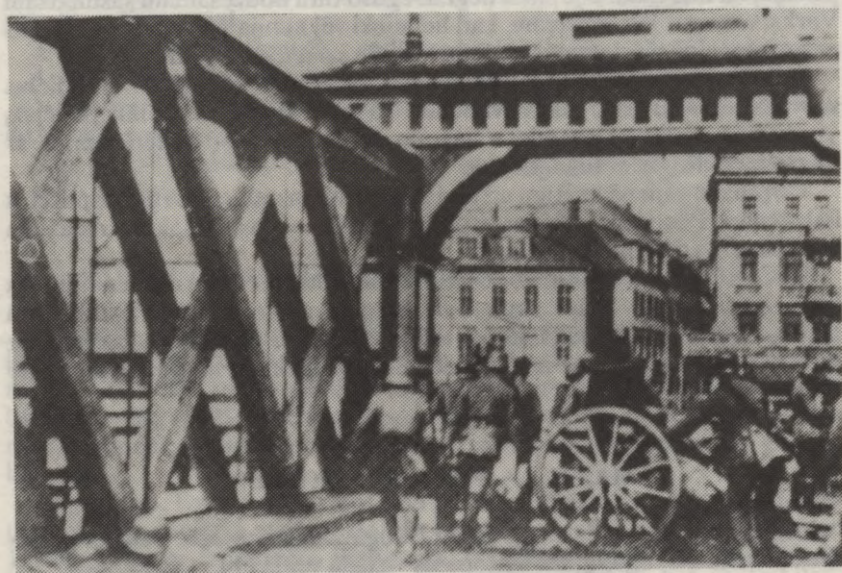
Uzvara kapteiņa P. Zolta vadītajā kaujā novērsa katastrofu, kāda varēja rasties Slokas — Ķemeru rajonā gadījumā, ja ienaidnieks būtu pārrāvis fronti.

Ciešot sakāvi Kaugurciema kāpās, turpmākā Jūrmalas atbrīvošana notika kapteiņa J. Puriņa vadībā. Sekoja Jūrmalā novietotā komunistu spēku sakāve.

Tā kā mans uzdevums nav detalizēti aprakstīt Cēsu bataljona un tā sabiedroto cīņu gaitas, gribu pievienot tikai V. Bekmaņa atmiņas par Rīgas atgūšanu.

15. att. Artilērijas izvietojums Daugavas kreisajā krastā pie pontontilta. Pie mājas — lielnieku armijas gūstekņi 1919. g. 22. maijā.

16. att. Mēdema baterijas novietojums uz Daugavas tilta 1919. g. 22. maijā.

„... Maija mēnesī katru dienu Slokā ieradās ļoti daudz pārbēdzēju no lielinieku puses. Tie bija gan sarkanarmieši, gan Rīgas Jūrmalas iedzīvotāji. Pārnākušie no Jūrmalas peldvietām žēlojās par pārtikas trūkumu un bija ļoti pateicīgi, kad viņiem atļāva doties uz Kurzemi, lai saglabātu kailo dzīvību. Kāda savāda sakritība — (Pirmajā pasaules karā un Otrajā pasaules karā. — E. M.) mūsu bataljonam pretī stājās 1. padomju latviešu strēlnieku pulks (bijušais Daugavgrīvas latviešu strēlnieku pulks, kurā pirms revolūcijas kalpoju arī es (V. Bekmanis — E. M.). Tātad dabūjām cīnīties pret savu bijušo pulku — latvietis pret latvieti.

21. maijā mūsu rotas iecirknī sāka ierīkot ložmetēju bedres. Tas mūs sarūgtināja, jo nu likās, ka tas nozīmē ilgu stāvēšanu uz vietas. Mūsu doma bija tikai viena: doties ātrāk uz priekšu un atbrīvot sirmo galvaspilsētu Rīgu. Domas par ilgo palikšanu uz vietas izgaisināja bataljona komandiera kapteiņa J. Puriņa pavēle. Vēl pirms ausmas sāksies uzbrukums — iešana uz priekšu. Visos karotājos — karavīros tūliņ radās cerību pilns un možs noskaņojums.

Sākās pārceļšanās pāri Lielupei. Lielupes labajā krastā, apmēram iepretī Slokas papīrfabrikai, lielinieki ar savu artilēriju apšaudīja mūsu mazās laiviņas. Bolševiku artilēristi bija pārrēķinājušies, un šāviņi krita uz Pavasara muižas pusi (apmēram pāris kilometru tālāk — E. M.). Tikko bijām pārceļušies pāri Lielupei, devāmies uz priekšu, lai sekotu bēgošajam ienaidniekam. Mūsu straujo uzbrukumu atbalstīja flotile — četri kuģīši. Pieejot pie Spuņņupes tilta, izrādījās, ka tas deg. Mūsu sekošana lieliniekiem bija tik pēkšņa, ka tilts tikko bija sācis degt. Degošo tiltu nodzēsām un sasniedzām Varkaļa krogu. Tur nonācām, kad lielinieki vēl nebija paspējuši pusdienas paēst un steigā tās pametuši. Pēcpusdienā sasniedzām Buldurus.

Smieklīgi, bet jāatzīmē, ka Bulduru tilta galos bolševiki bija uzcēlušī lielas sarkankrāsas vārtus 1. maija svinībām. Tā arī zinājām, ka tas būs pēdējais „sarkanais maijs“. Devāmies tālāk un Babītes stacijā savienojāmies ar atsevišķiem brigādes bataljoniem.

Turpmākā gājienā uz Rīgu un pāri Rīgas tiltiem mūs sveica galvaspilsētas iedzīvotāji. Pēc vienas dienas atpūtas bataljons devās tālāk uz Ādažiem turpināt cīņu pret lieliniekiem...“

Tā Cēsu bataljons plkst. 18.00 sasniedza Bulduru tiltu, kuru ienaidnieks bija aizdedzinājis. Mūsu sapieri to paspēja nodzēst. Cēsu bataljonam izdevās tikt pāri Lielupei. Pateicoties šai kaujai, šis grupējums (saskaņā ar pavēli) satikās Priedainē ar pulkveža Baloža spēkiem un pārnākņoja no 22. uz 23. maiju Priedainē un Babītē.

MAJORA A. FLETČERA NOPELNS

Landesvēra karavīri tuvojās Rīgai Daugavas tiltu rajonā. Tālaika periodikā šī fakta atspoguļojums sastopams vizuālā veidā (14., 15., 16. att.).

Tā Fletčera kolonna salauza ienaidnieka pretestību un kopā ar baronu

Manteifelu un pulkvedi Mēdemu 22. maijā plkst. 11.00 sasniedza Libekas tiltu un izvērās kaujai. Rīgas likteni izšķīra Daugavas tilti. Daži trieciengrupas karavīri, uzskrienot uz Libekas tilta, sastapās ar lielinieku kara kursantiem (apmēram 80 cilvēkiem). Pateicoties sīvai ložmetēju ugunij, lielinieku spēki panikā bēga un atgriezās no tilta Daugavas labajā krastā. Landesvēra trieciengrupa (vadītājs barons Hanss Manteifels) ar Mēdema nodaļu piespieda boļševikus atiet aiz dzelzceļa uzbēruma un ieņemt aizstāvēšanās pozīcijas Daugavas labajā krastā. Uz tilta pirmais krita landesvēra karaspēka leitnants Aloizs Olbrihs. Tilts tika pāriets, un Hanss Manteifels kopā ar pulkveža Mēdema karavīriem devās uz Citadeli, kur, kā zināms, bija ieslodzīti ķīlnieki un civilie iedzīvotāji. Ceļā uz Citadeli tika atbrīvota Rīgas vecpilsēta.

Netālu no Citadeles cietuma krita Manteifels. Ar landesvēram palīgā nosūtīto spēku palīdzību līdz 22. maija plkst. 19.00 Rīga tika ieņemta. Nedomāsim, ka pats landesvēra Rīgā ienākšanas fakts nozīmēja patiesu Rīgas atbrīvošanu. Lai šo situāciju raksturotu, nepieciešams citēt karastāvokļa izsludināšanas pavēli Rīgā, 1919. gada 23. maijā, kuru izdeva Baltijas zemessargu (landesvēra) virspavēlnieks A. Fletčers.

„Es izsludinu Rīgas pilsētā karastāvokli un pavēlu:

1. Katram, pie kā atrodas ieroči, municija vai spridzināmās vielas, tās jānodod 12 stundu laikā. Pretējā gadījumā to sodīs ar nāvi.

2. Visiem, kas lielinieku laikā kalpojuši kā administrācijas ierēdņi, 48 stundu laikā jāpiesakās tuvākajā policijas iecirknī. Kas šini laikā nepieteiksies, to sodīs ar nāvi.

3. Katru, kas tādu pieturēs... sodīs ar nāvi.

4. Ja no kāda nama šaus uz karaspēku, vainīgos sodīs ar nāvi.

5. Katru privātpersonu, kas bez atļaujas iziet uz ielas no plkst. 6 vakarā līdz 6 rītā, sodīs ar nāvi.

Šajā pavēlē pavisam ir 10 punkti. Visos turpmākajos punktos atzīmēts: ... sodīs ar nāvi.

PULKVEŽA BALOŽA BRIGĀDES CĪŅU CEĻŠ UZ RĪGU

Pulkveža Baloža kolonna, nākdama no Kalnciema, 22. maijā sakāva lieliniekus Ložmetēju kalna rajonā un ap dienas vidu sasniedza Dzilnu mājas. Tā kā landesvēra vienības aizgāja uz Rīgu pa Kalnciema ceļu (vistuvākais ceļš), tad Baloža brigādes vienībām vajadzēja virzīties caur Piņķu muižu virzienā uz Babītes staciju un tur savienoties ar kapteiņa J. Puriņa kolonnu.

Kapteiņa J. Puriņa uzdevums bija atbrīvot Jūrmalu un pēc tam doties uz Rīgu. Pēc neilgas atpūtas Baloža brigādes 1. un 3. bataljons kopā ar 1. eskadronu un landesvēra pusbateriju no Dzilnu mājām 22. maijā plkst. 13.00 devās pa lielceļu uz Piņķu muižu. Priekšgalāāja 1. eskadrons, tam

sekoja Studentu rota. Turpinot ceļu, mežā notika neliela apšaudišanās starp Baloža un lielinieku patrolām. Lai iztīrītu mežu ceļa kreisajā pusē, Studentu rotas 1. vads kopā ar rotas ložmetējniekiem, izveidojot strēlnieku ķēdi, sasniedza meža ziemeļu malu pie Gožu mājām. Šajā vietā karotāji ieraudzīja lielāku kolonnu, kas virzījās pa Rīgas—Jūrmalas šoseju Rīgas virzienā. Baidoties, vai tā nav Puriņa daļa, uzbrukums netika uzsākts. Tad, kad tika noskaidrota kolonnas piederība, bija jau par vēlu, un tā nozuda aiz meža pie Slēperkroga (Slēperpurvs). Lai segtu kolonnas atiešanu, Piņķu muižas rajonā, kā vēlāk tapa zināms, tika izsūtīta lielinieku 1. latviešu strēlnieku pulka nodaļa flangu segšanai. Tā ieņēma vecos krievu karapulku ierakumus pie kapsētas un mežmalā. Ienaidniekam palīdzēja izdevīgais lidzenais un atklātais apvidus un Pasaules kara laikā labi nocietinātās vecās pozīcijas.

Tuvojoties muižai, lielinieki no kapsētas un mežmalas pēkšņi atklāja stipru šauteņu un ložmetēju uguni. Radās apjukums. Priekšējās rotas izvēršanās ceļmalas grāvjos. Sākās kauja. Mūsu karaspēks ieņēma vairāk nekā 1 km garu fronti un uzsāka spēcīgu lielinieku apšaudi. Lielinieki savukārt mūs apšaudīja no trim pusēm, kas traucēja izveidot un ieņemt labāku pozīciju. Gājiena apsardzības vads bija ieņēmis nelielus uzkalniņus un veica uguns kauju pret komunistiem.

Studentu rotas smagie ložmetēji atklāja uguni pa vada atstarpēm. Šāds šaušanas veids uzskatāms par nedrošu, jo varēja trāpīt savējiem. Palīgā piesteidzās vēl divi smagie ložmetēji no Neatkarības rotas 1. vada, kurš ieņēma uzkalniņus, bet Studentu rotas pārējie vadi izvietojās pa kreisi no ceļa. Ciņas vienības vēl pastiprināja Neatkarības 2. un 3. rota. Landesvēra pusbaterija no Dzilnu rajona mēģināja aplāpēt ienaidnieka uguni, bet tas tomēr neizdevās. Bija redzams, ka ar frontālo uguni nebūs iespējams apturēt ienaidnieka uzbrukumu. Neatkarības bataljona 2. un 3. rota no ceļa pa labi gar meža ziemeļu malu apgāja ienaidnieka flangu pie kapsētas. Saejot mežā, mūsu rotām bija jāpārvar dzelonstieplu žogi un jāiznīcina pretinieka spēki. Ienaidnieks atstāja kritušos un smagi ievainotos.

Ienaidnieks saprata, ka Baloža grupa apiet kreiso spārnu: redzot, ka frontālais uzbrukums virzās uz priekšu, tas uzsāka atiešanu, metās bēgt un nozuda mežā. Tādējādi pēc abu brigādes bataljonu — Neatkarības un Studentu — vienību ievadīšanas kaujā izdevās salauzt necerēti sivo pretestību.

Neatkarības bataljona 1. vads un daļa no 2. rotas, kā arī 1. eskadrons jau 22. maija vakara krēslā sasniedza Babītes staciju, iegūstot no lieliniekiem bagātīgas trofejas, t. i., 10 vagonus ar apmēram 1000 artilērijas šāviņiem, kā arī 2 smagās haubices. Ņemot vērā nakts tuvošanos, kā arī vēl samērā tālo ceļu līdz Rīgai, brigāde nolēma pārnakšņot Babītē un Priedainē, kā arī Piņķu rajonā. Tādējādi no ienaidnieka nodoma noturēt Piņķu muižas rajonu, kas viņu spēkiem dotu iespēju pārgrupēties, lai nodrošinātu sekmīgu atkāpšanos no Jūrmalas, nekas neiznāca. Viņu atkāpšanās atgādināja haotisku bēgšanu. Par to liecina kaut vai nelielie Baloža brigādes zaudējumi.

Šinī Piņķu kaujā brigāde zaudēja vienu kritušo un vienpadsmit kaujinieki tika ievainoti.

Pēc mierīgas nakts pulkveža Baloža brigāde 23. maija rītā devās ceļā uz Rīgu, kuru tā sasniedza priekšpusdienā. Rīdzinieki jūsmīgi sagaidīja brigādes ienākšanu.

Nelielais latviešu karavīru pulks, kurš pirms pieciem mēnešiem atstāja Rīgu, tagad galvaspilsētā atgriezās kā kaujās rūdīta un garā stipra latviešu brigāde.

Monogrāfijā „Latvijas armija 20. gados“ atzīmēts: „Operācijas izpildīšanā Baloža brigādes nozīme nekādā ziņā nav mazāka par vāciešu un krievu Līvena daļu. Rīgas atgūšanas nopelnus vienlīdzīgi dala visi, kas šajā operācijā piedalījās, jo Rīgas atgūšana bija smags trieciens ienaidniekam. Sabruka visa tā saucamā Padomju Latvijas armija. Šīs armijas karavīru lielākais vairums bija piespiedu kārtā mobilizētie Latvijas iedzīvotāji (ar to mēs sastopamies arī šodien. — E. M.), kas necieta lielinieku varu un kuri pēc iespējas ātrāk centās atstāt viņu rindas. Pēc Rīgas krišanas sāka izklist viena karaspēka daļa pēc otras. Vienīgi nelieli komunistu pulciņi atkāpās tālāk uz austrumiem.

Pēkšņa Rīgas atgūšana radīja iespēju ne tikai saglabāt Rīgas tiltus, bet arī iegūt bagātas kara trofejas. Tā, piemēram, Rīgas stacijā tika pārņemts ritošais sastāvs, pilsētā — vairākas noliktavas, pilnas ar ieročiem un kara materiāliem.

Kopīgo spēku rezultātā cīņa vainagojās ar lieliem materiāliem panākumiem. Lielinieki savas dezorganizācijas dēļ pat nespēja paņemt līdzī vai Rīgas ostā nogremdēt 60 tvaikoņus. Gandrīz visa t. s. Padomju Latvijas kase nonāca atbrīvotāju rokās.

Ikviena cīnītājs katrs savā vietā veica vienlīdz svarīgu uzdevumu. Jāuzsver, ka Baloža brigādes ceļš bija visgrūtākais, jo nebija taisns: tās svarīgākais uzdevums bija salauzt lielinieku spēku centra daļu un frontes kreiso spārnu, iztīrīt Jūrmaļu no visiem boļševiku spēkiem, kuri palika aizmugurē.

Rīgas atgūšana bija ļoti smags trieciens lieliniekiem, jo sabruka komunistu armija.

Lai kaut nedaudz raksturotu haotiskās Padomju Latvijas armijas organizāciju un cīņas spēku, atļaujot citēt kara korespondenta Miļukina rakstīto: „Viņi mācās mums virsū kā viesulis no trim pusēm. Tikai viens ceļš vēl bija palicis brīvs, lai glābtu sevi no drošas nāves un pataupītu savas dzīvības citai traģēdijai tālāk austrumos. Baloža brigāde parādīja ne tikai savu tehnisko gatavību, bet arī nesalaužamo gara pārspēku, kā mums tobrīd trūka. Mums vajadzēja atkāpties taisnības priekšā, jo tā tomēr bija latviešu zeme — viņu zeme!“

Pēc Rīgas atgūšanas nozīmīgā fakta tā laika vispārējā situācijā skaidrs bija tikai viens, ja 22. un 23. maija uzbrukums Rīgai nebūtu izdevies, Eiropas karte izskatītos pavisam citādi. Tādēļ arī Baloža brigādes gājiens nav tikai izcils Latvijas tapšanas posms, bet vēl jo vairāk — ievērojams brīdis visas

Eiropas vēsturē. Tā rakstija periodikā 1939. gada maijā. Jau pēc gada mūsu austrumu kaimiņam — Padomju valstij vairs neinteresēja morālās un juridiskās nostādnes, bet gan kailā vara un barbarisms.

Kad Rīga 1919. gada 22. un 23. maijā no lieliniekiem bija atbrīvota, pilsētas iedzīvotāji pamodās kā no ļauna murga. Taču arī uz Niedras valdību un majora A. Fletčera karavīriem viņi tomēr skatījās neuzticīgi. Tikai tānī bridī, kad skanēja Baloža brigādes karavīru dziesmas, atbalsojās prēcīgi saucieni: „Latvieši! Latvieši nāk!“

Jau pēc dažām dienām, kad landesvērs bija ienācis Rīgā, latviešu teiktais izrādījās patiesība!

Visļauņākais bija vāciešu organizētais terors — atmaksa lielinieku „sarkanajam teroram“. Vācu patvaļai nebija robežu. Uz denunciāciju pamata zvērīgi noslepkavoja simtiem cilvēku, no kuriem tikai daļa bija lielinieku funkcionāri.

Tikai enerģiskā Baloža iejaukšanās un viņa godprātīgā rīcība novērsa jaunas, nevienam nevajadzīgas traģēdijas.

Balodis nedrīkstēja pieļaut personiskas atmaksas iespēju, kā to darīja P. Stučka savas piecmēnešu valdīšanas laikā. P. Stučka bija tas, kurš Latvijā ieviesa t. s. revolucionāro tribunālu un uzsāka genocīdās akcijas pret latviešu tautu.

Majora A. Fletčera 1919. gada 23. maijā izdotajā pavēlē desmit paragrāfos minētā frāze „... sodīt ar nāvi“ nepalika tikai uz papīra vien. Pat jau pirms pavēles izdošanas Rīgas ielas mirka asinīs. Bez tiesas un jēlkādas pārbaudes vācu kareivji nošāva katru, kam mugurā bija krievu armijas forma. Bet krievu armijas šinēlis bija katram pietajam civiliedzīvotājam. Tādējādi asinsdzīres ielās trakoja vairākas dienas, un bez tiesas iespēja nošaut apmēram 3000 — 4000 civiliedzīvotāju.

Runājot par balto teroru, E. Andersons savā kapitālajā darbā „Latvijas vēsture 1914 — 1920“, izmantojot pasaules literatūrā atrodamās atzīmes par P. Stučkas valdības piecu mēnešu ilgo pastāvēšanu, secina, ka sarkanais terors Rīgā vien likvidēja apmēram 5000 cilvēku, bet cietumos un nometnēs ieslodzīja 18 000 līdz 20 000 personu.

PIEMINEKĻA ATKLĀŠANAS SVINĪGAIS AKTS

1939. gada 23. maijā plaši un svinīgi nolēma sagatavoties Latvijas galvaspilsētas atbrīvošanas divdesmitajai gadadienai. 1989. gadā redzam, ka no laikrakstu, grāmatu un kalendāru lappusēm šie svētki ir izzuduši. Līdz ar to kopš 1939. gada nav izdevies Latvijas periodikā sastapties ar iepriekšminēto faktu.

Žēl, ka ne kritiķi, ne žurnālisti šo faktu neatzīmēja arī Latvijas trešās atmodas sākumā. Tikai 1990. gada 22. maijā laikraksta „Jūrmala“ slejās vēstures zinātņu kandidāts A. Viksna (tas pats, kurš šī laikraksta lappusēs

izskaidroja latviešu leģionāru problēmas) publicēja rakstu „Rīga rītausmā“, 1919. gada 22. maijā“.

Ja 1919. gadā Rīgu atbrīvoja no boļševiku jūga, tad sakarā ar 1939. gada starptautiskajiem un antihumānajiem notikumiem šis — boļševiku jūgs — Latvijā atkal tika materializēts.

Piecdesmit gadus mūsu tautai — šeit domāju jaunatni un tos, kuriem galvas tikko sāka sirmot, — dienu un nakti tika „injicēta“ melu vēsture. Noskatoties uz pēdējiem vairākgadu notikumiem — „spēcīgām reanimācijas metodēm“, ļoti daudziem vēl tagad stuporais skats un domāšanas veids atbilst pirmsreanimācijas stāvoklim.

Daudziem „intensīvā ārstēšana“ un objektīvo faktu izmantošana nav tomēr smadzeņu šūnās veicinājusi kvalitatīvas izmaiņas, un tās atbilst spirta un formalina šķīdumā izmērcētam smadzeņu preparātam, kas derīgs vienīgi medicīnas studentu pirmo divu kursu praktiskajām nodarbībām. Nereti ir gadījumi, kad vislabākie speciālisti un „ārstēšanas veidi“ nevar glābt cilvēku, un rezultātā tiek iegūts tikai decerebrēts indivīds...

Tuvojoties Rīgas atbrīvošanas divdesmitajai gadadienai, 1939. gadā visa Latvijas tauta un valdība savlaicīgi sāka gatavoties ievērojamā notikuma sagaidīšanai.

1918. gadā, kad pāri mūsu jaunajai valstij vēlās ienaidnieku karapulki, Dzimtenes aizstāvju rindās stājās patrioti, latviešu korporāciju locekļus un Studentu rotu iedalīja Kalpaka bataljonā — vēlākā pulkveža Baloža brigādē.

Jau sen korporācijas bija nolēmušas celt piemiņas zīmi varonīgajām Piņķu — Rīgas atbrīvošanas kaujām. Latviešu studentu korporācija 1937. gadā izraudzīja komisiju septiņu cilvēku sastāvā, kurai uzdeva veikt visus sagatavošanas darbus. Komisijas priekšsēdētājs bija J. Linde. Lai atzīmētu minēto notikumu, komisija nolēma piemiņas zīmi izveidot pieminekļa veidā, un tās celtniecību realizēt svētā Nikolaja Piņķu baznīcas tuvumā — tur, kur notika pulkveža Baloža brigādes kauja. Grūtības sagādāja apstākļi, ka visa Piņķu apkārtnē bija ļoti purvainā — šis fakts pieminekļa būvi apgrūtināja. Tāpēc pieminekli, kurā attēlots Baloža brigādes karavīrs, kurš vērīgi raugās tālumā, komisija nolēma novietot netālu no baznīcas.

Pieminekli izveidoja tēlnieks Jānis Briedis. Līdzekļus piemiņas saglabāšanai 9000 latu apmērā labprātīgi ziedoja latviešu studentu korporācijas. Pieminekļa apkārtnē, saskaņā ar Kreižus projektu, attiecīgi bija jāizveido, jāizgrezno ar ziediem un košumkrūmiem.

MEŽA DIENAS PIŅĶU KAUVAS VIETĀ

Lai sagatavotu apkārtni pieminekļa novietošanai, Piņķu baznīcas apkaimē bija nepieciešama plaša teritoriālā sakope.

Laikraksta „Latvijas Karcivis“ 1939. gada 88. numurā atspoguļota tradicionālo Meža dienu norise Babītes pagastā.

17. att. Kara ministrs ģenerālis J. Balodis 1939. g. 19. aprīlī plkst. 11.00 Meža dienu svinīgajā atklāšanā Piņķu kaujas vietā. Pa kreisi no viņa — iekšlietu ministrs K. Veitmanis, satiksmes ministrs B. Einbergs, armijas komandieris ģenerālis K. Berķis, Meža departamenta direktors J. Ozols.

1939. gada 19. aprīlī plkst. 11.00 Piņķu apkārtnē bija rotāta ar Latvijas karogiem, īpaši tā vietā, kur pacelsies tēlnieka J. Brieža darinātais piemiņeklis.

Sapulcējušies valsts un pašvaldības iestāžu darbinieki, studenti, skolēni un apkārtnes iedzīvotāji. Meža dienu atklāšanas aktā piedalījās kara ministrs ģenerālis J. Balodis, armijas komandieris ģenerālis K. Berķis, ministri B. Einbergs, K. Veitmanis, J. Auškāps, kā arī daudzi citi armijas pārstāvji un Piņķu kaujas dalībnieki (17. att.).

Svinību vietā uzcelti godavārti ar uzrakstiem: „Mēs strādājam tāpēc un grūtības nesam, lai sargātu un godā, slavā Latviju celtu. Tev, dzimtā zeme, Tev, Latvija, mēs esam palikuši uzticīgi.“

Valdības pārstāvjus sagaidīja mazpulku godasardze.

Ģenerāli J. Balodi pie godavārtiem apsveica Meža departamenta direktors J. Ozols. Apkārtnes iedzīvotāju sveicienus godaviesiem nodeva pagasta

vecākais J. Benušs. J. Balodim un zemkopības ministram pasniedza rozes, un Babītes vadošo darbinieku koris nodziedāja „Tev mūžam dzīvot, Latvijā!“

Pēc apsveikšanas bijušais brigādes komandieris nostājās uzkalniņā — vietā, kur atradīsies pieminekļa pamats. Meža departamenta direktors J. Ozols īsā uzrunā uzsvēra Meža dienu nozīmi, norādot, kādu bagātību un skaistumu šīs dienas ir devušas Latvijai.

Pēc Meža dienu svinīgā akta sākās praktiskais darbs — vēsturiskās cīņu vietas apzaļumošana. Vispirms iestādīja četrus ozolus — Baloža brigādes četru vienību simbolizējumu. Valsts Prezidenta ozolu iestādīja ģenerālis K. Berķis. Pārējos trīs ozolus stādīja ministri: ģenerālis J. Balodis, B. Einbergs un J. Birznieks (19., 20. att.).

Turpinot Piņķu kaujas pieminekļa vietas izdaiļošanu, iestādīja daudz bērzu, priežu, egļu, paegļu. To veica bijušie un jaunie studenti, skolu jaunatne, mazpulku biedri. Šo Meža dienu rezultātā izveidojās jauna varoņbirzs.

Aplūkojot šīs vietas tagad, redzams, ka gar Rīgas ceļu, kurš ved uz Piņķu baznīcu, to paplašinot un asfaltējot, daudzi bērzi ir iznīcināti. No iestādītajiem ozoliem neviens nav saglabājies.

* * *

Pieminekli atklāt nolēma 1939. gada 23. maijā, un šo Rīgas atgūšanas piemiņas dienu turpmāk bija paredzēts svinēt katru gadu. Svinībās ieradās studentu korporācijas ar karogiem, karaspēka daļu pārstāvji, sabiedriskās organizācijas (piedalījās studentu korporācijas ar 19 karogiem), kā arī Latvijas valdība u. c.

Visi Latvijas iedzīvotāji, kuri 1939. gada 23. maijā vēlējās piedalīties pieminekļa atklāšanas svinībās, varēja ierasties Rīgas Jūrmalas stacijā plkst. 7.50, lai ar vilcienu nokļūtu Babītē. Pulksteņa Kalpaka bataljonu savienības valde uzaicināja bijušos karavīrus ierasties stacijā vai arī Rīgas Latviešu biedrībā, Merķeļa ielā 13, lai ar autobusu tie varētu nokļūt Piņķos.

Divdesmitās gadadienas svinībās piedalījās arī mazpulki, skauti, aizsargi, kā arī 4. Valmieras kājnieku pulka rota.

Īsi pirms plkst. 9.30, 23. maijā no valdības nama Rīgā bija paredzēts izbraukt valsts prezidentam Kārlim Ulmanim, lai ierastos kopā ar kara ministru ģenerāli Jāni Balodi svētku vietā Piņķos.

Kauju vietā bija uzcelti godavārti. Lepni plivoja sarkanbaltsarkanie karogi. Plkst. 9.45 valsts prezidentu sagaidīja sabiedrisko lietu ministrs A. Bērziņš, konventa prezidiju pārstāvji un Babītes pagasta vecākais J. Benušs. Piņķu dievnams bija dekorēts lauriem un zaļumiem. Rīgas atgūšanas piemiņas dievkalpojumu ar svētrunu atklāja mācītājs P. Apkalns, bet lūgšanu vadīja Babītes draudzes mācītājs H. Risbergs. Plkst. 11.00 sākās Piņķu kaujas

18. att. Piņķu kaujas piemiņas vieta. No kreisās: zemkopības ministrs J. Birznieks, valsts prezidents K. Ulmanis, pulkvežleitnants Vidiņš, kara ministrs J. Balodis, prezidenta adjutants pulkvedis M. Lūkins, Meža departamenta direktors J. Ozols.

pieminekļa atklāšanas svinības. Piemineklis bija jāatklāj valsts prezidentam, un varonīgos Rīgas atguvējus cildināja daudzo organizāciju pārstāvji, pēc tam sekoja vainagu nolikšana kaujā kritušajiem.

Divdesmitās gadadienas atceres svinību turpinājumā radiofons no plkst. 14.00 līdz 15.00 pārraidīja priekšlasījumus par Rundāles pili un Ķeguma spēkstaciju.

Nacionālajā teātrī plkst. 15.00 sākās svinīgs akts, ko rīkoja Latvijas Rakstu un mākslas kamera. Aktā par Rīgas simbolisko atgūšanu Veidenbauma dzeju runāja dzejnieks E. Virza. J. Lapiņš runāja par „Pēterburgas Avīzēm“ un latviešu cīņu par brīvību. Pēc runām sekoja koncerts ar operdziedātājas H. Lūses un J. Niedras piedalīšanos. Piedalījās komponiste L. Garūta, dubultkvartets „Latvija“ un „Tēvija“.

Plkst. 17.00 Latvijas preses biedrības rīkoja piemiņas brīdi pie „Pēterburgas Avīžu“ izdevēja un direktora O. Rāviņa atdusas vietas Meža kapos.

19. att. Kara ministrs ģenerālis J. Balodis 1939. g. 19. maijā stāda piemiņas ozolu
Piņķu kauju vietā.

20. att. Armijas komandieris ģenerālis K. Berķis stāda valsts prezidenta K. Ulmaņa ozolu Piņķu kaujas vietā.

Plkst. 18.00 Latvijas Valsts universitātes aulā notika Latvijas vēstures institūta sarīkots Rīgas atbrīvošanas dienai veltīts atceres akts. Prof. Dr. A. Švābe nolasīja referātu par Manaseina revīziju, bet Dr. Ā. Tentelis — par Baloža brigādes icnākšanu Rīgā. Ar to svētki beidzās. 24. maijā plkst. 17.00 Rīgā Latviešu biedrības Zinātņu komitejas runasvīru zālē referēja prof. L. Adamovičs. Turklāt Latvijas senatnes pētītāju biedrībā Rīgā Lazaretēs ielā, plkst. 19.15 Dr. J. Sanders un G. Kempelis sniedza interesantus priekšlasījumus.

Tagad, pēc vairāk nekā piecdesmit gadiem, nepieciešams iepazīties ar tālaika vēsturiskajām atziņām, kuras šodien mēs nevaram necitēt!

Tādēļ izmantoju laikraksta „Valdības Vēstnesis“ 1939. gada 23. maija ievadrakstu:

„... Šodien, 23. maijā, no paša rīta pie Rīgas namiem priecīgi plandošie valsts karogi atgādina Rīgas un visas valsts iedzīvotājiem to priecīgo notikumu, kad priekš divdesmit gadiem izcīnīja pie Piņķiem izšķirošo, asiņaino kauju par Rīgas atbrīvošanu, un mūsu galvaspilsētā ienāca tagadējā kara ministra un bij. Nacionālās armijas virspavēlnieka J. Baloža vadītā brigāde.

Tā droširdīgs, karstas tēvzemes un tautas mīlestības apdvests, un tajā kvēlojošs karavīru pulciņš bija pieaudzis, ciņās rūdījies un viena kopīga mērķa — savas valsts un tēvzemes atbrīvošanas gribā sācijas, atnāca atpakaļ valsts galvaspilsētā, lai to vairs nekad nevienam neatdotu, bet izveidotu par latviskās Latvijas rezidenci, kuru mēs šajos divdesmit atgūtos Rīgas gados esam izveidojuši par latviskās valsts cienīgu galvaspilsētu, no kuras ir sākusies un arvien vairāk nostiprinās pēdējo gadsimteņu netaisnības labošana.

[..] to tikai tagad pareizi sāk apzināties visi mūsu zemes iedzīvotāji un to nākamās paaudzēs pilnīgi noskaidros mūsu vēsturnieki, bet ar lielu gandarījumu ir jāatzīmē tas fakts, ka turpmāk 23. maijs ir un paliks par lielu piemiņas dienu, kurā ik gadu atcerēsīmies 700 gadus ilgās ciņas par mūsu latviešu Rīgas atbrīvošanu no citiem mūsu tautai un valstij svešiem un kaitīgiem iespaidiem un novirzieniem [..].“

Arī mēs nevaram aizmirst to dienu, tāpat kā nedrīkstam aizmirst nedz agrākās, nedz tagadējās melnās naktis un baigā gada organizētājus.

Uzcelti grezni godavārti. No Rīgas puses uz godavārtiem uzraksts: „Domas, vārdus, darbus Vadonim un Latvijai“ (22. att.). Otrajā godavārtu pusē rakstīts: „Tēvzemei, brīvībai savas sirdis atdosim, sargu vietās stāvēsim“ (23. att.).

Piemineklis novietots klajumā, kur pirms divdesmit gadiem Baloža brigādes karavīri nīknā ciņā guva pārsvaru pār daudz spēcīgāku ienaidnieku.

Šis piemineklis, viens no skaistākajiem Rīgā, novietots uz apmēram četrus metrus augstas pamatnes. Pieminekli attēlots puspietupienā skrejošs neatkarīgās Latvijas karavīrs ar austošu sauli pierē (24. att.), kustībā uz priekšu, ciešas apņēmības pilns, lai ātrāk nokļūtu Rīgā (30., 31. att.).

Pie godavārtiem stāv 4. Valmieras kājnieku pulka rota ar karogu. Viesus

21. att. Gaidot goda viesus 1939. g. 23. maijā no rīta. Administratīvā departamenta vicedirektors J. Legzdiņš, policijas inspektors J. Ķīselis, Rīgas apriņķa pašvaldību vecākais E. Zvaigzne un apkārtējo pagastu vecākie sagaida valsts prezidenta K. Ulmaņa un ģenerāļa J. Baloža ierašanos (uz Rīgas – Piņķu ceļa).

22. att. Godavārti uz Rīgas – Piņķu ceļa.

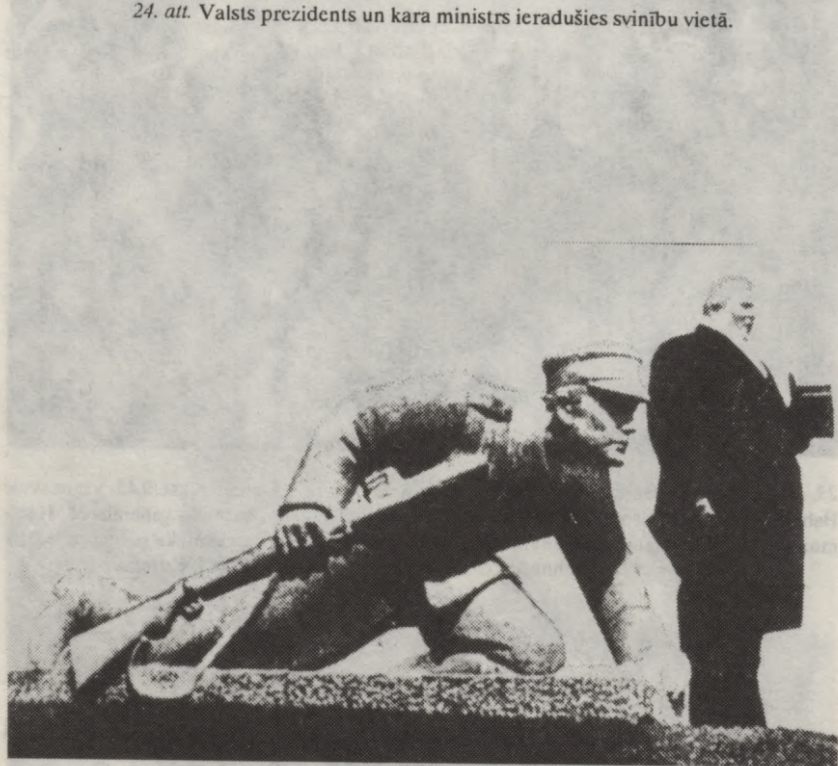
23. att. Valsts prezidenta un kara ministra ierašanās 1939. g. 23. maijā plkst. 9.45. Viņus sveic Babītes pagasta vecākais J. Benušs. Pa kreisi — armijas štāba priekšnieks ģenerālis M. Hartmanis, armijas komandieris ģenerālis K. Buķis, armijas štāba priekšnieka palīgs ģenerālis R. Dambītis un tehniskās divīzijas komandieris ģenerālis J. Kurelis.

sagaida arī Rīgas apkārtnes pagastu vecākie ar apriņķa vecāko E. Zvaigzni priekšgalā, kā arī kupls skaits iedzīvotāju.

Ap plkst. 10.00 svinību vietā ierodas valdības locekļi, armijas komandieris

24. att. Valsts prezidents un kara ministrs ieradušies svinību vietā.

25. att. Pieminēklis Rīgas atbrīvotājiem 1919. g. 22. – 23. maijā.

26. att. Viss, kas palicis pāri no pieminekļa Rīgas atbrīvotājiem. Piemineklis nopostīts
1946. g. augustā.

ģenerālis K. Berķis un augstākā virsniecība, ieradies Rīgas pilsētas galva R. Liepiņš, valsts un pašvaldību iestāžu un kameru vadītāji.

Skan mūzika, spēlē maršu, klātesošie sveic valsts prezidentu K. Ulmani un kara ministru ģenerāli J. Balodi.

Pie godavārtiem augstos viesus sagaida armijas komandieris K. Berķis, pilsētas galva R. Liepiņš, sabiedrisko lietu ministrs A. Bērziņš, kameru priekšsēdētāji un Latvijas Valsts universitātes rektors M. Primanis, kā arī studentu korporācijas prezidija locekļi.

Prezidents sasveicinās ar godasardzi.

Prezidentu un kara ministru apsveic Babītes pagasta vecākais J. Benušs (23. att.).

„Jūsu, augstu godājamais prezidenta kungs un kara ministra kungs, klātbūtne mums vispilnīgāk atgādina to neaizmirstamo laiku, kad latvju tauta nesalaužamā ticībā un vienprātībā gāja savās brīvības cīņās,“ teica pagasta vecākais un apliecināja iedzīvotāju apņemšanos arvien būt uzticīgiem Vadonim un Latvijai.

Prezidents atbildēja:

„Pateicos par sirsnīgo sagaidīšanu. Man ir prieks, ka pēc divdesmit gadiem varam pulcēties šajā vietā. Prieцājos, ka šī godavieta ir jūsu pagasta robežās un ka še arī nākotnē augs karavīri, kas godam turēs brīvības cīņtāju piemiņu.“

Sasveicinājušies ar klātesošiem, prezidents, kara ministrs un pārējie augstie viesi gar Babītes aizsargu un aizsardžu goda ierindu devās uz Sv. Nikolaja Piņķu dievnamu (27. att.). Pie dievnama ciemiņus sveica bijušie cīņtāji. Krāšņi dekorētais dievnams, kas spēj uzņemt apmēram 400 cilvēkus, bija pārpildīts.

(1686. gadā Rīgas rāte uzcēla Piņķu mācītāja muižu. Draudze sadalījās Salas un Piņķu ev. lut. draudzē. Svētā Nikolaja baznīcu Piņķos un Svēto Annas baznīcu pie Babītes ezera apkalpoja viens mācītājs. No 1711. līdz 1753. gadam abas draudzes atkal tika apvienotas. Nikolaja baznīca Piņķos celta 1662. gadā, bet pēc simt gadiem, t. i., 1766. gadā to paplašināja. Laika periodā no 1872. līdz 1874. gadam šī baznīca izveidota tagadējā izskatā un iesvētīta 1874. gada 16. jūlijā.)

Ieejot baznīcā, atskanēja Alfrēda Kalniņa ērģeļu prelūdija „Lauku baznīcīna“. Valsts prezidents un kara ministrs, kā arī ministru kabineta locekļi ieņēma godavietas altāra telpas daļā. Piņķu draudzes mācītājs H. Risbergs teica ievadliturģiju, bet svētku piemiņas dienai veltīto svētrunu sacīja mācītājs P. Apkalns (28. att.).

SVINĪGAIS DIEVKALPOJUMS PIŅĶU BAZNĪCĀ

Svinīgo dievkalpojumu ievadot, mācītājs H. Risbergs norādīja, ka kopš četršimt gadiem, kamēr Piņķu baznīca pastāv, vēl nekad nav redzēts dievkalpojumā zemes Saimnieks un viņa Karavadonis.

27. att. Svētā Nikolaja baznīca Piņķos, celta 1662. gadā, bet 1939. gada 23. maijā pārdēvēta par Svētā Jāņa baznīcu.

28. att. Pēteris Apkalns, armijas mācītājs, Lāčplēša ordeņa kavalieris. 1939. g. 23. maijā viņš
iesvētīja pie Piņķu baznīcas atklāto pieminekli.

MĀCĪTĀJA APKALNA SVĒTRUNA

Savā sprediķī armijas mācītājs P. Apkalns pieminēja pravieša vārdus: „Nāciet un vaicājiet par seniem ceļiem, vaicājiet, kurš ir labais ceļš, un tas jums dos dvēseles mieru.“

„Liela, gaiša piemiņas diena,“ teica armijas mācītājs, „ir aicinājusi mūs šīnī vietā, Babītes ezera krastā, novadā, Rīgas pievārtē, Piņķu draudzē; tā aicinājusi mūsu valsts un tautas pirmo un tagadējo Vadoni, mūsu brīvības cīņu virspavēlnieku, armijas vadību, aizsargus, akadēmisko jaunatni un mūs visus ar strauji pukstošām sirdīm. Mēs visi esam aicināti šīnī vietā, kur pēdējo reizi apstājās mūsu neatkarības un brīvības cīnītāji, Baloža brigāde, kas devās uz pēdējo cīņu. Tā apstājās, lai atvērtu Rīgas vārtus ne tikai jums, Babītes klusā novada iedzīvotājiem, bet arī Zemgalei, Vidzemei, Kurzemei un Latgalei uz sirmo galvaspilsētu Rīgu.

Šeit ir norisinājies pēdējā cīņa tam pulkam, kas no Rīgas 3. janvārī pirms divdesmit gadiem izgāja tumsā un salā, izgāja neviena nepavadīts, neviena nesveicināts, izgāja neziņā un tomēr nevaicājot, kas notiks tālāk. Bet sirdij pukstot tiem teica: „Brāli, dēls, — ej, kaut arī tu tumsā izej, tu tomēr ej uz jaunu gaismu, kas ausis pār tavu jauno valsti, jo caur cīņām un pārbaudījumiem nāks gaisma.“

Grūts ir bijis šis pirmais atbrīvotāju ceļš, kurš tika iziets sava pirmā komandiera Kalpaka vadībā, kas viņiem kā dārgs draugs bija jāzaudē pie Airītēm 6. martā. To dienu un dzimtās zemes mīlestības spēks bija tas, kas neļāva pagurt Kalpakam un pirmajiem atbrīvotājiem. Šis spēks tautas dēlus vadīja tālākās cīņās par dārgo tēvzemi un skanēja kā mūžīgi skaista dziesma: „Pie tēvu zemes, dārgās, ķeries klāt, to turi ciet ar visu savu sirdi!“ Un šī dziesma jūs, kalpakiešus, ir vadījusi kā sudraba pulksteņa zvani jūsu sirdīs, un, tās iedvesmoti, jūs spējāt visas grūtības pārciest, visus šķēršļus pārvarēt, kad Kalpaka vietā stājās Jānis Balodis, kas jums, vecie atbrīvotāji, nav bijis vien pavēlnieks un komandieris, bet brālis un tēvišķais draugs. Viņš varēja būt jums tāds, jo liela jūsu daļa bija akadēmiskās saimes locekļi un bijušie virsnieki, kas jau redzējuši pasaules karu un cietuši ne tikai pie miesas, bet arī pie dvēseles. Ja nebija maizes, ko ēst, jūs izsalkumu pārvarējāt ar savu jaunības dedzību, ja nebija apavu, ar savu studenta cerību jūs to piecietāt. Bet tās nebija lielākās grūtības, lielākās sāpes un grūtības bija tās, ka jums neticēja. Liels rūgtums bija tas, ka jums neticēja tautas lielais vairums, kas bija nokļuvis sajukuma ceļos, un kas uzskatīja jūsu uzstāšanos un jūsu gaitas tikai par kādu strauju iedomu, bezcerīgu mērķi. Un kad jūs pamazām pārvarējāt šo vienaldzību un tautas neticību, tad tika atvieglota jūsu sirds un pacilāts jūsu gars.

Otrkārt, jūs ar bažām raudzījāties uz ārējo pasauli, kas sākumā par jums bija pavisam greizās domās, bet reizēm, kad šīs greizās domas tika pārvarētas, tad brīnījās par jūsu skaitu un teica: „Vai tie būs spējīgi savu tēvzemi aizstāvēt?“ Bet, paldies Dievam, ka ar jums bija tas valstsvīrs, kas vēl šodien

20 att. Kalpaka bataljona strēlnieku vienību un korporācijas karogi, godinot kritušos un dzīvos cinitājus.

stāv mūsu valsts priekšgalā: paldies Dievam, ka jums šīnī ziņā aiz muguras bija Kārlis Ulmanis, kas visas ārzemnieku bažas izklidināja un parādīja jūs lielās Anglijas pārstāvim, kas varēja par jums nodot liecību un teikt: „Jā, neliels ir tas pulks, bet mums iespaids ir tāds, ka tie no visas sirds savu tēviju milēs, tas ir nepārvarams un neuzvarams pulks!“ Bet pārbaudījumi ar to nebija galā. Mēs atceramies aprīļa klūmīgās dienas. Ja tas būtu izdevies, tad tur nebūtu mūsu neatkarīgās latviskās Latvijas, un šodien mēs nepieminētu atjaunotās latviskās Latvijas pastāvēšanu. Paldies Dievam, ka jums piemita tas gars, kas bija arī jūsu karavadonim — Jānim Balodim, ka jums bija šī ticība un nepārvaramā pārliecība — ne pa labi, ne pa kreisi, bet reiz palikt pie tā un uz tā ceļa, uz kura mēs esam nostājušies.

Generālis Balodis šīnī ziņā jums, karavīri, ir bijis augsts ideāls, ceļa rādītājs. Solījumi, kas atskanēja — gan direktorijās, gan dažādos jaukos nākotnes paredzējumos — tie visi aizgāja gar generāļa ausīm nedzirdēti, un tā kā jūs sirdis bijāt vienoti, tad jums nenācās grūti pastāvēt pie tā.

Vai noslēpums, ka Baloža brigāde varēja ieiet sirmajā Rīgā un uzvarēt jau agrāk? Bet tad tā būtu zaudējusi daudz karavīru — mūsu dzimtenes dēlus. Jānis Balodis ir taupījis katru brigādes karavīru.

Un 23. maijs, tā ir skaistā saulainā diena, kad jūs atvērāt Rīgas vārtus un iegājāt Rīgā kā Baloža brigāde: kad jūs varēja sveikt tauta, kas tagad ir pateicīga jums. Pirmo reizi radās īsta izpratne, kas ir kalpakieši un kas ir atbrīvotāji.

30. att. Valsts prezidents K. Ulmanis uzrunā Piņķu kaujas pieminekļa atklāšanas dalībniekus.

Pārbaudījumi, kas nākuši pēc tam, jums zināmi. Bet arī tie ir laimīgi pārvarēti. Mēs esam nonākuši līdz atjaunotai Latvijai, kad atkal augšā celsies kalpakiešu gars. Tur jūs, atbrīvotāji, atkal esat stāvējuši savā sargvietā, un šodien latvju tauta ar lielu pateicību var pieminēt jūsu ceļu līdz šai dienai.

Mēs raugāties vienmēr uz priekšu un tā skatāties arī šini brīdī. Ja meklēsim un tautāsim, vai mēs labāku ceļu savai nākotnei atradisim kā to, ko gājuši mūsu atbrīvotāji, vai atradisim labāku ticības, pārliecības un pacietības ceļu, ko viņi savās sirdīs ne tikai lolojuši, bet arī pierādījuši, stāvēdami līdz pēdējam par to, ko atzinuši par svētu? — Es domāju, pie tā ceļa mums ir jāpaliek.

Mēs dzīvojam laikmetā, kad daudzi no mūsu paaudzēm nav piedzīvojuši un redzējuši atbrīvošanas cīņu laikus. Mūsu lūgums un vēlēšanās ir: lai jaunā paaudze tiktu audzināta vārdos, darbos, un lai visā savā dzīvē tā nepārsteigtos, jo, ja mūsu atbrīvotāji — Baloža brigādes karavīri — būtu bijuši pārsteidzīgi, tad daudzreiz iznākums būtu pavisam savādāks.

Lai visās vietās — kā iekšējā dzīvē, tā uz ārpusi vērstajā lielajā dzīvē valdītu savaldības gars!

Otrkārt, mums ir jāiet ceļš, kurā mēs varam skatīties pāri pagātnes tumšajām ēnām; mēs gribam un vēlamies atrast ar katru un ar visiem zemes iedzīvotājiem saprašanos un mierīgu dzīvi. Vecie vīri un jaunatne, mēs prasām un vēlamies, lūdzamies no sirds un katru, kas dzīvo atjaunotajā Latvijas valstī un mūsu Latvijas zemē, — pilsētās un laukos — mēs vēlamies un lūdzam:

31. att. Latvijas studentu korporācijas pārstāvji sumina valsts prezidentu pēc pieminekļa atklāšanas.

„Skaidru sirdi un godaprātu, tad mēs dzīvosim plecu pie pleca mierā un labklājībā, ko sniedz jaunā Latvijas valsts!“

Plecu pie pleca pirms divdesmit gadiem gāja atbrīvotāji, nešķirojot valodu un ticību, nešķirojot kārtu, caur uguni uz brīvību. Mēs vēlamies un lūdzam Dievu, lai visiem še būtu labklājība un miers dzīvei un darbam!

Piņķu draudzes iedzīvotāji šo skaisto ainu ir piedzīvojuši kā pirmo lielo dienu un arī šodien, lai to uz visiem laikiem ierakstītu Piņķu draudzes dzīvē un dvēselē.

Ar šodienu tavs dievnams, Piņķu draudze, pēc mūsu tautas vadoņa — valsts prezidenta ierosinājuma tiek pārdēvēts par Jāņa baznīcu. Šis vārds ir stāvējis kristīgai latviešu tautai vienmēr tuvu. Jānis ir kristīgais miera apustulis (Jānis Kristītājs), un ar Jāni saistās mūsu vecāku tautas svētki. Treškārt,

32. att. Valsts prezidents atklāj pieminekli.

šeit ir stāvējusi Jāņa Baloža brigāde, kas ir pēdējo cīņu izcīnījusi un noslēgusi pirmo posmu par Latvijas aizstāvēšanu un atbrīvošanu.

Piņķu draudze, lai paliek šis 23. maijs uz paaudzēm tavā Jāņa baznīcā kā svēta diena! Tev un visai latvju tautai uz labklājību, uz mieru un mūžīgu svētību!“

* * *

Sprediķi noslēdza korālis „Dievs, sargā mūsu tēvu zemi“ vietējā kora izpildījumā.

Pēc dievkalpojuma valsts prezidents ar valdības locekļiem un citiem viesiem pa karogu aleju devās atklāt svinību vietā uzcelto pieminekli. Caur godavārtiem, studentu, armijas, apkārtnes pagastu vecāko, aizsargu un aizsardžu, kā arī mazpulku špalerām prezidents ar godaviesiem nonāca svinību vietā.

Visapkārt piemineklim augstos mastos plīvoja valsts karogi. Pie pieminekļa tēla uzkalna stāv svētku dalībnieki: studentu korporācijas ar 19 korporāciju karogiem (29. att.). Tur prezidentu sagaidīja un apsveica „*Fraternitas Latviensis*“ konventa prezidijs. Seniors A. Jansons valsts prezidentam nodeva šādu jaunatnes solījumu:

„Latvijas Universitātes akadēmiskās jaunatnes daļa, kas kā viena zvēresta brāļi, kā tēvzemei, tā tās izcīnītājiem un cēlējiem stāv zem latviešu korporācijas trīskrāsainiem karogiem, pirms diviem gadiem ar liesmainu sajūsmu un varenu degsmi ķērās pie ilgus gadus iecerētā darba. Šodien mēs šeit stāvam pie noslēgtā posma.

Šo darbu latviešu korporācijas veikušas par godu draudzībai, kuru granātu viesuļos, dzelonstieplu režģos latviešu students slēdza ar latviešu karavīru.

Šis darbs veikts latviešu studenta un karavīra draudzībai. Vēl vairāk — šis darbs padarīts, lai atkal no jauna kā mūžības un svētas liesmas latviešu sirdīs iedegtu tās pašas ugunis, kuras pirms divdesmit gadiem dega toreizējo jauno latviešu sirdīs, kad tie durkļu triecienos plecu pie pleca steigās pāri šiem tūrumiem, no kuriem skatam paveras sirmās Rīgas torņi.

Toreizējais cīņu laiks un šis laiks — tie abi ir duālistu laiki. Tāpat kā toreizējais, tā šis laiks nepievils nevienu, kas gaišā uzticībā un dedzībā tiecas uz tautas ideāliem, kurus, tāpat kā toreiz, tā tagad, rosinājuši un rosina mūsu valsts prezidents un mūsu vadītājs atbrīvošanās cīņās — kara ministrs generālis Balodis.

Latviešu korporācijas vārdā, augsti godājamis valsts prezidenta kungs, lūdzu atklāt šo pieminekli un nodot to latvju tautas sargāšanā.“

Pieminekļa vieta bija izraudzīta klajumā (tagad tā negaumīgi apbūvēta — nemākulīgi un tiši, lai mazinātu šīs svētās vietas nozīmi. — E. M.). Pieminekļis novietots īpašā uzbērumā — kalniņā ar abpusēji slīpām nogāzēm, tā augstums apmēram 3,5 līdz 4 metri. To pelēki sarkanīgā granītā veidojis skulptors Jānis Briedis. Pieminekli attēlots pustupus stāvokli skrejošs Latvijas nacionālās armijas karavīrs ar sauli pie karavīra cepures. Skulptūra ir tik dinamiska, ka, šķiet, karavīrs traucas Rīgas virzienā ar ciešu apņemšanos tūlīt atbrīvot galvaspilsētu (33., 34. att.). Jāatzīst, ka tolaik šis veidojums tika uzskatīts par vienu no skaistākajiem.

Pēc seniora A. Jansona apsveikuma prezidents tuvojās uzkalnam, no kura, atklājot pieminekli, uzrunāja svinību dalībniekus.

VALSTS PREZIDENTA K. ULMAŅA RUNA RĪGAS ATGŪŠANAS DIVDESMITĀS GADADIENAS PIŅŅU KAUVAS PIEMINEKĻA ATKLĀŠANAS AKTĀ

„Augsti godātie vērotāji un klausītāji, Rīgas atgūšanas piemiņas druvā mēs esam pulcējušies, lai atkārtotu godinājumu Baloža brigādes cīņām un uzvarām šeit, šinī vietā, kura mums tagad pēc šīs dienas taps visiem tuvāka

33. att. Tēlnieks J. Briedis veido pieminekli. Šeit notika saruna ar tēlnieka dzīvesbiedri A. Briedi 1989. g. pavasarī.

un miļāka, nekā tas vēl pagājušos gados bijis, jo mūsu sirdis par jaunu atkal uzliesmojušas atmiņas un pateicība par pagājušiem darbiem, kā pateicība par darbiem, kas ir darīti (30. att.).

Mēs visi zinām, ka toreizējās cīņās pirms divdesmit gadiem gāja Baloža brigāde reizē ar visiem citiem. Baloža brigāde gāja pašreizējā, cīņu dedzībā un nepārspējamā varonībā — tiklab Baloža brigādes komandieris, kā arī visi brigādes karavīri.

Un šodien, divdesmitajā gadadienā, mēs esam pulcējušies, lai izpildītu savu pienākumu, goda pienākumu, kuru mums diktē mūsu sirdis un tēvzemes mīlestība, proti, atklāt šo piemiņas zīmi, lai tā rādītu visiem un vēstītu, kas pirms divdesmit gadiem tika izcīnīts un par ko šie stāvēja karavīri un guva uzvaras.

Rīgas atgūšanas piemiņas diena ir un būs liela diena, un tāpēc, atklādams šo piemiņas zīmi šini ievērojamā vietā, es izsaku pateicību visiem, kuri to ir tik bagātīgi pelnījuši, un nododu šo piemiņas zīmi jaunatnes un visas tautas glabāšanā un sargāšanā.“

34. att. Piemineklis darbnīcā.

Balto pieminekļa pārklāju noņēma valsts prezidents ar mazpulcēniem, ģenerālim Jānim Balodim klātesot. Skatītāju acu priekšā pavērās granītā cirsts latvju karavīrs ar šauteni rokās, ciņas gatavībā (32. att.).

Atsedzoties pārklājam, svinību vietu, tālu atbalsodamās, pāršalca klātesošo dziedātā valsts himna „Dievs, svētī Latviju!“.

Pēc kopīgi nodziedātās himnas valsts prezidents uzsauca: „Latvija, lai dzīvo!“ Kā atbilde no klātesošo mutēm atskanēja: „Lai dzīvo!“

Pieminekli iesvētīja ar korāli: „Jūs sveicam, dārgās varoņēnas, jūs sveicam mīļu brāļu sīrsnībā“. Iesvētot pieminekli, mācītājs Apkalns (35. att.) teica: „Es gribu teikt trīs vārdus, kas lai paliktu latvju tautā uz paaudžu paaudzēm. Šie trīs vārdi lai ir vadoši un radoši vārdi mūsu jaunajai paaudzei, lai tie ir kā svēts mantojums, ko atstājuši Latvijas atbrīvotāji – kalpakieši – šinī vietā, ko atstājuši Baloža brigāde, un kas ar neizdzēšamām zīmēm ierakstīti latvju tautas sirdī. Šie trīs vēlējumi lai ir:

būt modriem, stāvēt ticībā un turēties kā vīriem!

Modri bija kalpakieši tanīs rūgtajās dienās, kad tie izgāja no Rīgas tumsā

un nezināšanā, un arī vēlāk, tad, kad Kalpaks aizvēra acis uz mūžu un viņa vietā stājās Jānis Balodis.

Modri tālāk par Latvijas atbrīvošanu ir gājis ceļš Baloža brigādes karavīriem ar viņu vadoni — mūsu nacionālās armijas virspavēlnieku priekšgalā. Esiet modri! Lai šis pieminēklis māca ne tikai akadēmisko jaunatni, bet katru Latvijas dēlu un meitu mūsu nākotnes ceļos, dzīvē un darbā un, ja vajadzīgs, arī cīņā vienmēr būt modriem.

Otrs vārds ir — turēties ticībā, palikt stipriem tai ticībā, ko jums ir devusi ne tikai miļā māte, un ko Dievs ielicis šūpulī, bet palikt tai ticībā, ko jūs — kā jaunekļi, tā jaunavas — esat guvuši šinī svinību ritā.

Mēs stāvēsim pie mūsu brīvās, atjaunotās Latvijas kā mūžīgi sargi līdz pēdējam elpas vilcienam!

Uz to aciniet savus jaunus draugus un biedrus.

Trešais vārds ir — turēties kā vīriem! Es domāju, ka šeit man nav daudz jāskaidro. Ja tas būs vajadzīgs, jūs stāvēsiet un kritīsiet par Latviju kā Latvijas vīri, kā ir turējušies Baloža brigādes karavīri. Lai Dievs piešķir vecajiem karavīriem, kas ir dzīvi, vēl ilgus gadus! Lai šis pieminēklis māca nākošajām paaudzēm: esiet modri, stāviet ticībā un turieties kā vīri!

Ar to es iesvētu šo pieminēkli, Jāņa Baloža brigādes pēdējo cīņu pieminēkli Dieva Tēva, Dieva Dēla un Svētā Gara vārdā.“

Pēc svētrunas atskanēja J. Graubiņa „Lāčplēša dziesma“, ko dziedāja Babītes aizsargu vīru koris. Valsts prezidenta K. Ulmaņa pieminēkla atklāšanas runai sekoja Rīgas pilsētas galvas R. Liepiņa apsveikums.

R. Liepiņa apsveikums

„Vispirms, lai man galvaspilsētas pašvaldības vārdā atļauts izteikt izjustu pateicību šā pieminēkla ierosinātājiem un cēlējiem — mūsu akadēmiskajai jaunatnei prezidiju konventa personā. Pieminēklis bez sava tiešā uzdevuma atgādinās izcīnītās cīņas ikvienam, kas pa šo ceļu ies. Tani pašā laikā šis pieminēklis būs tilts no pagātnes uz tagadni un caur to uz nākotni, tilts, kas mūsdienu jaunatni piesaistīs slavenajām brīvības cīņu tradīcijām un garam. Latviešiem ir bijusi slavena pagātne, un mums tur nenākas neko ne pielikt, ne noklusēt. Ja gribam, lai citi mūs godā, mums pašiem jāprot cienīt sevi un savu pagātni. Un vispirms mums jāceļ godā un jāizkopj mūsu varoņu piemiņa, mūsu tautas labāko dēlu uz brīvības altāra ziedotie upuri.

Pieminēklis noslēdz atbrīvošanās cīņu pirmo posmu, posmu no Rīgas uz Ventu un atpakaļ. Kaujās rūditās pulkveža Kalpaka un ģenerāļa Baloža lietpratīgu roku vadītās mūsu nacionālās armijas vienības šai gājienā, izcīnīdamas vienu uzvaru pēc otras, pašas savukārt bija sakusušas viengabalainā tēvzemes mīlestības un varonības apgarotā saimē, kurā ikviens stāvēja par visiem un visi par vienu.

35. att. Pieminekļis klajumā pie Piņķu baznīcas. Mācītājs P. Apkalns uzrunā klātesošos.

Baloža brigāde jau toreiz nesa sevī to garu, kas 1934. gada 15. maijā spontāni izlauzās uz āru un pārņēma visu Latviju.

Kauja pie Piņķiem brigādei bija pēdējā ceļā uz Rīgu, un tā noslēdza gadu simtiem ilgās latviešu cīņas par Rīgas atgūšanu.

Tieši pirms divdesmit gadiem — 1919. gada 23. maijā — neatkarīgās Latvijas karapulki ienāca Rīgā, lai to vairs nekad neatstātu.

Taisnība, Bermonta laikā mums vēl nācās cīnīties par Rīgu asiņainās kaujās uz dzīvību un nāvi, bet tās jau bija aizstāvēšanās, nevis atbrīvošanas cīņas, un kopš tā laika neviens sirotājs un sveša labuma tiktājs mūsu galvaspilsētā nav rādījies.

Šeit, pie Piņķiem, Ventas, Lielupes, Gaujas un Daugavas krastos, kā arī daudzās neskaitāmās cīņu vietās, kritušie tautas varoņi var mierīgi dusēt.

Latvju tautas un mūsu zemes likteni no jauna savās rokās ņēmis vīrs, kas neatkarīgajai Latvijai šūpulī kāra un jauno valsti droši un pašreizējīgi izvadīja cauri visām cīņām un grūtībām pretim galīgai uzvarai. Mūsu vadonis Kārlis Ulmanis un ģenerālis Jānis Balodis kā toreiz, tā tagad ir nomodā par Latviju un tās drošību.

Mēs nevienam neko neesam paņēmuši vai atņēmuši. Mēs savu valsti esam nodibinājuši robežās, kādas mūsu tauta ieņēmusi un apdzīvojusi kopš

36. att. Valdības vārdā vainagu pie pieminekļa noliek tieslietu ministrs H. Apsitis.

neatminamiem laikiem, un mēs nevienam neko arī neatdosim. Šī zeme un šīs pilsētas ir mūsu un paliks mūsu.“

Tad svinību dalībniekus Baloža brigādes un cīnītāju vārdā uzrunāja satiksmes ministrs B. Einbergs (piedalījies arī Piņķu kaujā. — E. M.).

B. Einberga uzruna

„Pulkveža Baloža brigādes bijušie karavīri šodien domās un atmiņās kavējas liktenīgajā dienā, Rīgas atgūšanas dienā pirms divdesmit gadiem, un viņi jūt šīs dienas satraukuma atbalsi sirdīs, atceras pāridarījumus, zaudējumus, cerības un panākumus, kas piepildīja laiku pirms šīs dienas, laiku, kad neaizmirstamās pulkveža Kalpaka vadītās brigādes pirmās

vienības šķērsoja Zemgales un Kurzemes laukus. Sākumā spiesta atkāpties pārspēka prickšā, bet vēlāk — ievērojami palielināta un pastiprināta gan skaitliski, gan materiālā ziņā — uzsāka uzvaras gājienu sava pirmā komandiera, bet pēc viņa varonāves — pulkveža Baloža vadībā.

Tā bija Latvijas brīvības un neatkarības ideja, par kuru pēc daudziem gadu simtiem atkal cīnījās pašu latviešu nacionāli bruņotais spēks, kura vienu daļu sastādīja pulkveža Baloža brigāde. Austošā saule mums ir šīs lielās idejas simbols, un to atbrīvošanas karā ikviens karavīrs, tāpat kā vēl šodien mūsu tēvzemes sargi, nēsāja pie cepures. Lai brīvības un neatkarības saule reiz austu latvju tautai, par to stāvēja cīņu laukos latvju dēli Kurzemē, Vidzemē, Zemgalē un Latgalē, par to arī šīnī vietā nācās ar cīņu uzvarēt ienaidnieku.

Šīs cīņas tuvākais mērķis bija Latvijas galvaspilsētas atgūšana — pats par sevi liels un nozīmīgs mērķis. Tas arī tika sasniegts, bet ne mazāk svarīgi bija, ka līdz ar to radās iespēja spert tālākos soļus pretī atbrīvošanās cīņu galamērķim — dienvidu un ziemeļu karaspēka grupām sadoties rokās, kopējiem spēkiem atbrīvot no ienaidnieka visu Latvijas teritoriju.

Pulkveža Baloža brigādes karavīriem, it sevišķi Studentu un Neatkarības bataljonam piederošiem, kas šīnī vietā uz saviem pleciem iznesa visu cīņas smagumu, šī kauja un Rīgas atgūšanas operācijas paliks atmiņā kā noslēgums cīņas posmam, kurā mūsu jaunās nacionālās armijas pirmās vienības bija paspējušas izvirzīties par ievērojamu militāru spēku. Par tādu tās bija kļuvušas, pateicoties savstarpējai uzticībai, kura bija pārbaudīta daudzās kopējās kaujās, un pateicoties mūsu komandieru priekšzīmei un autoritātei. Aiz Rīgas brigādes vienību ceļi šķīrās — tām bija uzdevums tapt par kodolu jaunizveidotām vienībām, pārnesot uz tām Kurzemes un Zemgales kauju laukos rūdīto cīņu garu.

Brigādes vīri ar lepnumu atceras, ka valsts tapšanas grūtākajos brīžos varēja pildīt savu pienākumu pret tēvzemi, un šīnī bridī to it sevišķi izjūt tie, kas šo pienākumu veica šeit, 22. maija cīņā pirms divdesmit gadiem.

Mēs pieminam šodien arī tos vācu (landesvēra majora Fletčera vadītos) un krievu (firsta Livena vadītos) tautības varonīgos cīnītājus, kuru ieroču palīdzība daudzās cīņās Kurzemē un Zemgalē sekmēja uzvaras pret kopējo ienaidnieku.

Ar lepnumu sirdi atceramies vēlākās cīņu gaitas, kad plecu pie pleca ar ziemeļniekiem, partizāniem un citiem daudzajiem brīvības cīnītājiem, mūsu virspavēlnieka vadībā guvām lielus panākumus, kas deva iespēju sasniegt galamērķi — uzvaru un neatkarīgu, brīvo Latviju.

Atceroties, ka šos panākumus guvām, pateicoties varenai, visus tautas spēkus cementējošai vienprātībai, mēs līdz ar visiem atbrīvošanas cīņu dalībniekiem izjutām lielu gandarijumu, ka tāda vienprātība atkal valda mūsu zemē, ka tautas vienības garanesēja — valsts prezidenta vadībā varam piedalīties lielajā valsts celšanas un veidošanas darbā.

Brigādes karavīri izjūt dziļu pateicību par atzinību, kura viņiem parādīta,

37. att. Pēc svinīgā dievkalpojuma Piņķu baznīcā valsts prezidentam ziedus pasniedz cīņu dalībnieka Bērziņa dēls Laimonis...

sarīkojot šos svētkus un atklājot šo pieminekli ar tik cildinošiem vārdiem. Mūsu bijušā komandiera un viņa brigādes karavīru vārdā es lūdzu, augsti godājamais valsts prezidenta kungs, pieņemt mūsu īstenās pateicības

38. att. ... bet kara ministram — ķiršu zarus sniedz Laimoņa māsa Elza (no Babītes pagasta „Kaijāniem“).

apliecinājumus Jums par godu, ko Jūs mums visiem parādījāt, ierodoties
svinībās un atklājot pieminekli.

Jūsu aicinājumam 1918. gadā kā pirmie sekoja tie, kam šis piemineklis

celts, un jūsu ticības iedvesmoti, ka Latvijai jāklūst brīvai, viņi bija gatavi tās labā nest vislielākos upurus.

Dziļu pateicību izsaku pieminekļa cēlējām — latviešu studentu korporācijām, kurām ir tieši sakari ar vienu no brigādes vienībām — Studentu rotu, kas šeit 22. maijā atradās pašā kaujas centrā. Ciešas saites ar studējošo jaunatni brigādes karavīriem iesākās ciņu laukā, un kā vērtīga tradīcija tās stiprina un padziļina mūsu akadēmisko jaunatni un ir brigādes karavīru kopēja vēlēšanās. Tāpat izjūstu pateicību izsaku Rīgas pilsētas galvas personam par svētku runu. Pateicos arī visām organizācijām un personām, kas pūlējušās un strādājušas, lai šīs svinības labi izdotos.

Šķiroties, lai paturam prātā to, ko pauž šis piemineklis: katram jāpilda savs pienākums, bez ciņas nav uzvaras un augstākam mērķim vienmēr un visur jābūt Latvijai labklājībai, brīvībai un neatkarībai!“

Pēc satiksmes ministra B. Einberga runas — koris nodziedāja J. Graubiņa „Lāčplēša dziesmu“.

Godinot ciņās kritušos un bijušos cīnītājus, valdības vārdā pie jaunatklātā pieminekļa vainagu nolika tieslietu ministrs H. Apsītis (36. att.).

Latvijas armijas komandieris ģenerālis K. Berķis kara ministra ģenerāļa J. Baloža un visas armijas vārdā nodeva Piņķu draudzes mācītājam H. Risbergam lielāku naudas ziedojumu Piņķu draudzes mazturīgo, kara invalidu un daudz bērnu ģimeņu apgādei.

Pēc tam pieminekļa pakājē nogūla baltu liliju vainagu rindas. Šādu vainagu nolika arī Rīgas pilsētas galva R. Liepiņš. Darba kameras priekšsēdētājs K. Egle visu karavīru vārdā sveica dzīvos un kritušos varoņus.

Vainagus nolika neskaitāmu organizāciju un biedrību pārstāvji, to skaitā — Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri, atvaļināto karavīru, kara invalidu, Vācu zemessargu biedrības dalībnieki.

Arī biedrības „Daugavas sargi“, brīvības cīnītāju biedrība „Ziemeļnieki“ kuplināja nolikto vainagu skaitu. Pieminekļa atklāšanas svinībās piedalījās arī V. Rādens no bijušā 13. Tukuma kājnieku pulka.

Latvijas Valsts universitātes studentu padomes priekšsēdētājs E. Arnoldijs un seniors A. Jansons (no prezidija konventa korporācijas „*Fratemitas Latviensis*“), noliekot ziedus, teica sekojošus vārdus: „Tiem, kas savas galvas nolikdami, latviešiem atvēra latviskās Rīgas vārtus.“

Babītes pagasta pašvaldības un sabiedrisko organizāciju vārdā kritušajiem, kā arī dzīvajiem ar ziediem pateicās pagasta vecākais J. Benušs, A. Skuja (no Babītes aizsargu nodaļas).

Vainagus nolika arī bezpartijisko Latvijas atbrīvotāju biedrības, studentu savienības, ebreju tautības atbrīvotāju biedrības un pirmās neatkarīgās rotas 4. vada bijušo karavīru pārstāvji.

Svinību noslēgumā sabiedrisko lietu ministrs A. Bērziņš uzaicināja uzsaukt trīskārtēju „Lai dzīvo!“ Baloža brigādes kaujas dalībniekiem un visiem, kas piedalījās Piņķu kaujā.

Svinīgās ceremonijas beigu daļā godasardze aizsoļoja garām valsts prezidentam K. Ulmanim un kara ministram ģenerālim J. Balodim.

Pēc oficiālā svinību fināla Piņķos vēl ilgi neizklida cilvēku kopas, notika prieka pilna satikšanās ar bijušajiem ciņu biedriem.

Neskatoties uz pagājušiem divdesmit brīvības gadiem, Studentu un Neatkarības bataljona karavīru sejās atspoguļojās pacilātība un atkalredzēšanās prieks, kaut arī gadu skrējiens daudzū vaigā jau iezīmējis vienu otru dzīves ciņas grumbu.

* * *

Pārlasot tā laika periodiku tagad, kad kopš pieminekļa atklāšanas Piņķos, pagājuši vairāk nekā piecdesmit gadi (1939 – 1990), izdevās atrast fotogrāfiju, kurā galvenās personas ir mazs zēns un meitene, bet viņi nekad šo fotoattēlu laikam nebija redzējuši vai, iespējams arī, ka no atmiņas tas bija pagaisis...

Iesaistot pieminekļa vēstures izzināšanā Babītes pagasta iedzīvotājus, H. Celmiņam izdevās atšifrēt mazos apsveicējus... Kad valsts prezidents un kara ministrs iznāca no Sv. Jāņa Piņķu baznīcas, viņus sveica Baloža brigādes cinitāja Bērziņa bērni – Laimonis (6 g.) un Elza (4 g.) no Kaiju mājām (37. un 38. att.).

Ievācot ziņas par Bērziņa ģimeni, izdevās noskaidrot, ka Bērziņus no Kaiju mājām padomju vara izsūtīja uz tālajiem ziemeļiem, no kurienes atgriezās retais. 1990. gada martā vai aprīli satikos ar Laimoni Bērziņu. Viņš, pēc daudziem Sibīrijā pavadītiem gadiem, no daudztūkstošu latviešu izcelsmes izsūtītajiem bija atgriezies dzimtenē. Iepazīstinot ar minēto fotouzņēmumu, pēc dziļas nopūtas L. Bērziņš atcerējās un pastāstīja:

„Jā, tā ir mana māsiņa, kura sveic ģenerāli Balodi, pasniedzot ziedošu ķiršu zaru.“ Uz mirkli saruna pārtrūkst... Kamols iestājas kaklā, un to grūti norīt. Klusums. Saruna atsākas, un Laimonis Bērziņš turpina: „Acu priekšā redzu automašīnu rindas un greznos svētku vērtus. Atkal jūtos kā sešu gadu vecumā. Es atceros visu!“

Ar svinīgo pieminekļa atklāšanu Piņķos Rīgas atbrīvošanas svētki turpinājās.

SVINĪGĀ GODASARDZES MAIŅA PIE BRĪVĪBAS PIEMINEKĻA RĪGĀ

23. maijā plkst. 18.00 pie Brīvības pieminekļa Rīgā notika goda atceres turpinājums. Otrpus Brīvības piemineklim bija nostājušies latviešu studentu korporācijas prezidiju locekļi ar karogiem (39. att.). Svinīgajā pasākumā

pedalijās kara ministrs ģenerālis J. Balodis, satiksmes ministrs B. Einbergs, armijas komandieris ģenerālis K. Berķis, Rīgas apgabala garnizona priekšnieks u. c. Kad mainījās svinīgā godasardze, studentu korporācijas ar karogiem nostājās pieminētajā priekšā un nodziedāja „Pie tēvu zemes dārgās“. Pēc tam kara ministrs pateicās prezidiju konventa senioram A. Jansonam:

„Es varu apliecināt, ka man un mums visiem šodien, tāpat kā pirms divdesmit gadiem, ir liela prieka diena. Šai dienā nesu jums, mūsu studējošās jaunatnes pārstāvjiem, sirsnīgāko pateicību. Ļoti zīmīgi, ka šodien te, mūsu vidū, redzam Kalpaka bataljona pārstāvi — ministru B. Einberga kungu, kas grūtajās politisko sarežģījumu dienās jau no Ventas krastiem uzturēja ar mani aktīvu kontaktu, un tādēļ radās dziļa savstarpēja uzticība starp mani un organizēto studējošo jaunatni, stiprinot ticību tam darbam, kas bija veicams. Šīsdienas plašā un sirsnīgā manifestācija dod gaišu cerību mūsu organizētās studējošās jaunatnes patriotismam, domas cēlumam un apstākļu pareizai izpratnei. Man ir liels prieks par studējošās jaunatnes nodoto solījumu un apliecinājumu strādāt vienprātībā to kopīgo darbu, kas mums darāms.

Mēs visi esam pūlējušies un strādāsim miera, kārtības un saprašanās labā visu iedzīvotāju starpā. Šīsdienas manifestācija ir liecība tam, ka arī studējošā jaunatne stāv šī ceļa gājuma pirmajās rindās. Vēlreiz sirsnīgs paldies par visu.“

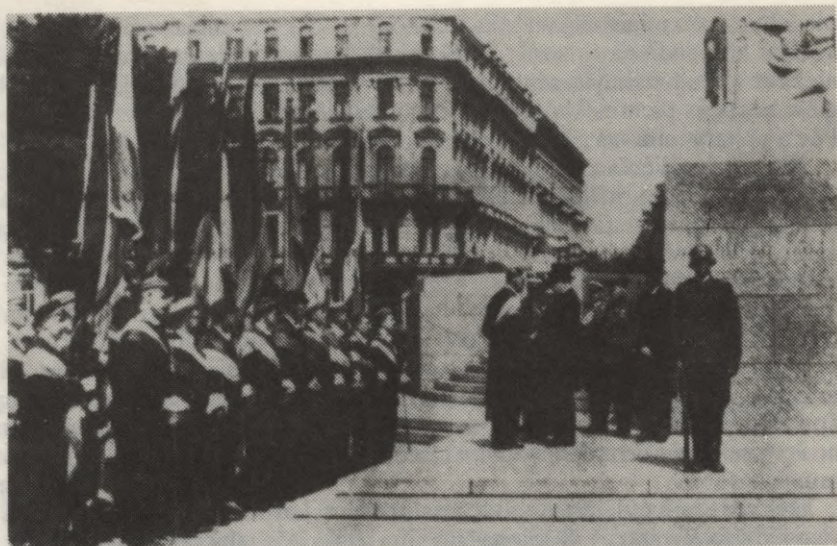
RĪGAS ATGŪŠANAS ATCERES AKTS NACIONĀLAJĀ TEĀTRĪ

Dažas stundas pēc Brīvības pieminētajā svinīgās godasardzes maiņas Latvijas Rakstu un mākslas kamera pulcināja daudzus dalībniekus un interesentus Nacionālajā teātrī.

Teātra telpas bija pārpildītas, Rīgas atgūšanas atceres aktā piedalījās izglītības ministrs J. Auškāps, izglītības ministra biedrs J. Čamanis, valsts prezidenta pils komandants R. Bebris, Latvijas Rakstu un mākslas kameras priekšsēdētājs J. Druva un prezidijs, Darba kameras priekšsēdētājs K. Egle, mākslas un rakstniecības darbinieki, kā arī daudzu citu organizāciju pārstāvji.

Skatuve bija dekorēta ar valsts un Rīgas pilsētas karogiem. Dubultkvar-teti „Latvija“ un „Tēvija“ dziedāja A. Kalniņa un A. Skultes dziesmas. Pēc tam rakstnieks un dzejnieks E. Virza nolasīja referātu par Rīgas simbolisko atgūšanu Veidenbauma dzejā. E. Virza savā referātā norādīja:

„Veidenbaums starp dzejniekiem ieņem īpatu vietu: viņš netika ne sevišķi nīsts, ne slavēts. Daži mēģinājuši saskatīt Veidenbaumā svešu strāvu ietekmējumus. Veidenbaums bijis koncentrēts, un viņa doma īsa, tā skanēja kā sakāmvārds. Vēl tagad bieži dzird šos sakāmvārdus, bet dažkārt nezinām, kas ir viņu autors. Veidenbauma valoda bagāta, viņš bija tik nesaspriegts, ka Horācija darbus atdzejojis vislabāk. Satīrisms Veidenbaumam stiprā puse.“

39. att. Svinīgs brīdis pie Brīvības pieminekļa 1939. g. 23. maijā plkst. 18.00. Latvijas studentu korporāciju prezidijs ar karogiem godasardzes maiņā.

Pēc referāta sekoja Fr. Brīvēmnieka un J. Sudrabkalna dzejas kompozīcijas operdziedoņa Jāņa Niedras izpildījumā.

Komponiste Lūcija Garūta atskaņoja variācijas par tautasdziesmu „Karavīri bēdājās”. Tālāk sekoja Hertas Lūses dziedātās dziesmas: A. Kalniņa „Aizejot” (K. Skalbe) un V. Ozoliņa „Pie ratiņa” (E. Veidenbaums).

Svinīgā sarīkojuma turpinājumā J. Lapiņš runāja par „Pēterburgas Avīzēm” un latviešu cīņu par brīvību. „Pēterburgas Avīzes” viņš salīdzināja ar lieltgabalu, kurš ārdīja patvaldības mūri. Runājot par latviešu inteliģences cīņu par brīvību un neatkarību, J. Lapiņš atzīmēja „Pēterburgas Avīžu” redaktora O. Rāviņa nopelnus.

... Kad O. Rāviņš strādājis Pēterburgā, pie viņa ieradies Krievijas troņmantnieks. Atradis visu labā kārtībā, lielkņazs jautājis O. Rāviņam, kādu atzinību viņš vēloties par savu darbu. Rāviņš lūdzis troņmantnieku būt par viņa bērna krusttēvu. Lielkņazs apsveicis laimīgo tēvu, bet tūdaļ nav devis piekrišanu, tikai jautājis, vai tiešām viņš esot laimīgs? Rāviņš atbildējis, ka dēls pagaidām vēl nav piedzimis, bet ja troņmantnieks uzņemtos krusttēva lomu, tad galvojot, ka piedzims dēls. Lielkņazs piekritis. Šo anekdotisko

patiesību Rāviņš vēlāk izmantoja, lai dabūtu atļauju izdot „Pēterburgas Avīzes“, turklāt bez iepriekšējas cenzūras (!). Laikrakstā tika pausti demokrātiski uzskati, un izdevums sasniedza neredzētu tirāžu — 30 000 eks. Avīze sludināja domu: „Visām tautām vienlīdzīgas tiesības“ (sevišķi tagad tas jāievēro „vecākajam brālim Maskavā“. — E. M.). O. Rāviņš bija augstas kultūras cilvēks, viņš riskēja ar savu stāvokli un grāva patvaldības mūri,“ teica J. Lapiņš.

Svinīgais akts noslēdzās ar vīru dubultkvartetu dziesmām.

RĪGAS LATVIEŠU BIEDRĪBAS ZINĀTŅU KOMITEJA

23. maijā notika svinīga Latviešu biedrības zinātņu komitejas sēde. Tajā piedalījās komitejas priekšsēdētājs J. Endzelins, kā valsts prezidenta pārstāvis ieradās A. Briedis, bet valdību pārstāvēja izglītības ministrs J. Auškāps.

Ļ. Adamovičs runāja par agrāko Rīgas Latviešu biedrības zinātnes komisiju, kura dibināta 1896. gada 16. maijā. Tā bija pirmā latviešu organizācija nacionālās zinātnes izkopšanai, bez svešās Baltijas vācu zinātnes virskundzības.

Runātājs vispusīgi aplūkoja Rīgas Latviešu biedrības paspārnē kārtoto latvju zinātnes šūpuli un grūtos apstākļus, kādos dzīma un pie Rīgas Latviešu biedrības darbojās zinātnes komisija.

Vēsture runā

Latvijas Vēstures institūta svinīgā sēde Rīgā. Latvijas Vēstures institūta svinīgā publiskā sēde 23. maijā Latvijas Valsts universitātes Lielajā aulā bija veltīta Rīgas atgūšanai (40. att.).

Ar savu klātbūtni to pagodināja valsts prezidents K. Ulmanis, kara ministrs ģenerālis J. Balodis, valdības locekļi, armijas komandieris ar štāba virsniekiem, kameru vadītāji, universitātes vadība, kā arī studējošā jaunatne. Kad isi pirms plkst. 18.00 aulā ienāca ģenerālis J. Balodis, sanākušie viņu sveica un godināja, kājās pieceldamies. Valsts prezidents pārpildītajā aulā apsēdās vidū, uz tuvu rotundai noliktā krēsla.

Vēstures institūta direktors prof. A. Tentelis referātā runāja par pulkveža J. Baloža brigādes ienākšanu Rīgā un pieminēja daudzus vēsturiskus notikumus, kas saistīti ar Rīgas atgūšanu, Baloža brigādes cīņām Piņķu kaujās. Vēstures institūta direktors Dr. A. Tentelis pusstundu garā referātā iepazīstināja sanākušos ar Baloža brigādes darbību, sīkāk izklāstīdams Latvijas nacionālās armijas formēšanas grūtības, norādot arī uz toreizējiem sarežģījumiem un tām varām, kas traucēja un apdraudēja Rīgas atgūšanu. Baloža varonīgo brigādi, kura arvien atradusies cīņu centrā, tuvojoties Rīgai,

40. att. Latvijas Vēstures institūta sēde 1939. g. 25. maijā par godu Rīgas atbrīvošanai no lieliniekiem. Piedalās valsts prezidents K. Ulmanis un valdības locekļi.

svešās varas (landesvērs) nobīdīja spārnā ar nodomu aizkavēt 22. maijā tās ienākšanu Rīgā. Viņš norādīja, ka, neskatoties uz pretinicka labāku bruņojumu un skaitlisko pārsvaru, Baloža brigāde uzvarēja un tas liecināja par latviešu karavīru varonību.

Generālis J. Balodis sevi apvienoja un parādīja milzīgas militārās zināšanas un organizatora talantu. Šīs dotības un disciplinārais saprāts bija ne mazāk nepieciešams pēc Rīgas atbrīvošanas, kad sākās t. s. atriešanas terors pret lielinieku zvēribām, kuras bija izdarītas Rīgā piecu mēnešu laikā. Par to liecināja arī daudzie ārzemju pārstāvji, kuri atradās Latvijā brīvības cīņu laikā. A. Tentelis uzsvēra, ka J. Baloža vadītā armija arī turpmāk nosargās mūsu valsti.

Neskatoties uz to, ka profesora A. Švābes ziņojumam nav tieša sakara ar Baloža brigādi un Rīgas atbrīvošanu, tomēr netiešā veidā mēs varam vilkt zināmas paralēles starp cariskās Krievijas nostādni dokumentu un politisko situāciju izvērtēšanā.

Analizējot 1939. gada, kā arī tagad — 1988. un 1989. gadu notikumus (E. M.), savā runā prof. A. Švābe apgalvo, ka 1882. gada 12. maijā (pēc vecā stila), kad N. Manaseins — krievu ķeizara ieceltais senators — ar savu darbinieku un tulku svītu iebraucis Rīgā, viņus sagaidījuši toreizējie krievu varas, cariskās bruņniecības pārstāvji, kā arī Latviešu biedrības vadība. Prof. A. Švābe atzīmēja, ka Latviešu biedrības vadību var uzskatīt par latviešu *de facto* valdību.

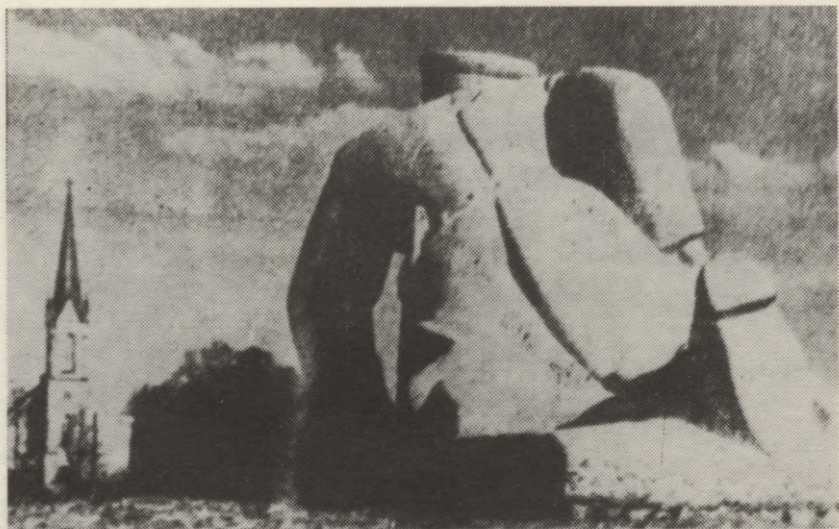
Manaseina revīzija savā pārbaudes laikā atrada Krievijas un Baltijas

41. att. Kareivis, kas steidzas uz Rīgu izpildīt savu pienākumu pret dzimteni.

muižnieku-bruņniecības darbībā tik daudz politisku un ekonomisku pārkāpumu, ka tie radīja apjukumu Baltijas bruņniecības aprindās.

Senators Manaseins savā revīzijā savāca daudz kompromitējošu materiālu. Par to liecina kaut vai tas, ka sešus tiesnešus atcēla no amatiem un nodeva tiesai par noziedzīgu rīcību. Kad tomēr nelīdzējušas nekādas denūciācijas, senators Manaseins saņēmis ap 20 000 dažādas vietējo zemnieku peticijas,

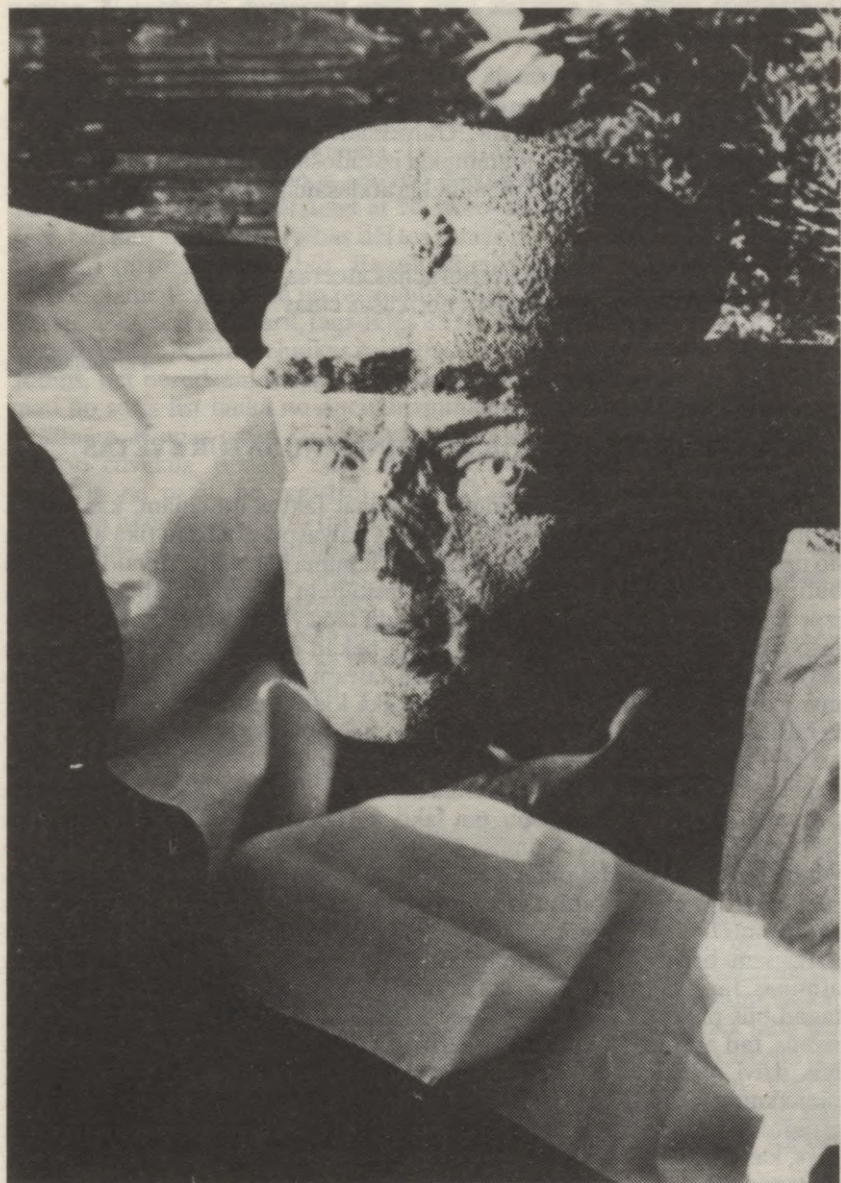
42. att. Kareivis raugās uz Piņķu baznīcu.

kurās izteiktas daudzas pretenzijas ar tālejošām sekām (piemēram, par latviešu valodas kā valsts valodas ieviešanu vācu valodas vietā). Tāpat viņi pieprasīja latviešu zemnieku stāvokļa uzlabošanu. Šīs idejas un lūgumus atbalstīja Krišjānis Valdemārs, kuru Švābe nosauca par latviešu tautas centienu aizstāvi un neoficiālo sūtni Krievijas ķeizara galmā.

Tad noticis brīnums: pēkšņi pazuda visi Krievijas senāta arhīvā nodotie Manaseina revīzijas materiāli, un no ķeizara Aleksandra III galda atvilktnes pazuda ķeizaram personīgi nodotais Manaseina ziņojums, kā arī materiāli par izdarīto revīziju.

To šē akcentēju tāpēc, ka arī 1939. gada augustā parakstītā Molotova — Ribentropa miera līguma slepenie protokoli, kuros norādīts par Baltijas likteņa nodošanu Staļina ziņā, 1989. gadā pēkšņi pazuda no PSRS Ārlietu ministrijas arhīviem. Ar šī dokumenta „pazušanu” tiek atrisināta trīs Baltijas republiku aneksijas un okupācijas legītimācija.

Ar Latvijas Vēstures institūta sēdi beidzās 1939. gada 23. maija Rīgas atbrīvošanas no lieliniekiem atceres svinības, lai turpinātos nākošajā dienā.

43. att. Pieminclim nodarītie bojājumi (nodauzīts cepures nags un deguns).

Ievērojot to, ka mūsu pirmajā nacionālajā karaspēkā bija liels jaunatnes īpatsvars (no skolas sola un universitāšu auditorijām), atļaujos pārpublicēt rakstu no akadēmiskā laikraksta „Universitas“ 1939. gada 15. jūnija, Nr. 9 (148), kurā atainotas dažas pieminekļa izveidošanas epizodes ar skulptoru J. Briedi, kā arī interesants šī pieminekļa atklāšanas moments, kurā piedalās mācītājs P. Apkalns.

„Latviešu studentu korporācijas atceras
priekš divdesmit gadiem notikušās cīņas“

Pārpublicējums

ATMIŅAS PAR BRĪVĪBAS IZCĪNĪŠANU JĀTUR SVĒTAS

Domāju, ka būtu lieki šinī vietā atgādināt faktus no cīņām, kas notika pirms divdesmit gadiem un kuru rezultātā galvaspilsēta Rīga tika atbrīvota no pasaules revolūcijas un sava personīgā labuma kārotāju pārvaldības. Tas būtu lieki tamdēļ, ka šie fakti visiem lasītājiem ir sevišķi labi zināmi un izprotami. Mūsu filistru un komiltoņu vidū taču vēl ir tik daudz šo izskanējušo cīņu dalībnieku. Viņi draugu pulkā nekad neatsakās dzīvā personīgā uztvērumā attēlot toreiz pieredzēto. Un katram no viņiem tādu pieredzējumu ir daudz. Bet ar katru, toreiz cīņu laikā lodes neskartu, bet tikai tagad kritušiem piepulcinātu cīnītāju zudumā aiziet vērtīgi atmiņu krājumi, kas arī sikākos, intīmākos vilcienos darītu pieejamus lielos divdesmitgadīgās pagātnes notikumus. Bez tam atmiņa mēdz pārklāties ar laika putekļiem un pazaudēt asumu un spilgtumu, pat fakti var aizmirsties. Tāpēc ir lietderīgi stāties pie šādu atmiņu atzīmēšanas un savākšanas. Daudzos konventdzīvokļos brīvības cīņu dalībnieku ģimētņu sakopojumi novietoti konventzālēs pie sienas. Iniciatori varētu griezties pēc kārtas pie šinī ģimētņu kopojumā reprezentētiem konventa locekļiem un tāpat pārējos konventos pie visiem dzīvajiem brīvības cīņu dalībniekiem un panākt, lai viņi atzīmē savas atmiņas. Jārēķinās ar apstākli, ka no dažiem, kas gan cīņās nebija skubināmi, tagad būs pagrūti šādus rakstus ievākt. Bet ja viņi redzēs, ka citādi miera nebūs, tad arī prasījums tiks apmierināts. Rezultātā mums visos konventos būs dzīvi materiāli un atmiņas par izskanējušo cīņu troksni, varonību, pienākuma apziņu. Tos lasīs mūsu jaunie locekļi un iesaugs veco cīņas laiku etosā. No šīm lapaspusēm uz jauno latvieti runās arī tas vienības un brāļu gars, kas tik pilnīgi izpaudās Latvijas brīvības izkarotajos, to organizētajos, un tagad atkal par jaunu pēdējo piecu gadu laikā sācis iesildīt šinī virzienā visu tautu. Šādā ceļā savākti materiāli nākotnē varētu būt arī plašāka nozīme, jo autori taču būtu akadēmiski ļaudis ar pietiekošu atbildības

sajūtu. Notecējušo divdesmit gadu laika atstarpe ir radījusi apmierinošu perspektīvu, lai toreizējos notikumus varētu objektīvi pārskatīt un novērtēt.

*Honor armis**

Nevienā sfērā cilvēka radītāja gars nav tik žilbinoši spoži izteicies, kā kara tehnisko piederumu izveidojumā. Te redzams gandrīz viss, ko cilvēka fantāzija patlaban spēj izplānot. Dažreiz gan izgudrotāji ar saviem jaunumiem nav domājuši pasauli pārsteigt ar vēl neredzētām cilvēku nāvēšanas iespējām, bet citu spēku iedarbības dēļ tas tomēr tā bieži vien ir iznācis, un droši vien arī turpmāk tas tā būs. Rezultātā cilvēku iznīcināšana tiek panākta apbrīnojami mehanizētā un racionalizētā veidā. Modernajā karā, par kādu varam atzīt pasaules karu, tagadējos un arī nākošos karus, cilvēka personība pazūd, izkūst lielajos tehnikas sasniegumos. Redzam grandiozos nocietinājumus, bet neredzam ienaidnieka karaspēku. Šķiet, ka automatiskā uguns pati no sevis list laukā no nocietinājumiem, tankiem, bruņumašīnām, lidmašīnām. Kaujas gāzes izplatās kā migla vai rasa. Kad šie iznīcības spēki sastop cilvēkus, pēdējie mirst lielās masās. Neviens tos nevar ne lāgā saskatīt, ne pazīt, ne reģistrēt. Atsevišķais cilvēks pret šo spēku liekas pavisam nenozīmīgs. Viņš trīc, mistisku baiļu pārņemts, un mirst bez kāda cildenuma kā ziedu puteklītis, kas kopā ar neskaitāmiem citiem izšķērdīgā kārtā, bez nozīmes tiek vējos palaists, jo tikai nedaudziem no tiem ir iespējams savu sūtību piepildīt.

Arī uzbrucēja pusē cilvēka persona zaudējusi savu cieņu. Šeit cilvēks vairs bruņnieciski necinās tieši ar pretinieka personu. Viņš tikai vada, apkalpo mašīnas. Tā arī mēs sakām — lielgabala apkalpe. Šī situācijā cilvēka radītājs gars ir nonācis uz sevis noliegšanas robežas, jo milzīgos apmēros iznīcina un degradē cilvēkus. Tas ir viens no traģiskākiem un dziļākiem cilvēces kultūras paradoksiem, un reizē ar kultūras attīstību tas kļūst vēl traģiskāks un dziļāks.

Tikko izteiktais raksturojums ne mazākā mērā nevar tikt attiecināts uz mūsu divdesmitgadīgās senatnes cīņām, kurās karoja vīrs pret vīru. Šeit dominēja cīnītāja personība pār tehniskajiem kaujas ieročiem un līdzekļiem. Sadursmes notika pa daļai atklātā laukā. Tas nebija pozīciju, bet gan lauku jeb kustību karš, un tani reljefi izdalījās pats cīnītājs. Kā zināms, viņu skaits nebija liels, tas bija pārāk mazs, un viņu apbruņojums salīdzinājumā ar pasaules karu bija vairāk nekā trūcīgs. Lūk, tāpēc bija iespējams saskatīt un novērtēt toreiz cīņas laukā katru karotāju individuāli. Tolaik laba tiesa mūsu karavīru pazina viens otru personīgi. Bija labi zināms, kā katrs no tiem cīnījies kaujas laukā. Katrs atsevišķi viņi apzinājās savu nozīmi. Viņi apzinājās arī visu šo cīņu nozīmi. Viņi bija apzinīgi cīnītāji, augstvērtīgi katrs par sevi un kopībā. Viņi nekrita lielās masās, bet mira individuāli. Kā cīņā,

* „Universitas“, 1939., Nr. 9.

tā nāvē izpaudās katra karavīra personība un morāliskā vērtība. Un taisni morāliskais pārākums izšķīra cīņu.

Minētā nozīmē mūsu brīvības cīņām piemīt sava veida bruņnieciskums: cīnijās personības par savu un savas tautas godu un brīvību, pret šo svētumu aizskārējiem. *Honor armis* — godu ieročiem, ieročiem cīnītāju rokās, kas aizstāv šos dārgumus!

Latviešu karotāju ieroči vienmēr pratuši iegūt sev godbijību. Tas tā bija Senlatvijas laikā — atcerēsimies zemgaļu simtgadīgās cīņas —, tā tas bija strēlnieku laikos un tāpat arī Latvijas brīvības karā. Ziemassvētku kaujās strēlnieku ieroču slava žilbinoši atmirdzēja pat bez artilērijas — tā laika iespaidīgākā ieroča — palīdzības. Šinī sakarā nāk prātā viena filistra sūdzēšanās par dažādiem aprūtinājumiem kādā bijušās Krievijas karaskolā isi pirms revolūcijas. Viens lektors kārtīgi gandrīz katru dienu izsaucis visus trīs latviešu tautības kadetus un, norādidams uz viņiem, teicis, ka tie piederot tai pašai tautai, kuras strēlnieki varot noderēt par vēsturisku piemēru un paraugu visu laiku labākiem cīnītājiem. Tādos gadījumos viņiem trim bijis jālec kājās, un pārējie tad viņus apbrīnojuši. Tiklab mācību spēki, kā arī skolas audzēkņi visos sīkumos pārzinājuši Ziemassvētku kauju un Nāves salas cīņu norisi. Tas ir viens piemērs teiktajam, bet tāds novērtējums nebija dzirdams tikai šai vienā tālajā vietā.

Brīvības karā — latviešu karavīru cīņu vēstures pēdējā posmā — mūsu ieroči savu labo slavu atkal par jaunu uzspodrināja, sakaujot svešiniekus, kas bija iebrukuši no divām pretējām pusēm.

Kā jau aizrādīju, pirms divdesmit gadiem izcīnītās kaujas nevar atzīt par tehniskā ziņā visai modernām. Jaunie modeļi isā laikā nomaina vecos, un parādās jauni cīņas līdzekļi, kas pārgroza līdzšinējo ieroču nozīmi, un tā saucamais modernais apbruņojums būs vienmēr moderns tikai pagaidām. Bet tas, kas nekad nenovecos un nav novecojis, tas ir cīņas gars, cīnītāja morālais augstums. Mēs tagad vīpsnājam par akmens metamām mašīnām, kādas lietoja Jūlija Cēzara laikos cietokšņu graušanai, bet nevienam nav ienācis prātā sminēt par tā laika labāko karavīru varoņu garu. Mūsu dienu jauneklī asarām acis lasa un klausās liecības par romieti, kas bez neviena sāpīga vaibsta sejā licis savu roku ugunī un mierīgi ļāvis tai sadegt, lai pretiniekam uzskatāmi parādītu, ko vērts ir romiešu karavīrs. Kas gan no mums nav sajūsminājies par spartiešu karavadoņa Leonīda 300 vīriem, kas, ne pēdu neatkāpdamies, līdz nāves brīdim cīnijās pret milzīgu persiešu skaitlisko pārspēku pie Termopilām! Mēs, latvieši, labi saprotam šo karavīru atbildi persiešiem, kas pēdējie prasīja atdot ieročus un domāja, ka ieroču nolikšana tāda pārspēka priekšā pati par sevi ir saprotama lieta. Atbilde bija lakoniska, lakoniska savā sākotnējā un arī tagadējā nozīmē: „Nāc un ņem!“ Un kad mums skaitlisks pārspēks ne tikai liedza tikt pie jauniem ieročiem, bet prasīja arī tos, kas mums jau bija, tad arī mūsu atbilde bija saturā tā pati, tikai latviskā tulkojumā.

Latviešu mātes pirms vairāk nekā divdesmit gadiem, izvadīdamas savus

dēlus, brīvprātīgos karotājus, uz cīņām, nemēģināja tos atrunāt, bet vēl tikai paskubināja, kaut arī ar asarām acīs. To darija mātes, kas parasti instinktīvi pretojas visam, kas kaut kā viņu lolojumu varētu apdraudēt. Tā esot darijušas arī seno romiešu mātes šīs tautas spēka gados. Viņas šādos gadījumos saviem dēliem piekodinājušas: „Pārnāc ar vairogu vai uz tā!“ Man šķiet, ka nākotnē mūsu mātes atgādinās saviem dēliem vārdus, kas tagad tik iemīloti: „Labāk stāvus mirt, nekā uz ceļiem dzīvot“, ja atkal kāds mēģinātu mūsu zemē laupīt. Tas, kas mums gribētu uzbrukt, var būt tikai laupītājs, kaut arī tam kaut kā izdotos pašam sev iestāstīt, ka šis noziegums notiek ideju dēļ. Ienaidnieks būs spiests atcerēties, ko nozīmē latviešu ieroči — latviešu cīņas gars, cīnītāja morāle un prasme uzvarēt pārspēku. *Honor armis* — godu ieročiem, godu latviešu ieročiem!

KRIETNI KAROTĀJI — KRIETNI PILSOŅI*

„Kara dienests ir augstākais pilsoniskuma izpaudums,“ rakstīts kāda Anglijas reglamenta pirmajā paragrāfā. Mūsu armijas reglamentā tāds vērtējums gan *expressis verbis* nav izteikts, bet vai tas nebija pilsoniskums, kad mums brīvprātīgi saradās pirmie atbrīvošanās cīņu kareivji? Un tas notika apstākļos, kad nevarēja būt nekādu rožainu cerību. Vai tas nav pilsoniskuma un patriotisma vistīrākais veids un augstākā pakāpe?

Karot nozīmē ik mirkli pārvarēt neskaitāmas grūtības. Ir situācijas, kad to pārvarēšana ir psihiski vieglāka, kaut arī fiziski tā būtu relatīvi smaga. Tādi ir svarīgākie brīži, kad cīnītājus spārno uzvaras griba un uzvaras cerības. Tāpēc cīņas par tēvzemes brīvību ir psihiski vieglākas. Bet lielo brīžu starplaiki ir pārbagāti ar visādiem sīkiem, nenozīmīgiem un tāpēc nepatikamiem apgrūtinājumiem. Krietns pilsonis par šādām ikdienišķām rūpēm tūlīt nešķēdējas. Bet kas tāds nav, tas ar šiem sīkumiem pamato savu neapmierinātību un sāk citiem izklāstīt savus labošanas projektus, kas labi viņam pašam izliekas tikai tāpēc, ka tos neviens nav mēģinājis realizēt. Īsts karavīrs un pilsonis uzticas un padodas vadītājiem. Pilsoņu pienākuma apziņa, kāda bija nodibinājusies mūsu brīvības kaldinātāju vidū un kā tradīcija pārgājusi uz mūsu armiju un uzticamākiem valsts dzīves vadītājiem, ir un vienmēr būs drošs garants brīvas Latvijas mūžīgumam.

Toreizējie mūsu valsts organizētāji un brīvības cīnītāji ir pirmie brīvās Latvijas pilsoņi, pirmie ne laika, bet goda nozīmē. Kādu laiku — plašas politikas un šaurā egoisma laikmetā — pilsoņu jēdzienam bija cits saturs. Tagad atkal pilsoņa jēdziens ir atguvis savu cildeno raksturu un dziļu šī satura izpratni.

* „Universitas“, 1939., Nr. 9.

LATVIEŠU STUDENTU KORPORĀCIJU PIEMIŅAS ZĪME ZVĒRESTA BRĀĻIEM

No atsevišķās Studentu rotas laikiem latviešu studentu korporāciju patriotisms ir cieši saistīts ar tēvzemes brīvības sargāšanas gribu. Mēs gribam būt vienmēr tā sagatavoti, lai, tāpat kā toreiz, jebkurā mirkli bez uzaicinājuma no ārienes sevi nodotu zemes aizsardzības organizētāju rīcībā. Tas stiprā mērā ietekmē konventa locekļu audzināšanu. Šinī nozīmē korporanti arī tagad atzīst sevi par toreizējo un tagadējo karavīru zvēresta brāļiem. Ar to arī izskaidrojamas korporāciju sirsnīgās attiecības ar armiju un atsevišķu konventu un karaspēka daļu starpā slēgtās draudzības („*Universitas*“, 1929. g., Nr. 9. 225. — 228. lpp.).

SAIETS ARMIJAS VIRSNIEKU KLUBĀ

Rīgas atgūšanas piemiņas svinību noslēgumā Rīgas pilsētas galvas R. Liepiņa vadībā tika organizēts saiets Armijas virsnieku klubā. Saietā piedalījās arī valsts prezidents K. Ulmanis, kara ministrs ģenerālis J. Balodis, armijas komandieris ģenerālis K. Berķis, valdības locekļi u. c. Savā uzrunā R. Liepiņš pateicās valsts prezidentam un kara ministram par viņu klātbūtni sanāksmē virsnieku namā ar trīskārtīgu „Lai dzīvo!“, klātesošie sveica abus augstos valsts pārstāvjus. Baloža brigādes karavīru vārdā par sarikoto uzņemšanu pateicās ministrs B. Einbergs.

Pēc tam runāja valsts prezidents Kārlis Ulmanis:

„Loti godātie klātesošie! Patiesi, mēs šajā brīdī varam priecāties, ka esam piedzīvojuši tik skaistu dienu un tik skaistu laimi. Rīgas pilsētas galva mūs šeit aicinājis, lai dažus brīžus pie skaistās dienas vēl kopā pasēdētu un pārrunātu vienu otru jautājumu. Un, ja Rīgas pilsētas galva to ir darījis, tad acimredzot Rīgai patīk, ka mēs svinam Rīgas atgūšanas piemiņas dienu. Un tas ir ļoti labi, mēs visi šai ziņā esam vienisprātis — arī mums visiem patīk kavēties pie Rīgas atgūšanas domas.

Šogad šī diena ir tikusi atzīmēta pirmo reizi. Bet pirmajai reizei sekos citas reizes, tā katru gadu visā nākotnē.

Es saku, ka Rīgas atgūšana mums vispirms jāsaprot jau tieši — kā Rīgas atgūšana — un, otrkārt, arī simboliski. Kad mēs runājam par Rīgas atgūšanu kā simbolisku, tad tas izteic daudz, daudz vairāk nekā šie divi vārdi vien. Un kad mēs tagad varam runāt par Rīgas atgūšanu un ar nodomu runājam par Rīgas atgūšanu, tad es gribu arī šē pateikt, ka atgriezt var tikai kaut ko tādu, kas ir aizdots vai paņemts projām. Un tā tas arī šinī gadījumā mums jāsaprot.

Es gribu šinī brīdī jūsu skatus vest atpakaļ tālākās vēstures gaitās. Rīgas atgūšanas pēdējais posms ir mūsu acu priekšā un dziļā atmiņā, bet sākums meklējams tālā senatnē. Sākums saskatāms jau tad, kad priekš daudziem gadu simtiem, šeit, mazajā Rīgas ciemā, upmalā, atnāca sveši ļaudis un,

45. att. Blakus sapostītajai galvai 300 gramu smaga atlūza.

izrādījās, ka viņiem bija vairāk spēka nekā toreizējiem Rīgas iemītniekiem, kuri ciemu apdzīvoja. Un, ja toreiz Rīga dabūja svešus kungus, tad jau no tās pašas dienas, vēlākais otrā rītā, sākās cīņas par Rīgas atgūšanu. Šī cīņa ir gājusi visu šo laiku. Es gribētu jūsu uzmanību vērst uz to, ka tā nav

46. att. Cepures labās malas bojājums. Labi redzams arī bojājums labajā vaigā un deniņos, sadragāta labās auss gliemežnīcas daļa.

sagadišanās vai nejaušība, ka mums šodien bija izdevība dzirdēt dažādus priekšlasījumus un kritiskus aspektus, kas veda ļoti tālu atpakaļ vēsturē. Tas tā arī bija domāts, lai mēs, pirmo reizi šodien svinot Rīgas atgūšanu, jau grieztos atpakaļ vēsturē un gūtu isto izpratni par to, ka te nav darišana tikai ar jaunākiem gadu desmitiem, bet ka Rīgas atgūšana ir prasījusi gadu desmitus un simtus. Un, kad mēs citus gadus atkal svinēsim šo dienu, tad tas būs zīmīgs un svarīgs notikums. Tā to arī izpratīsim, tā par to runāsim un rakstīsim. Rīga ir atbrīvota, Rīga ir atkal mūsu! Un vēl ar lielāku sirds siltumu un sajūsmu varam teikt, ka ar katru gadu, ko mēs nostrādājam mūsu Latvijā, mēs izjūtam, redzam un saprotam, ka Rīga vēl vairāk top mūsu!

Vecais, mazais Rīgas ciems gadu simtos patiesi ir audzis. Un ja tagad runājam par Rīgas atgūšanu, tad es arī teikšu pavisam droši: pēc tik ilgiem gadiem, Rīgu atgūdami, esam daudz saņēmuši no tā, kas starplaikā bijis celts, būvēts un rakts. Tas nu reiz tā pasaulē ir, un to par kaut kādu noslēpumu mums nevajag taisīt. Gadu simtos Rīga nevarēja palikt tāda pati. Rīgai vajadzēja augt un viņa ir augusi.

Es gribu uzsvērt, lai mēs paši to zinātu un lai dzirdētu arī citi: mēs neārdām Rīgā nost it nekā tāda, ko mēs esam saņēmuši un kas mūsu laikiem piemērots un derīgs; tas var tā palikt un tas kalpos mums arī uz priekšu.

Un vēl tālāk mēs varam pateikt: mēs atzīstam, ka dažādie mainīgie kungi mūsu zemē no sava dzīves laika ir atstājuši arī dažus labus lieciniekus vai pieminekļus savam darbam sava laika saimniecībā un kultūrā. Viņu starpā ir bijuši arī daži mums labvēlīgi — mēs to varam pavisam droši teikt. Bet mēs tālāk iesim un teiksim: tas ir celts un būvēts ar mūsu sviedriem un pat ar mūsu asinīm. Atkārtuju un uzsveru, tas ir celts, būvēts un radīts, tas ir noticis ar mūsu sviedriem un asinīm!

Rīgas atgūšanas piemiņas diena! Godātie kungi, lai šie vārdi no šīs svinību dienas ir mudinājums mūsu darbam un rīcībai nākotnē! Arī šovakar mēs pateiksimies, ka mēs strādāsim un cīnīsimies arī turpmāk mūsu atgūtajā Rīgā, bet ar vienu atšķirību: tagad, tāpat kā pēdējos gados, paši kā rīkotāji un paši arī kā izdarītāji. Paši rīkosim un paši darbus veiksīm, mēs cīnīsimies un izcīnīsim politiskās, nacionālās, sabiedriskās, saimnieciskās un kultūras taisnības cīņu līdz uzvarai.

Mēs, kā es to jau daudzreiz esmu teicis, aicinām visus mūsu divus miljonus kopējā darba spēkā bez kādiem izņēmumiem. Jūs, kungi, labi zināt, ka ar šo izteicienu es gribu zināmu darīt to, ka mēs nedomājam, ka latviskā Latvijā varēs strādāt tikai latvieši. Latvija ir latviska, viņa būs un paliks latviska, bet tādēļ Latvijā var dzīvot arī citi. Mēs aicinām visus strādāt kopīgā darbā, bet tam jānotiek tikai, stāvot uz taisnības pamatiem. Taisnība ir sludināta daudzus gadus atpakaļ, par taisnību mēs esam sākuši cīnīties gadus sešdesmit, septiņdesmit atpakaļ, un tagad runājam un prasām iespēju strādāt kopīgu darbu, stāvot uz taisnības pamatiem. Lai saprot visi tie, kas negrib

ar mums kopā iet, kas ir taisnība un kas ir viņas pamats, kas ir viņas vieta un uzdevumi, un tagad lai kopā ar mums strādā. Tad mēs visi būsim kopīga darba darītāji, un mums būs nākotnē vēl labākas dienas.

Sv. Jāņa baznīcā Babītes pagastā mēs dzirdējām, kādas grūtības pirms divdesmit gadiem mums bijušas, un ka nav bijis daudz to, kas tikpat karsti ir varējuši lidzi ticēt tam, ko ticēja tie, kam jau toreiz bija karavīra tērps un šautene rokā. Tagad ticētāju pulks ir daudz, daudz lielāks, bet tā vēl nav, ka arī savās sirdīs visi patiesi būtu ticētāji, kā vīriem vajag ticēt un nostāties. Vēl arvien mēs varam piedzīvot, ka tomēr kaut kas cits pa vidu jaucas un mūsu ticībā nav tik stipru pamatu ideāliem, kā tam vajadzētu būt.

Un tādēļ mums šī patiesība ir bieži jāatgādina, lai tā dziļāk iespiežas mūsu sirdīs un prātos un mēs paliekam stiprāki.

Es gribētu arī šinī brīdī sumināt mūsu ģenerāli Balodi, Baloža brigādes komandieri, armijas virspavēlnieku un kara ministru, kas jau tajās grūtajās dienās parādīja savas kara vadoņa un arī politiķa spējas.

Lai to dienu ciņas kara laukā un tagadējais ģenerāļa Baloža darbs paliktu mums visiem visdziļākā atmiņā, tad es varu paziņot, ka ir nolemts ģenerālim Balodim pasniegt šī vakara velti vai vismaz paziņot par šo nodomu. Ko mēs varētu mūsu ģenerālim dāvināt? Mēs esam nolēmuši, ka viņam jādāvina kaut kas tāds, ko varēja radīt tikai tagad, pēc Rīgas atbrīvošanas. Šo domu vērā ņemot, ministru kabinets kopā ar Rīgas pilsētas galvu nolēma pasniegt ģenerālim Balodim šīsdienas atcerei vislielāko, visātrāko un visskaistāko „Vairoga“ automobili.

Cerēsim, ka pēc gada mēs atkal varēsim svinīgi atminēties Rīgas atgūšanas dienu, ka mums labi sekmēsies un veiksies. Un šovakar, šinī brīdī, priecāsimies par to, ka mums šī diena ir piešķirta, un tā klusi pateiksim vēl klāt, ka mēs paši sev to esam ieguvuši, šo Rīgas atgūšanas atceres dienu.“

* * *

Ievērojot to, ka liela nozīme Rīgas atbrīvošanā pieder Baltijas landesvērām, Piņķu pieminekļa atklāšanā tika ielūgti arī vācu viesi, kuri bija piedalījušies Rīgas atbrīvošanā no lieliniekiem. Starp ielūgtajiem viesiem varēja redzēt majoru A. Fletčeru (*A. Fletcher*), Baltijas landesvēra savienības priekšsēdētāju baronu Rādenu (*Baron Rahden*) un admirāli grāfu Keiserlingu (*Graf Keyserling*).

Pēc vainagu nolikšanas Piņķos un īsas Rādenu uzrunas, 1939. gada 23. maijā plkst. 21.00 tika sarikots pilsoņu un bijušā vācu karaspēka (*landeswehr*) saiets. Ienākot zālē landesvēra bijušajam galvenajam pavēlniekam majoram Fletčeram, kuru pavadīja Latvijas armijas ģenerāli V. Tepfers, J. Kurelis, admirālis T. Spāde, pulkveži V. Kalniņš, V. Malceniņš, virsleitnants E. Pētersons, zālē atskanēja skaļas ovācijas. Viesi pateicās prezidentam

47. att. Sakropļoto galvu ieskauj sarkanbaltsarkanais karogs,

K. Ulmanim par ielūgumu augstajos svētkos un nodeva līdzjūtības apliecinājumu kritušajiem karavīriem, kā arī atzīmēja Baloža brigādes ciešo vienprātības saderību starp abām nācijām Rīgas atbrīvošanas kauju operācijās.

Latvijas valsts un armijas vārdā viesus apsveica ģenerālis V. Tepfers, pēc tam landesvēra majors Fletčers pateicās par iespēju piedalīties Rīgas atbrīvošanas divdesmitgadē, kā arī par ielūgumu vēsturiskā pieminekļa atklāšanā.

PIŅĶU PIEMINEKĻA BOJĀEJA PĒC OTRĀ PASAULES KARA

Gatavošanās Rīgas atbrīvošanas divdesmitgades svētkiem bija uzsākta savlaicīgi. Par to liecina kaut vai fakts, ka līdzekļu vākšana pieminekļa un tā apkārtnes labiekārtošanai noritēja jau vairāk nekā gadu pirms šī svinīgā notikuma. Izpētot Latvijas Valsts universitātes arhivu līdz 1940. gadam, kurš

48. att. Sakropļotā galva profilā.

tagad atrodas Valsts arhīvā, un grāmatvedības dokumentus, un budžeta grāmatas, dekānu sēžu protokolus, Latvijas Universitātes un saimniecības padomes materiālus, konkrētus dokumentus par korporāciju saziēdotajiem 9000 latiem neizdevās atrast. Vienīgā cerība vēl palika Latvijas Valsts universitātes filistru biedrības un korporāciju materiāli, kuri it kā varētu būt arhīva fondos Rīgā. Latvijas Republikas arhīvos šo faktu dokumentāli neizdevās atrast. 1990. gada 14. jūlijā, sarunājoties ar korporācijas „Vendia“ senioriem*, viņi deva pozitīvu atbildi par naudas ziedojumiem pieminēkļa izveidei, bet, 1940. gadā Padomju Savienībai okupējot Latviju, lielais vairums korporāciju dokumentu tika iznīcināti.

Neskatoties uz lielo darbu, kurš izvērsts, meklējot svinību dokumentus, atlika tikai izmantot periodikā publicētās atzīmes par ziedojumiem no pašiem studentiem un 1919. gada cīņu dalībniekiem: jāatzīmē fakts, ka

* Saruna notika korporācijas „Vendia“ seniora Viļa Skultāna piemiņas vakarā, 14.07.90. Rīgā.

49. att. Speciāls izdevums 1990. g. 17. martā pieminekļa atjaunošanas ziedojumiem.

1989. gada ziemas beigās un agrā pavasarī grupai entuziastu, kuri centās izzināt patiesību un piedalījās pieminekļa vēstures materiālu apkopošanā, notika saruna ar cienījamā skulptora J. Brieža kundzi — Aleksandru Briedi (arī skulptori), kuras gadu gājums tuvojās devītajam desmitam un kura dzīvoja Rīgā, Kalnciema ielā. Saruna noritēja formāli, oficiālā atmosfērā, un no viņas nevarēja iegūt nekādus mūs interesējošus datus. Vienīgais fakts, ko sirmā tēlniece pastāstīja, ka viņas vīrs veidojis pieminekli. „Nevēlamā“ saruna notika darbnīcā, kurā Rīgas atbrīvošanai veltītais monuments tika izveidots (33., 34. att.).

50. att. Pieminekļa galvas atveids ģipsī. Ķermenis veidots no ģipša un koka skaidu maisījuma, izmantojot metāla karkasu. Pa kreisi modelis miniatūrā (30×30 cm) ģipsī.

PIŅĶU PIEMINEKĻA UN TĀ APKĀRTNES SOVJETIZĀCIJA

Lai pēc ģimnāzijas beigšanas izsargātos no mobilizācijas vācu armijā, trīspadsmit Imantas jaunieši laika periodā no 1944. gada aprīļa līdz 14. oktobrim bija izveidojuši slēpni Babītes ezerā starp Dzīlnupīti un Neriņu.

No slēpņa apmēram 1–2 km attālumā atradās Piņķu baznīca un līdzās tai piemineklis Rīgas atbrīvotājiem. Lai uzturētu sakarus ar mājām, 1–2 reizes nedēļā atgriezāties divu cilvēku sastāvā pie vecākiem (Imantas stacijas apkārtnē), lai iegūtu informāciju par notikumiem, kā arī lai kaut ko saņemtu no mājniekiem ēdamu.

Minētajā apkārtnē kara pēdējos mēnešos nekādas akcijas nenotika, un teltis, kuras bija uzceltas uz ploštiem starp niedrēm, dzīvojam, kā saka, vienā anġļu mierā. 1944. gada 14. oktobra pēcpusdienā, atstājot savas mītnes, pieminekli un tā apkārtni redzējām neskartu.

Iestājos Latvijas Valsts universitātes Medicīnas fakultātē. 1946. gada

51. att. Pieminekļa restaurācija.

augusta vidū saņēmu informāciju, ka piemineklis sakropļots, t. i., tam nodauzīta galva.

Nākošajā dienā pēc informācijas saņemšanas (1946. gada augustā) vēlā pēcpusdienā ieradās pie pieminekļa (apmēram 6–7 km no manas dzīvesvietas Imantā līdz Piņķu baznīcai). Jā, bija noticis t. s. „varonības pierādījums“. Pieminekļa galva bija sakropļota un atradās pieminekļa paaugstinājuma pakājē. Rēgojās pieminekļa ķermeni, un neliela iepelēki sarkana granīta čupiņa uzkalniņa virsotnē bija daļēji izmētāta. Radās iespaids, ka „varoņdarba“ izpildītāju rokas būtu rakņājušās, cenšoties atrast savas dzīves aprakto laimi.

Pulkstenis rādīja 1946. gada augusta karstas pēcpusdienas trešo vai ceturto stundu. Paņēmis apmēram 300 g smagu pieminekļa atlūzu, iebāzu to kabatā un nokāpu paaugstinājuma pakājē ar jaunu labības maisu azotē. Mans uzdevums bija, nevienam neredzot, pieminekļa nodauzīto galvu ieripināt maisā un pēc iespējas ātrāk pazust aiz Piņķu kapiem. Uzvēlis maisu plecos, gāju pa pļavu garām baznīcai. Devos pa Kalnciema (Babītes) – Rīgas grantēto ceļu, sasniedzu kapsētas aizmuguri.

Apmēram pēc piecpadsmit minūšu ilga gājiena mežā bija pirmā atelpa.

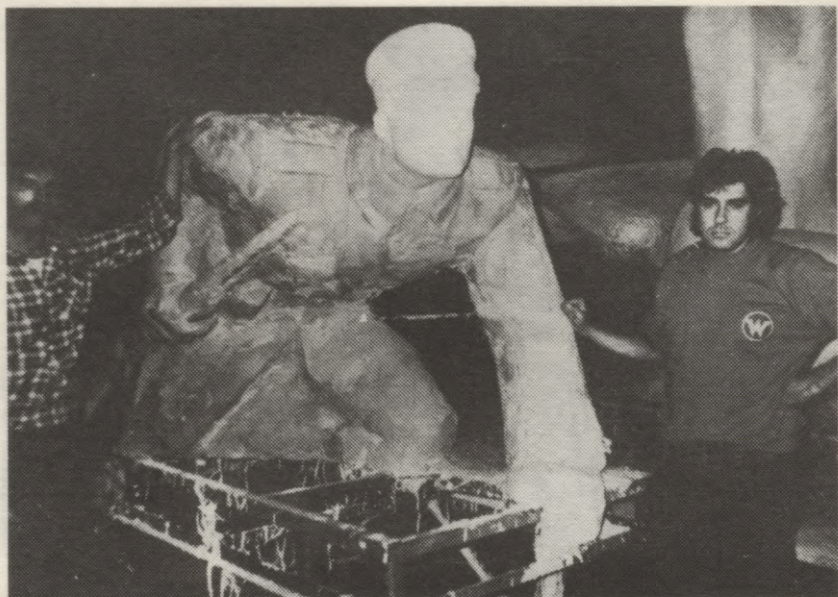

52. att. Pamazām top Piņķu pieminekļa jaunais modelis.

Nosviedu maisu un ar piedurkni noslaucīju slapjo pieri, sāku prātot, kādā veidā sasniegt Beberbeķu ielu un pēc tam no tās pa Čuguna ielu nokļūt Imantas stacijas virzienā — uz Ēnas ielas.

Gāju Melderu dzirnavu ezeriņa virzienā, līdz parādījās smilšainā Beberbeķu iela, kura atgādināja pelēkbaltu smilšu joslu, pa kuru preti braucošam tukšam zirga pajūgam riteņi grima smiltīs (kā lauku ļaudis mēdz runāt: „Ceļš tik sauss, ka smiltis ratu riteņi iegrimst līdz rumbām.“). Tā stiepu savu atradumu, atpūzdamies un nevēlēdamies satikt kādu paziņu (!) no skolas gadiem. Beidzot sasniedzu Čuguna ielu, kura it kā būtu Beberbeķu ielas turpinājums Rīgas virzienā.

Paskatījies pa kreisi, redzēju Rīgas pilsētas robežas dekoratīvo atzīmi (atzīme tur atrodas vēl tagad, tikai bojāta!) Jūrmalas gatves galā. Pie Bramaņu mājām stāvēja daži cilvēki. Gājēju kustība pa Čuguna ielu bija dzīvāka, bet diez' vai kādam interesēja, ko dienas laikā maisā nes nōsvīdušais un piesarkušais Medicīnas fakultātes 2. kursa students.

53. att. Pa labi — Rīgas Sarkanā Krusta slimnīcas anesteziologs ārsts Auziņš, pa kreisi — tēlnieks O. Skarainis.

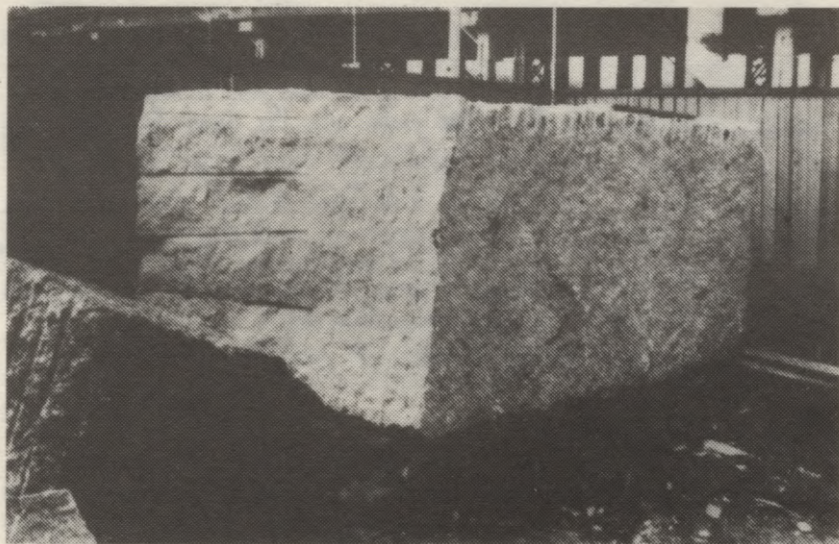
Lēnām, bet noteikti tuvojos finišam. Jau redzama Imantas stacija. Tad seko pāreja Rīgas — Jūrmalas dzelzceļa sliedēm, līdz beidzot pagalma sētsvidus. Sētas vidus Ēnas ielā. Jāņogu krūmi un zem viena no tiem tiek novietots maiss ar smago nesamo.

Pirmā vēlēšanās — tikt brīvam no putekļiem un sviedru dvakas, pēc tam — stunda atpūtai kopā ar „puskiegeli” rupjmaizes un ūdens.

Pēc tam tiek risināta problēma, kur pieminekļa galvai atrast jaunu un ilgstošu mājvietu. Tā no jāņogu krūma apakšas pārceļo zem malkas grēdas — šķūnīti. Šoreiz jāizpalīdzas ar lāpstu, un galva tiek noslēpta zem zemes starp dažādiem krāmiem...

Kādu dienu, braucot mājās no universitātes, sastapu autobusā savu bijušo skolasbiedru.

Autobuss pieripoja pie Zolitūdes un Jūrmalas gatves krustojuma. Izkāpām reizē. Runājot atausa atmiņā pavadītie gadi Rīgas pilsētas 22. pamatskolā. Nemanot sarunas pārcēlās atpakaļ uz Rīgas atbrīvošanas divdesmit

54. att. Akmens, no kura tapa jaunais Piņķu kaujas piemineklis.

gadu atceres dienu. Atmiņā atausa Mežu dienas 1939. gada aprīli un koku stādīšana Piņķos.

Pēkšņi skolasbiedrs ievaicājās, vai es zinot kaut ko par Piņķu pieminekļa iznīcināšanu, kas jau notikusi 1946. gada vasarā? Nenogaidījis atbildi, turpināja: „Vai tu zini, ka vispirms piemineklim galva nodauzīta un tad kāds to nozadzis?“ Centos saglabāt mieru, varbūt vienīgi, nedaudz nosar-cis, paraustīju plecus. Skolasbiedrs stāstu turpināja: „Galva pazuda un to meklēja.“ Tūlīt sekoja mans pretjautājums: „Vai tad kādam vajadzīgas divas?“

„Divas? Varbūt jā, varbūt, ka nē!“

„Bet zini, kāds no dzīvajiem var palikt bez nevienas!“

Man bija skaidrs, tātad varas pārstāvji pieminekļa galvu meklē.

Nolēmu galvu noslēpt tā, lai visi gali būtu ūdenī...

Tās pašas dienas vakarā galvu nogremdēju 5–6 metrus dziļā akā, kur, protams, nezinātājs nekad un neko nevarēs sameklēt un atrast. To izdarīdams nodomāju – visi gali tagad ūdenī, līdz augšāmcelšanās dienai...

Steidzās mēneši, gadi. Tā kā pieminekļa mūžam bija tikai septiņi gadi, un to bija redzējuši nedaudzi, runas apklusā. Tomēr bija cilvēki, kuriem pieminekļa

Rīkojums.

Saskaņā ar demonta kabinete š.g. 31. augusta lēmumu parakstojas šī 1940. gada likum par kārtību un drošību valstī, Ministru kabinete ševē š.g. 31. augustā esdi noteica kārtību no dotrijs Padonju Sociālistiskās Republikas teritorijas un, nosūtot uz Padonju Sociālistiskās Republikas teritoriju bijis dotrijs kara ministra ģenerāli Jāni Baloži kopā ar ģimenes locekļiem.

Likuma stājas spēkā 31. jūlijā 1940. gada.

Rīga, 31. jūlijā 1940. g.

J. Baloži
20.10

J. Baloži
ministra priekšsēdētājs v. i.

55. att. Viļa Lāča parakstītais rīkojums par ģenerāļa J. Baloža un viņa ģimenes deportāciju uz PSRS.

galvas pazušana nedeļa mieru. Viens no tādiem bija skolotājs no Babites skolas. Biju dzirdējis, ka skolotājs izrādījis interesi par pieminekļa iznīcināšanu, bet domu viņam pabeigt neizdevās. Pagāja divdesmit, trīsdesmit gadi, pat vairāk. Piņķu baznīcas apkārtnē izmainījās atbilstoši tā laika celtniecības modei un gaumei. Piņķu apkārtnē pārvērtās līdz nepazīšanai un tapa līdzīga parastam ciematam. Pati baznīca stāvēja kā mūžības un brīvības atgūšanas lieciniece. Tāpat blakus esošie vecie koki sevi glabāja noklusušos šāvienu trokšņus no Rīgas atbrīvošanas kaujām. Šad tad tur varēja manīt plāvā vai mājās noplūktu ziedu pušķīti, kuru kāds bija nolīcis uz brīvības cīņtāju vai Otrā pasaules karā kritušo karavīru smiltaines.

Dzīve ritēja „augšup“. Pienāca 1949. gada jaunās masu deportācijas Latvijā, „raganu“ medības 1959. gadā. Ziemā atkušņa laikā un pavasarī akā ūdens sasniedza maksimālo līmeni.

Pārbūvējot ceļu no Piņķiem uz Rīgu, skaistie bērzi un ozoli nevienu neinteresēja. Tos vienkārši nozāģēja, un varoņu birzs beidza eksistēt.

Blakus pieminekļa kalniņam uzcēla bērnodārzu, barakas veida māju, saskaņā ar sociālisma jaunbūves projektu.

Tagad vecā bērnodārza baraka pārvērtusies par mitekli okupantiem.

Atradās cilvēki, kuri atceras un apgalvo, ka četrdesmito gadu beigās pieminekļa ķermenis vēl esot stāvējis uzkalnā. Tam apkārt rotaļājušies bērni. Bet, lai nenotiktu nelaime, tas novākts un uzkalns nolīdzināts.

Uzklausot vietējo latviešu stāstījumu, meklējot pieminekļa torsu, bija norādījumi, ka tas esot redzēts pie Piņķu kapsētas — sētmalē, netālu no vārtiem; otri norādīja, ka tas esot ierakts samērā sekli zemē blakus jaunajam ceļam; trešie izteica iespējamību, ka tas iemūrēts vecā bērnodārza (barakas) pamatos. Bija jāpārbauda stāstītais. Varbūt laimējas?

1989. gada pavasarī Rīgas pilsētas 4. kliniskās Sarkanā Krusta slimnīcas Tautas frontes aktivisti kopā ar Babītes skolas darbiniekiem, skolotājiem un skolēniem, uzsāka norādīto vietu zondēšanu ar nolūku atrast iznīcinātās pieminekļa daļas.

Bet velti!

Ja pieņemam, ka pieminekļa destrukcija sākās ar galvas nodauzišanu un tās izkropļošanu 1946. gada nogalē, tad ķermeņa iznīcināšanas laika periods nav precīzi zināms.

Tātad no 1946. gada līdz 1990. gadam — četrdesmit četru gadu laikā — no pieminekļa saglabājusies tikai sakropļotā galva un literatūrā dati, kuri publicēti 1939. gada periodikā. Tas ir viss attiecībā par šo pieminekli.

Ja vēl eksistē cilvēki, kuri 1919. gadā piedalījušies Rīgas atbrīvošanā no komunistiem un kas arī bijuši klāt šī vēsturiskā notikuma — akmeni kaltā liecinieka atklāšanā, viņiem jāpublicē savas atmiņas, vienalga, kādā izdevumā. Vai arī jāatstāj rakstiskā veidā šīs atmiņas saviem piederīgajiem, lai tie paustu latviešu mentalitāti nākošām paaudzēm.

Esmu neskaitāmas reizes vaicāts, vai man ir dati par „autoriem“, kuri piekrituši pieminekļa iznīcināšanai, un par tiem, kas to izdarīja? Mana atbilde vienmēr ir bijusi: „To izdarīja cilvēki, kuri pieskaitāmi *homo sovieticus* grupai, bet ne *homo sapiens* izcelsmei.“

PIEMINEKĻA GALVAS KROPLĒJUMA APRAKSTS

Aplūkojot ilustratīvo fotomateriālu (43.—47. att.), var konstatēt, ka galvas labajā pusē (deniņu rajonā) — tuvšāvienu pēdas. Viens šāviens labajā vaigā, kur labais vaiga kauls paceļas uz augšu un savienojas vai pāriet labās puses deniņos. Minētajā vietā redzamas šāvienu pēdas un ir šāvienu izsists plašs piltuvveida defekts.

Tāpat galvas labajā pusē pie cepures apakšējās malas trāpījis otrs šāviens, tieši deniņu daļā. Tas cepures augšdaļā radījis defektu (līdzīgi — krūtīs tēmēta — šāvienu izraisīti bojājumi atrodami arī Latvijas pirmā ārlietu ministra Z. Meierovica kapa pieminekli).

ЖЕН. ПОР. ВАЖ
ОБЛА. СТРАДИНА
ОБЩ. СЛИБКА СЛИМБА
Д С С Р
ИСТРИЦА Д. ДАВА Д. Д. Д. Д.

Адрес группа ..
Г.Е.
Л.Е. 100
Адрес ..

Not us!
Das
1954 г. 10 VII

История болезни, учред. врач
госпитализированным «Экстренно» (и ...)
работы — встав, чистый, обшивка (поддерживать)
периодично — на каталоге, на грелке, восток (поддерживать)

Стар.
особые отметки

История болезни № 11117

привести больную Талин Тача в Дату 15 1969 г.
обследования (для экстренно-госпитализ.
число, месяц 1969 г.
привести во данному заболеванию в
число, м-ц 13 ОКТ 1969 г.
число, м-ц 1969 г.
число, м-ц 1969 г.
число, м-ц 1969 г.

Отделение 24
Проведено всего в больнице 3 койко-дней
Дни отгула на — дней
Выдан листок нетрудоспособности № —
на — дней
в т. ч. зачтено этой больнице по врач. нетру-
доспособности до поступления в больницу —
Умер — 1969 г.

отчество Талин Тача
лет. Национальность Гор.

адрес: ССР — Область, край, АССР —
район, пункт —
(перуада) — № — кв. № —
(работы больного)

производства — Отделение, цех —
время работы или должность —
направление лечебного учреждения —
поступления —

13 ОКТ 1969 г. Подпись врача —

История болезни
1) основной
поступление
всложнейшая

ИСТОРИЯ БОЛЕЗНИ

Родился он
Называется он
Имя женщины
в городе, село
Имя болезни
Естественная
Учреждение
Вид болезни
Учреждение
Ссылка
Трудоспособность
Восстановление
Улучшение
Лечение
Частичная, полная
Направление по ВДК

56. атт. Генерала J. Baloža slimbas vēstures titullapa.

Aplūkojot visus šos defektus kopumā, jāsecina, ka šāvienu izdarīti pirms dekapitācijas*. Par to liecina labās ārējās auss defekts, kurš radies varena sitienu rezultātā.

Galva beidzot nodauzīta no kakla ar daudziem smaga vesera sitieniem (44. att.). To apliecina cepures naga kropļojumi, kā arī sakropļotā seja (nodauzītais deguns).

Pēdējie piecu gadu notikumi Latvijā (1986–1990) attiecināmi galvenokārt uz Latvijas valsts suverenitātes un ekonomiskās dzīves pilnīgas patstāvības atjaunošanu.

Kopš 1940. gada 14. jūnija Padomju Savienības iebrukuma Latvijā, tā tika okupēta, un mēs zaudējam savu neatkarību valstiskā ziņā. Arī mūsu kultūra, zinātne un māksla zaudēja savu eiropisko seju. Tagad Latvijas mentalitāte lēnām sāk atjaunoties, un ir sācies jauns atklāsmes laiks. Par to liecina daudzi notikumi. Sakarā ar šīm izmaiņām, kuru rezultātā uzsākta nesaudzīga garīga cīņa pret pseidovēsturiskiem notikumiem, sapratu, ka ir pienācis laiks uzsākt Piņķu kaujas pieminekļa rehabilitācijas akciju.

PIŅĶU PIEMINEKĻA PROTOTIPA JAUNIZVEIDE

Par Rīgas atbrīvošanas pieminekļa atjaunošanas nepieciešamību liecina daudzi fakti, kurus Latvijas trešās atmodas laikā pašlaik realizē: Lāčplēša pieminekļa atjaunošana Jelgavā, Māras pieminekļa augšāmcelšanās Rēzeknē, O. Kalpaka memoriāla atjaunošana utt.

Nolēmām, ka Rīgas atgūšanas kaujas dalībniekiem pie Piņķu baznīcas novietotā pieminekļa atjaunošana aizpildīs daudzas lapas tukšajā Latvijas nacionālās atbrīvošanas vēstures grāmatā.

Vienīgie reālie materiāli, pēc kuriem varēja vadīties pieminekļa atjaunošanā, bija 1939. gada maijā publicētie raksti un fotogrāfijas periodikā, kā arī saglabātā galva, kura bija nogremdēta dziļā ūdens tilpnē.

Pieminekļa galva tika izcelta 1988. gada septembrī.

Kopā ar ārstu anesteziologu A. Auziņu pieminekļa galvu nofotografējām uz Latvijas nacionālā karoga fona. Ar sakropļotās galvas diapozitīviem un ar publicētajiem fotoattēliem nolēmu doties uz Rīgas kultūras iestādēm.

Klaudzinot pie šo iestāžu kabinetu durvīm, rādot diapozitīvus un fotogrāfijas, mani nolūkojās daudzu acu pāri, pauzot neziņu un nesapratni.

Saprotams, šie cilvēki nekā nezināja par šāda pieminekļa kādreizējo esamību, jo pieminekļa atklāšanas gadā (1939) viņi vai nu nebija vēl dzimuši, vai arī sāka apmeklēt elementārās skolas pirmās klases. Tā neziņā aizvēru durvis un atrados gaitenēs...

* Latin. *decapitatio* — galvas noņemšana.

57. att. Ģenerāļa J. Baloža kapa plāksne Meža kapos Rīgā.

Pēc īsa laika radās izdevība sastapt Latvijas televīzijas programmas „Labvakar!” darbiniekus, un tūlīt tika norunāts izveidot videoierakstu.

Beidzot 1988. gada decembra nogalē „Labvakar!” raidījumā parādīja fiksēto sižetu ar pieminekļa sakropļoto galvu.

Pēc minētā raidījuma, saņemot vēstules, sāku organizēt-realizēt domu par pieminekļa identiskas kopijas izveidošanu.

Pieminekļa atjaunošanas realizācija sākās, kontaktējoties ar tēlnieku O. Skaraini. Pirmais, ko cienijamais mākslinieks vēlējās redzēt, bija galva. Apskatījis to un izmērijis attālumu no zoda līdz acs dobuma apakšējai malai, kā arī no acs dobuma apakšējās malas līdz galvas vidum, viņš noteica pieminekļa garumu. Tā, nosakot pieminekļa garumu un arī augstumu, guvām priekšstatu par akmens lielumu, kāds vajadzīgs pieminekļa jaunveidei.

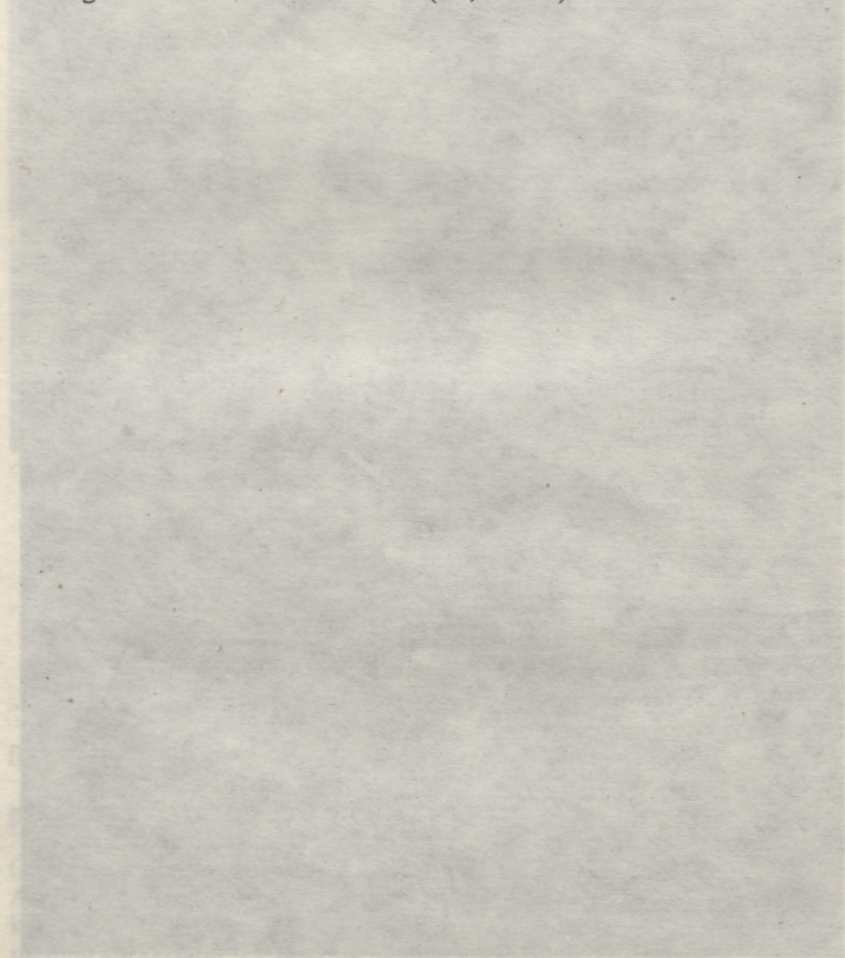
Izbraukājot Latvijas pagastus un daudzas akmens krātuves, mums laimējās dabūt apmēram 20 tonnas smagu pelēcīgu granīta blūķi (54. att.), kurā varēs materializēt mūsu nodomu. Tā kā vienīgais pieminekļa reālais atjaunošanas pieturas punkts bija galva, tika izdarīti ģipša atlējumi.

58. att. Pēteris Biezais. Latviešu jaunais virsnieks ar degošu dzirksteli krūtīs.

Vienā no atlietajām ģipsa galvām izlabojām visus defektus, vadoties pēc periodikā atrodamām fotogrāfijām.

Lai turpinātu atjaunošanas darbus, tika sagatavots metāla karkass, kuru pēc tam ietērpa ģipsī. Pēc pilnīgas pieminekļa izveides ģipsī, paredzēts to izcirst granītā dabiskā lielumā — 1:1 (50., 51. att.).

prickigsten bei den ersten Jahren, die dann die ganze Zeit über dauerte.

Izbrūvējot Latvijas pagātnes un daudzu citu cilvēku krātuves, mums tas mēģina dabūt apmierināt 20 tonnu smagu polihloro gredzņa gredzuli (54. att.), kura varēs materiālizēt mūsu nodomu. Tā kā vecātais piemineklis rokas atjaunošanas procesā pasakts bija galva, tiks izdarīti ģipsa atliekumi.

ĪSI BIBLIOGRĀFISKI DATI PAR APCERĒJUMĀ MINĒTAJĪEM AUTORĪEM

Adamovičs Ludvigs, dzimis 1884.23.09. Dundagas Kublu skolā. Mācījies Dundagā, Talsos. 1904. g. beidzis Rīgas Aleksandra ģimnāziju un 1909. g. absolvējis Tērbatas Universitātes Teoloģijas fakultāti. Strādājis par mācītāju. 1929. g. aizstāvējis doktora disertāciju. Daudzu grāmatu autors. 1934. g. ievēlēts par izglītības ministru. Izsūtīts uz PSRS. Miris Soļikamskas nometnē 1943. gadā.

Andersons Edgars, vēsturnieks, dz. 1920.17.06. Tukumā. Doktora grādu ieguvis ASV Čikāgas Universitātē 1956. g. Specializējies Eiropas vēsturē. Piedalījies pētniecības ceļojumos (ASV, Vācijā, Francijā, Itālijā u. c.). Konsultants, līdzstrādnieks, redaktors. Miris traģiskā nāvē 1989. gadā.

Apkalns Pēteris, dz. 1882.25.09. Bērzaunes Abrienās. 1910. g. beidza Tērbatas Universitātes Teoloģijas fakultāti. 1913.14.07. sāka strādāt par Cēsu draudzes mācītāju; 1916. – 1917. g. latv. strēlnieku pulka mācītājs. Strādājis arī Cēsis par ticības mācības skolotāju. Bijis Latgales divīzijas un 10. Cēsu aizsargu pulka mācītājs. Sarakstījis atmiņas par pulkvedi Briedi, ir Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Miris 1942.04.02. Gqtā, Tīringenā. Urna ar viņa pišļiem pārvesta uz Latviju, 1943.16.10. izvadīts no Doma baznīcas, apglabāts Brāļu kapos.

Apsītis Hermanis, tiesībnieks, dz. 1893.19.11. Naukšēnu pag. laukstr. ģimenē. Piedalījies brīvības cīņās, Rīgas 6. pulka adjutants, kara prokurora palīgs. 1925. g. beidzis LU. Kopš 1933. g. – tiesu palātas prokurors, no 1934.19.05. – tieslietu ministrs. 1940. g. NKVD apcietināts un 1941. g. izvests uz PSRS. Viņa darbības laikā izdots jauns civillikums.

Arnoldijs Edmunds, dz. 1907.05.07. Dobelē. Beidzis Rīgas 1. vidussk. Studējis tieslietas. Latvijas Universitātes studentu padomes priekšsēdis. Strādāja par darbvedi Rīgas pilsētas valdes administratīvajā daļā, Selonijas priekšsēdis.

Auškāps Jūlijs, dz. 1884.02.06. Baižkalnu pagastā. Studējis Pēterpils Tehnoloģiskajā institūtā ķīmiju, 1910. g. to beidzis ar uzslavu. 1930. g. LU profesors. No 1933. – 1934. g. LU rektors. 1941. g. izsūtīts uz PSRS. Miris Sibīrijā.

Balodis Jānis, ģenerālis, dz. 1881.20.02. Trikātas pagastā. 1898. g. iestājies karadienestā un 1902. gadā beidzis Viļņas karaskolu. Piedalījies krievu-japāņu un Pirmajā pasaules karā. 1915.20.02. kritis vācu gūstā. Latvijas armijā iestājies 1918. g., no tā paša gada decembra – virsnieku rezerves rotas komandieris. Piedalījies Latvijas nacionālās atbrīvošanas kaujās pie Ventas un Saldus. Turpinādams Kalpaka uzsākto darbu, Balodis Latvijas pirmos bruņotos spēkus izveidoja par spēcīgu Latvijas armijas pamatu. Kopš 1918. g. atbalsta Latvijas tautas padomes iecelto valdību. Iecelts par divīzijas, brigādes un pēc tam par Latvijas armijas komandieri. Apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeņa visām trim pakāpēm, kā arī ar daudziem citu valstu apbalvojumiem.

1940.31.07. Vilis Lācis (ministru prezidenta v. i.) izdeva rīkojumu par gener. Baloža un viņa

bojāgājušiem kara lidotājiem. J. Briedim ir tuva arī Ēģiptes māksla. Ierosmi saviem darbiem tēlnieks rod savā tautā un folklorā.

1939. gada maijā Latvijas prese augsti novērtēja Piņķu kaujā kritušajiem karavīriem veltīto pieminekli. Šis piemineklis bija dinamiski skaists. Kopš tā laika nedz mūsu periodikā, nedz arī mākslas grāmatās man neizdevās atrast ne vārda par šo Piņķu kaujai veltīto pieminekli.

Pat „Latviešu tēlotāja mākslā“, kuru 1986. gadā izdeva „Zinātne“, J. Brieža radošajā biogrāfijā viens no galvenajiem darbiem nav pat pieminēts. Ja tas netika izdarīts t. s. stagnācijas laikā, tad, atļaujos atgādināt, — 1986. gadā bija jau iesākusies latviešu tautas trešā atmoda! J. Briedis miris 1953. gadā.

Aizrādu, ka man neizdevās atrast sadaļu Latvijā izdotajās enciklopēdijās par Piņķu pieminekli, kurš tiek uzskatīts par vienu no labākajiem J. Brieža darbiem. Tikai trimdā izdotajā „Latvijas Enciklopēdijā“ (1953.—1955., 305. lpp.) ir atzīme un ir minēts Piņķu kaujas piemineklis.

Burgrāfs Dona Aleksanders, dz. 1876.26.06. Potsdamā, miris 1944.25.12. Bonnā; jurists, filozofs. No 1906.—1920. g. profesors Kēnigsbergā, no 1920.—1926. g. — Heidelbergā, no 1926.—1944. g. — Bonnā.

Čamanis Jāzeps, izglītības ministra biedrs, garīdznieks, dz. 1884.01.09. Bebreņē, Ilūkstes apriņķī. Mācījies pamatsk., Ilūkstes ģimnāzijā, Kauņas Garīgajā seminārā, beidzis Pēterpils Ķeizarišķo garīdznieku semināru. Vadījis Daugavpils baltkrievu ģimnāziju. Darbojies periodikā un literatūrā. Pāvesta galma kambarkungs.

Dambītis Roberts, ģenerālis, dz. 1881.02.05. Trikātā. 1935.—1939. bijis Latvijas armijas štāba priekšnieka palīgs. Pēc 1940. g. krievu okupācijas — Latvijas kara ministrs un vēlāk — Augstākās Pad. Prezidija loc. Vācu okupācijas laikā palika Latvijā, kur viņu arestēja un ievietoja gestapo cietumā Berlīnē, pēc tam Zaksenburgas koncentrācijas nometnē. Atgriezies Latvijā, pensionēts 1948. gadā.

Druva Jūlijs, dz. 1882.27.08. Džūkstes Apšupē. Mācījies Kuldīgas seminārā. Strādājis par skolotāju Kauņas guberņā, Remtē, Jelgavā. Darbojies presē („Pēterburgas Avīzēs“, „Dienas Lapā“). No 1921.—1938. g. ir „Brīvās Zemgales“ galv. redaktors. Sakopojis K. Ulmaņa sabiedriskos rakstus, runas, Brīvības pieminekļa gadagrāmatu. Vadījis Latvijas Preses biedrību un Latvijas Rakstniecības kameru.

Egle Kārlis, literāts, dz. 1887.02.06. Druvienas pag. laukstrādnieka ģimenē. Ieguvis skolotāja tiesības, bijis skolotājs Vidzemē no 1923.—1925. g. Kopš 1925. g. Misiņa bibliotēkas pārzinis. Rediģējis daudzus kopotus rakstus, daudz tulkojis. Miris 1974.26.06. Apglabāts Vecpiebalgā.

Einbergs Bernhards, inženieris, satiksmes ministrs, dz. 1893.23.01. Rīgā. Mācījies Rīgas pils. reālskolā, Pēterpilī un Latv. Universitātē. 1917. g. — virsnieks Cēsu rotā, Kalpaka bataljonā. Piedalījies brīvības cīņās. Daudz darījis ceļu un satiksmes izveidošanā. Apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni u. c. Izsūtīts uz PSRS.

Endzelins Jānis, valodnieks, dz. 1873.22.02. Kauguru pag. lauksaimnieku ģimenē. Beidzis Valmieras apr. skolu, 1892. g. Rīgas klasisko ģimnāziju. Studējis Tērbatā, beidzis Klasiskās un Slāvu val. fakultātes nodaļas. Strādājis par skolotāju. Privātdocents Tērbatas universitātē. Lielākais Latvijas zinātnieks valodas jautājumos. Akadēmiķis. Apmēram 350 darbi valodniecības jautājumos. Daudzu prēmiju laureāts.

Fletčers Alfrēds, dz. 1875. *Schlesien-Lupendorfa* pili. Miris 1959. gadā Eirlangenē. Pēc sava rakstura viņš bija drūms, bet reizē arī melanholisks skotu izcelsmes prūšu majors. 1900. gadā, būdams leitnants, karojis Ķīnā, kā arī piedalījies militārās ekspedīcijās. Caur Japānu un ASV atgriezies Vācijā. Pirmā pasaules kara laikā nosaukts par „Tilzītes varoni“. Smagi ievainots. Bijis uzticīgs Baltijas zemessargiem, nav vēlējis piedalīties fon der Golca un Bišofa darījumos. 1939. g. maijā A. Fletčers ieradās Rīgā, lai piedalītos Rīgas atbrīvošanas divdesmitās gadadienas svinībās. Svētku laikā viņš sēdēja Piņķu kaujas notikumu vietā, blakus savam cīņu biedram — kara ministram ģenerālim J. Balodim.

Francis Jānis, ģenerālis, dz. 1877.03.07. Vidzemē. Mācījies Valmieras skolā, Viļņas kara-skolā. Jaunākais virsnieks, komandējis 2. Latviešu strēlnieku bataljonu. Ievainots, 1921.01.04. iecelts par galvenā štāba priekšnieka palīgu. 1925. g. paaugstināts par ģenerāli. No 1929.10.09. armijas štāba priekšnieks.

Garūta Lūcija, komponiste, pianiste, dz. 1902.14.05. Rīgā. 1924. g. beidza Latvijas Konservatoriju. Papildinājās Parīzē. Pēc 1940. g. komponējusi vairāk nekā 100 solo dziesmas. Mirusi 1977. g. Rīgā.

Graubiņš Jēkabs, dz. 1886.14.04. Preiļos. 1923. g. beidzis Latvijas Valsts konservatorijas kompozīcijas klasi. Nodarbojies ar latviešu tautasdziesmu apdari. Miris 1961.03.12. Rīgā.

Grundmanis Nikolajs, kapteinis, dz. 1896.07.02. Bērzmuižas Silindriķu Grundmaņos. Beidzis Jelgavas reālskolu, studējis Rīgas Politehniskajā institūtā un Latvijas Universitātē. Bijis Kalpaka batalj. Studentu rotas pirmais komandieris. Par varonību kaujās paaugstināts. Latvijas brīvības cīņu dalībnieks, kritis kaujas laukā uz Skrundas — Saldus ceļa 1919.06.03. pie Airītēm. Apbedīts Rīgas Brāļu kapos. 1919. g. apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni par piedalīšanos Kurzemes atbrīvošanas cīņās.

Hartmanis Mārtiņš, ģenerālis, dz. 1892.18.10. Gaiķu Dapatos, laukstrādnieka ģimenē. Mācījies Kuldīgas pilsētas skolā. Beidzis Viļņas Kara akadēmiju, Francijā — Augstāko karaskolu, piedalījies Pasaules karā un Latvijas atbrīvošanas cīņās. 1918.03.12. bijis Pagaidu valdības pārstāvis landesvēra armijā. No 1934. — 1939. g. oktobrim — armijas štāba priekšnieks. 1940. g. apcietināts. Izdarījis pašnāvību ieslodzījumā — PSRS.

Kalniņš Valdemārs, pulkvedis, dz. 1896.18.02. Rīgā, jūrnieka ģimenē. Beidzis karaskolu Kazaņā, piedalījies brīvības cīņās Kalpaka bataljonā. Bijis robežsargu štāba priekšnieks. 1941. g. izsūtīts uz Krieviju.

Krustiņš Andrejs, ģenerālis, Latgales divīzijas komandieris, dz. 1884.04.07. Aiviekstes Vestniekos. Beidzis Aiviekstes pagastskolu, Jēkabpils skolu, Čugajeva skolu. Piedalījies Latvijas brīvības cīņās, no 1919.08.10. vadījis Daugavpils kājnieku pulku. No 1925. g. ir ģenerālis. Apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeņa 2. un 3. pakāpi.

Kurelis Jānis, ģenerālis, dz. 1882.06.05. Ērgemes pag., kalpa ģimenē. 1899. g. beidzis Pleskavas reālskolu. 1901. g. beidzis Odesas karaskolu. Piedalījies krievu-japāņu karā, 1918.20.10. iecelts par Imantas pulka komandieri. 1919.23.11. iecelts par virspavēlnieku štāba daļas priekšnieku. Ģenerālis kopš 1925. g. Pēc kureliešu grupas likvidācijas nosūtīts uz Vāciju. 1951. g. augustā izceļojis uz ASV. Miris 1954.05.12. ASV, Čikāgā. Lāčplēša Kara ordeņa kavaleris.

Keiserlings Arčibalds, dz. 1882.06.11. Grobiņas apr. Augustes muižā. 1899. g. beidzis Krievu jūras kadetu korpusu. Dienējis Baltijas un Klusā okeāna flotē. 1908. g. beidzis zemūdeņu skolu. 1912. g. Baltijas Jūras Flotes virsnieks. 1919.02.08. iestājies landesvēra dienestā. 1927. g. paaugstināts par admirāli. 1931. g. atvaļināts no dienesta. Otrā pasaules kara laikā bija karakuģa padomnieks. Pēc 1945. g. dzīvojis Austrijā. Miris 1951.15.12. Frankfurtē pie Mainas.

Ķiselis Jānis, policijas inspektors, dz. 1897.21.03. Jelgavā. Studējis tieslietas I.U. Piedalījies brīvības cīņās Kalpaka bataljonā. Bijis policijas iecirkņa priekšnieks, militārais pārstāvis Anglijā. 1940. g. izsūtīts uz PSRS. Miris 1940. g. cietumā.

Laimiņš Eduards, Rīgas pilsētas vecākais, dz. 1882.07.08. Trikātas Zaltēs. Beidzis Ufas Mērniecības skolu, Pēterpils Topogrāfisko karaskolu. 1919. g. piedalījies brīvības cīņās Baloža brigādē. 1924. — 1926. g. un 1928. — 1931. g. — iekšlietu ministrs. 1931. g. — kara ministrs.

Legzdīņš Jēkabs, Iekšlietu ministrijas administratīvā depart. direktors, dz. 1889.04.11. Ādažu pag. Beidzis Ādažu-Berģu pagastskolu. 1918. g. iestājies Iekšlietu ministrijas dienestā. No 1939. g. ir Rīgas administratīvā departamenta direktors. Aizsargu pulka komandieris.

Liepiņš Jānis, pulkvedis, dz. 1894.30.01. Ēveles pag. Dēļās. Beidzis Valkas dzelzceļnieku skolu, tehnisko skolu Rēvelē. Kā latviešu strēlnieks piedalījies Pasaules karā, Latvijas brīvības cīņās no 1919.23.02. Sarakstījis Daugavpils pulka vēsturi. Apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni. Izsūtīts uz PSRS. 1941. g. miris Sibīrijā.

Liepiņš Roberts, Rīgas pilsētas galva, dz. 1890.02.09. Irlavā. Beidzis Silavas pagastskolu, Tukuma pilsētas skolu, studējis Rīgas Politehniskajā institūtā tirdzniecības zinātnes. No 1929.—1933. g. — Latvijas sūtnis Lietuvā, no 1933.—1935. g. — sūtnis Igaunijā, bet no 1935.—1936. g. — Padomju Savienībā. Rīgas pils. galva no 1936.07.07. Organizators, kultūras darbinieks.

Lūse Herta, dziedātāja, dz. 1892.15.03. Rīgā, strādnieka ģimenē. Mācījusies pie P. Saksa. 1917.—1922. g. dodas bēgļu gaitās uz Krieviju, kur mācās Vitebskas Tautas konservatorijā. 1939.—1944. g. vada dziedāšanas klasi Latvijas Konservatorijā. 1944. g. devās trimdā uz Vāciju. Koncertējusi Francijā, Anglijā, Vācijā u. c. 1950. g. emigrēja uz ASV.

Lūkīns Miervaldis, pulkvedis, valsts prezidenta adjutants, dz. 1894.26.11. Burtnieku pag. Beidzis Jelgavas reālskolu, Pāvela karaskolu. Brīvības cīņās piedalījies Studentu rotā Ventas krastos. Kopš 1919. g. K. Ulmaņa adjutants. No 1936. g. pulkvedis.

Malcenieks Voldemārs, pulkvedis, dz. 1890.10.12. Saukas pag. No 1915.—1917. g. piedalījies strēlnieku pulkos, pēc tam no 1918.20.12. — brīvības cīņās Cēsu rotā. 1934.—1940. g. Rīgas pils. komandants. 1940. g. apcietināts un izsūtīts uz PSRS.

Manaseļns Nikolajs, dz. 1835., miris 1895. Valsts darbinieks, jurists. 1868. g. prokurors Kalugā. 1877. g. nozīmēts par direktoru Tieslietu ministrijas departamentā cariskajā Krievijā. Kopš 1880. g. senators. 1882. g. sakarā ar Valsts domē ieņākušām sūdzībām viņu nosūta uz Vidzemi un Kurzemi šo pretenziju pārbaudei. Pārbaude turpinājusies 15 mēnešus.

Manteifels-George Hanss, dz. 1894.19.01. Kurzemē, Medzes pag. (netālu no Liepājas. — E. M.). Piedalījies 1919. g. apriņķa puča organizēšanā un vadīšanā. Kritis Rīgas atbrīvošanas cīņās 1919.22.05., atbrīvojot P. Stučkas piecmēnešu valdīšanas laikā apcietinātos civiļos Rīgas iedzīvotājus Citadeles cietumā. (P. Stučka pats atzina, ka parakstījis 1000 cilvēkiem nāves spriedumu un izdevis pavēli par 5000 vācu tautības iedzīvotāju ieslodzīšanu koncentrācijas nometnēs.) Vācu karavīri H. Manteifelu uzskatīja par drošsirdīgu un labu vadītāju (*ein beliebter und fähigen Truppenführer*). Ievērojot viņa autoritāti vācu karavīru vidū, H. Manteifela izvadīšana notika no Doma baznīcas.

Niedre Jānis, dziedonis, dz. 1887.26.09. Mācījies Itālijā, sācis dziedāt 1913. g. latviešu operā. No 1914.—1918. g. — Pēterpils Marijas operā. No 1918. Nacionālās operas bass ar plašu repertuāru. Daudz koncertējis.

Ozols Jānis, Meža departamenta direktors, dz. 1890.31.01. Blomes pag. Beidzis Blomes draudzes skolu, Jelgavas reālskolu. Pēterpils Meža institūtu. Sarakstījis grāmatas par mežiem. A/s „Latvijas koks“ priekšsēdētājs. Izsūtīts uz PSRS. Miris 1941. g. Solikamskas nometnē Permas apgabalā.

Pētersons Ervīns, pulkv.-leitn., dz. 1893.11.09. Salaspils pag. Mācījies Rīgas pils. reālskolā. Studējis. Piedalījies brīvības cīņās no 1919.18.12. Apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni par kaujām 1919.29.05. pie Piņķu baznīcas. Apbalvots arī ar citu valstu ordeņiem.

Prīmanis Mārtiņš, ķīmiķis, dz. 1878.24.01. Ādažu pag. Miris 1950.11.12. Ratingenā, Vācijā. 1908. g. beidzis RPI. P. Valdēna asist., LVU profesors. 1940. g. repatriējās uz Vāciju. 1941. g. atgriezās Latvijā, LVU rektors.

Priede Jānis, ģenerālis, dz. 1874.16.08. Vestienas pag., laukstr. ģimenē. 1899. beidzis Viļņas karaskolu. Piedalījies krievu—japāņu karā, 1925. g. paaugstināts par ģenerāli. 1931. g. maksimālā vecuma dēļ demobilizēts. 1944. g. dzīvo Vācijā, no kurienes aizceļo uz ASV.

Puriņš Jānis, pulkv.-leitn., dz. 1893.05.04. Cēsis, laukstrādnieka ģimenē. 1919.03.06. iestājās Latvijas nacionālajā armijā. Par varonību kaujās apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni. 1935. g. beidzis LVU Medicīnas fak. un strādājis par armijas ārstu. 1943. g. viņu iecel par Latvijas leģionāru galveno ārstu. 1951. g. aizbrauc uz ASV.

Radzīņš Pēteris, ģenerālis, dz. 1880.19.04. Lugažu Jaunvīndedžos, lauksaimnieka ģimenē. 1901. g. beidzis Viļņas karaskolu. Piedalījies krievu—japāņu karā. 1907. g. iestājies Ģenerālštāba akadēmijā. Piedalījies Latvijas atbrīvošanas cīņās. Miris 1930.07.10. ar sirdstrieku savā dzīvoklī Rīgā, Valdemāra ielā.

Rādens Vollers, dz. 1893.15.05. Asaros, Jūrmalā. Izglītību ieguvis Jelgavā, Līnīcas Kara akadēmijā. Piedalījies Pirmajā pasaules karā, trīs reizes ievainots, apbalvots ar 1. un 2. pakāpes Dzels krustu. 1919. g. majors landesvēra ģenerālštābā. 1920. g. Tukuma kājnieku pulka komandieris. Kopš 1934. g. landesvēra biedrības priekšnieks. Gājis bojā Krievijā 1943. g.

Rāviņš Oskars, dz. 1862.23.06. Mēmeles pag. Miris 1929.23.06. Rīgā. Studējis Pēterburgā matemātiku. No 1889. — 1914. g. bijis vācu valodas rektors Pēterburgā. 1902. g. dabūja atļauju izdot „Pēterburgas Avīzes“. 1923. g. pārnāca uz Rīgu un strādāja Valsts Zemes bankā.

Sanders Jānis, dz. 1858.09.01. Kurzemē. Mācītājs, mācījies Kandavas un Jelgavas ģimnāzijās, studējis Tērbatā teoloģiju un salīdzināmo valodniecību.

Pētījis jautājumu par Jēzus tautību, nodarbojies ar latviešu valodas un senatnes pētīšanu. Studentu korporācijas „*Lettonia*“ dibinātājs. Apbalvots ar Krievijas Zelta krustu, Annas ordeni, viņam piešķirts Jēzus draudzes Dzintara krusts.

Skarainis Oļegs, tēlnieks, dz. 1923.05.08. 1958. g. beidzis Latvijas Valsts Mākslas akadēmiju (mācījies pie T. Zaļkalna). Darbojas figurālajā un monumentālajā tēlniecībā („*Piemīņa*“ — 1972., „*Viktora Haras dziesma*“ — 1975.; Salaspils memoriālā ansambļa līdzautors; veidojis arī kapu pieminekļus).

Spāde Teodors, admirālis, dz. 1891.06.03. Ventspilī, zemnieka ģimenē. 1904. g. beidzis Rīgas pilsētas reālskolu un 1914. g. Rīgas Politehniskā institūta Mehānikas fakultāti. Piedalījies ekspedīcijās pa Sibīrijas upēm. Izturējis pārbaudījumus Pēterburgas Jūras karaskolā. Par piedalīšanos jūras kaujās ieguvis torpēdkuģa komandiera pakāpi. 1926. g. atgriezies Latvijā un piedalījies Latvijas Kara Flotes izveidošanā. 1927. g. komandēts uz Francijas Jūras akadēmiju, kuru beidza; viņš bija pirmais latvietis, kurš ieguva jūras kara akadēmisko izglītību. Paaugstināts par kontradmirāli, admirāli, Latvijas Kara Flotes komandieri. 1941. g. izsūtīts uz PSRS. Atbrīvots 1953. g., tomēr dzimtenē viņam neļāva atgriezties. Strādāja Kazahijas pilsētas slimnīcā par galveno grāmatvedi. Miris 1970. g. Pārapsēdīts 1900.29.04. Rīgā, Meža kapos.

Šmulders Valdemārs, inženieris, Rīgas satiksmes valdes priekšnieks, dz. 1890.18.03. Kalncimā. Beidzis Jelgavas reālskolu un Pēterpils Politehnisko institūtu. Kuģu būves speciālists.

Švābe Arvids, dz. 1888.13.05. Lielstraupes muižā. Studējis Maskavas Universitātē vēsturi no 1911. — 1916. g. No 1936. — 1941. g. Latvijas Universitātes Vēstures katedras vad. Kopš 1944. g. Vācijas trimdā darbojās bēgļu organizācijās. Publicējis apm. 50 grāmatas un vairāk nekā 100 rakstu periodikā.

Tentelis Augusts, dz. 1876.23.11. Vidrižu pagastā. Beidzis Skolotāju semināru Rīgā un 1910. g. Pēterburgas Universitātes Filoloģijas fakultāti. No 1924. — 1925. g. — LU prorektors un no 1925. — 1929. g. — rektors. 1928. g. izglītības ministrs.

Tepfers Verners, ģenerālis, dz. 1893.08.10. Iecavā, aptiekāra ģimenē. 1916. g. beidzis Maskavas Universitātes Tieslietu fakultāti un 1919. g. karaskolu. Piedalījies Kalpaka un Studentu bataljonā. 1937. g. iecelts par ģenerāli. Darbojās karatiesā. Rakstīja par kara un militāriem jautājumiem. 1930. g. apprecējās ar Latvijas pirmā prezidenta meitu Aldonu. 1940. g. atvaļināts no armijas un 1941. g. sāka strādāt par Latvijas pieminekļu valdes priekšnieku. 1944. g. no Kurzemes ar laivu ierodas Gotlandē un no turienes pārceļas uz Stokholmu, iesaistoties darbā *Abnqvist-Viksell*. Miris 1958.22.11. Stokholmā, apglabāts 1958.28.11. Brommas kapos. Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.

Ulmanis Kārlis, valstsvīrs, dz. 1877.04.09. Bērzes pag., laukstrādnieku ģimenē. 1896. g. beidzis Jelgavas reālskolu. 1902. g. Cīrihes Politehniskā institūta Lauks. fakult. 1905. g. viņu arestēja un nosūtīja uz Pleskavas cietumu, 1906. g. maijā atbrīvoja. Emigrēja uz Vāciju un 1907. g. izeļoja uz ASV, kur beidza Nebraskas Universitātes Lauks. fak.

1913. g. atgriezās Latvijā. Piedalījās 1919.18.11. Latvijas proklamēšanā. Tiek iecelts par Tautas padomes priekšsēdētāju. 1934.15.05. izdara valsts apvērsumu. Ar valdības lēmumu tiek ievēlēts par prezidentu (1936.11.04.). 1940.16.06. prezidents pieņem Maskavas ultimātu par Latvijas okupāciju. 1940.22.07., plkst. 13.00 Krievijas sūtnis ieradās pie K. Ulmaņa un paziņoja, ka plkst. 15.00 viņam jāizbrauc uz Krieviju.

1954. g. Nebraskas Universitātē Linkolnā K. Ulmanim atklāj piemiņas plāksni (veidojis B. Dzenis) latviešu un angļu valodā.

Miris izsūtījumā.

Valdmanis Alfrēds, advokāts, finansists, dz. 1908.11.09. Ziemupes Pārvartos. Mācījies Liepājas ģimnāzijā. Beidzis LU Tieslietu fakultāti. Strādājis par juriskonsultu dažādās iestādēs. No 1935.25.06. — 1939.25.11. ir finansu ministrs.

Valters Miķelis, diplomāts, politiķis, dz. 1874.07.05. Liepājā, strādnieku ģimenē. Strādājis dažādus fiziskus darbus, bijis laikraksta „Dienas Lapa“ līdzstrādnieks, teātra kritiķis. Valters aizbrauca uz Berlīni un tur kā brīvklaušitājs mācījās Berlīnes Universitātē. 1897. g. sakarā ar sociāldemokrātu represijām viņu apcietināja un izsūtīja.

Emigrējās. Savu turpmāko dzīvi veltījis politiskai darbībai. Strādājis par sūtni vairākās valstīs. Baigo gadu M. Valters sagaidīja Beļģijā, tāpēc represijas viņu neskāra. Mira trimdā, pārsniedzis deviņdesmit gadu vecumu.

Veitmanis Kornēlijs, iekšlietu ministrs, dz. 1899.31.03. Rāmuļu Dumpuros. Beidzis Cēsu pils. skolu. Maskavā — Aleksandra karaskolu. 1933. g. absolvējis LU Tieslietu fakultāti. Jurists. Piedalījies Latvijas atbrīvošanas cīņās. Viņa vadībā izstrādāts jauns pašvaldību likums. Uzšācis pagasta reorganizāciju.

Virza Edvards, dzejnieks, dz. 1883.27.12. Salgales Billītēs. Pirmās dzejas iespiestas 1906. g. Žurnālists „Tautas Balsī“, „Brīvajā Zemē“, „Latvijas Sargā“. Rediģējis Z. Meierovica pieņīmai veltītu rakstu krājumu. Monogrāfijas autors par K. Ulmani. Miris 1940. gadā.

Zālītis Jānis, pirmais aizsardzības ministrs, dz. 1874.27.07. Sausnējas pag. Lejas Vītolos. Mācījies Sausnējas pag. skolā, Garīgajā seminārā. Studējis Tērbatas Universitātē no 1895. — 1905. g. tieslietas. Krievijas Valsts domes loceklis. Advokāts. No 1918.04.12. — 1919.13.07. pirmais Latvijas aizsardzības ministrs. Miris 1919.09.12. Apglabāts Brāļu kapos.

Zolts Pauls, kapteinis, dz. 1880. 10.08. Sēļu pag. laukstrād. ģimenē. Kritis kaujā 1919.15.05. Kaugurciemā, apbedīts Mazsalacas kapos. Beidzis Gorku lauks. skolu, 1914. g. strādāja par mērnīku Ukrainā. Piedalījies visās kalpakiešu kaujās. Viņa dēls kritis 1944. g. februārī, 19. latviešu leģionāru divīzijai atkāpjoties no Volhovas.

Zvaigzne Eduards, pašvaldību darbinieks, dz. 1881.21.04., Līgatnes pag., laukstrādnieka ģimenē. Mācījies Cēsu skolā. No 1922. — 1934. g. bijis Rīgas apr. valdes priekšsēdis un no 1934. — 1939. g. Rīgas apr. lauku pašvaldību vecākais. 1944. g. devies trimdā uz Vāciju, no kurienes izceļojis uz Pakistānu.

LITERATŪRAS RĀDĪTĀJS

1. *Andersons E.* Latvijas vēsture, 1914. – 1920., 1967., Daugava, Stokholma.
2. *Bekmanis V.* 1919. gada 22. un 23. maijs. Kurzemes vārds, 1939.21.05. Nr. 113.
3. Esat modri, stāvat ticībā un turaties kā vīri! Latvijas Kareivis, 1939.24.05. Nr. 115.
4. Gandarījums atbrīvotājiem. Brīvā Zeme, 1939.24.05. Nr. 115.
5. Izpostītie pieminēkli apsūdz un lūdz. Darba Balss, 1990.17.03. 30/5802.
6. *Kalējs A.* Mūsu armija, R.: 1929.
7. *Pulkv. Krīpens.* Baloža brigādes uzvaras gājums uz Rīgu. Lāčplēsis, 1939., 7., 34. – 36.
8. *Lācis V.* Vīrs, kura dzīve bija veltīta Latvijai. Lauku Avīze, 1990.23.11.
9. Latviešu studenti atceras priekš 20 gadiem notikušās cīņas. *Universitas*, 1939. Nr. 9/148, 225. – 228.
10. Latvija ir, būs un paliks latviskā! Zemgales Balss, 1939.24.05. Nr. 115.
11. Mirt – bet uzvarēt. Jūrmalas Vēstnesis, 1939.24.05. Nr. 59. Mūsu armija R.: 1929.
12. Mūsu pirmos cīnītājus suminot. Latvijas Kareivis, 1939.23.05.
13. Mūsu uzticības apliecinājums savai zemei. Latvijas Kareivis, 1939.30.04. Nr. 88.
14. Patiesība, kas jāatgādina. Jaunākās Ziņas, 1939.24.05. Nr. 115.
15. Pieminēkli apsūdz. Atmoda, 1990.23.01. Nr. 3/63.
16. Piņķu kaujas pieminēkļa atklāšanas svinības. Latvijas Kareivis, 1939.24.05. Nr. 115.
17. *Puriņš A.* Rīga ritauzmā 1919. gada 22. maijā. Jūrmala, 1990.24.05.
18. Rīgas atgūšanas dienas 23. maija piemiņai. Jaunākās Ziņas, 1939.20.05. Nr. 112.
19. Rīgas atgūšanas akts Nacionālajā teātrī. Jaunākās Ziņas, 1939.24.05. Nr. 113.
20. Rīgas atgūšanas piemiņas dienas svinības. Latvijas Kareivis, 1939.24.05. Nr. 115.
21. Rīga ir atgūta, Rīga ir atkal mūsu. Latvijas Kareivis, 1939.24.05. Nr. 115.
22. *Siliņš J., Vācietis J.* „Strēlnieks“, 1962. Nr. 2.
23. *Skarainis O.* Enciklopēdija „Rīga“, 1988, Rīga.
24. Svinības Piņķu kaujas laukā. Jaunākās Ziņas, 1939.24.05. Nr. 115.
25. Svinības Rīgas atgūšanas kauju vietā. Jaunākās Ziņas, 1939.23.05. Nr. 114.
26. *Ulmaņa K., Einberga u. c.* runas Baloža brigādes cīņu vietā. Valdības Vēstnesis, 1939.24.05. Nr. 115, 1. – 3.
27. Uzvara, kas mums atdarīja Rīgas vārtus. Latvijas Kareivis, 1939.23.05. Nr. 114.
28. 3. Ventspils kājnieku pulks. Liepājā, 1936. 2., Ventspils kājnieku pulka izdevums.
29. Vēsture runā. Jaunākās Ziņas, 1939.24.05. Nr. 115.
30. Valsts prezidents un valdības locekļi lielajās Rīgas atgūšanas atceres svinībās Piņķos. Valdības Vēstnesis, 1939.23.05.
31. Valsts prezidents atklāj pieminēkli Rīgas atgūšanas cīnītājiem. Jaunākās Ziņas, 1939.23.05. Nr. 114.
32. *Veterāns J.* (P. Stučkas pseidonīms). *J. Vācietis.* „Strēlnieks“, 1957. Nr. 1.

33. Der Abschluß der Wiederseh'n. *Libausche Zeitung*, 1939.25.5. 2.
34. Die Baltische Landeswehr. Riga, 1929.
35. Bederent G. Der 20. Jährige Gedenktig der Befreiung Rigas. Beilage zur „*Libauschen Zeitung*“, 1939.22.5. Seite 5.
36. Blanckenhagen H. *Am Rande der Weltgeschichte*. 1913—1923, 1966. Göttingen.
37. Die Denkmalsenhüllung in Pinki. *Libausche Zeitung*, 1939.24.05. № 115.
38. Dohna A. *graf Brockhaus Enzyklopädie*. Wiesbaden, 1968, S. 8080.
39. Grimm C. *Vor den Toren Europas 1918—1920. Geschichte der Baltischen Landeswehr*. Hamburg, 1963.
40. Die erhebenden Feierlichkeiten anlässlich des 22. Mai in Riga. *Libausche Zeitung*, 1939.24.05. Nr. 115.
41. Keyserling A. *Deutschbaltisches Biographisches Lexikon*. 1710—1960. 1970. Wien, 3741. p.
42. Masing G. *Der Tag des Sieges*. *Rigasche Rundschau*, 1939.22.05. r. lp. Nr. 114.
43. Müller A. *Wie Riga erobert wurde*. Beilage zur „*Libauschen Zeitung*“, 1939.22.05. Nr. 113.
44. Popoff G. *Sowjetherschaft* 227 lpp. cit. pēc A. Silde. *Latvijas Vēsture*, 1976, *Stockholm*, 292.—298. lpp.
45. Rahden W. *Deutschbaltisches Biographisches Lexikon*. 1710—1960. 1970, Wien, 605 lpp.
46. Schiemann P. *Zwischen zwei Zeitalter (Erinnerungen 1903—1969)*.
47. Der Staatspräsident enthüllt Leute das Denkmal in Pinki. *Libausche Zeitung*, 1939.23.5. 1.1. p.
48. *Stenbock-Fermor A. Freiwilliger Stenbock*. Stuttgart, 1929.
49. *Der Tag des Sieges*. *Rigasche Rundschau*, 1939.22.5. s. 3—4.
50. Wütram R. *Das Schicksalsjahr 1919*. *Libausche Zeitung*, 1939.24.05. Nr. 115.

PATEICĪBA UN PĒCVĀRDS

Darbā praktiski centos izmantot, manuprāt, svarīgākās publikācijas, kuras attiecas uz Rīgas atgūšanas cīņām 1919. gada 22. un 23. maijā. Tāpat lielu atbalstu man sniedza daudzos un dažādos žurnālos un laikrakstos publicētās ziņas par pieminekli, kuru atklāja 1939. gada 23. maijā pie Piņķu baznīcas, — karavīriem, kuri piedalījās mūsu galvaspilsētas atbrīvošanā no lieliniekiem. Tāpēc izsaku pateicību Latvijas Valsts bibliotēkas darbiniekiem, jo īpaši R. Vīgantei. Tāpat paldies Latvijas Kara muzejam!

Autors

Kontroleksemplārs

Le 0,32

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305059732

93-3
-593